

EXPERIMENT STAATSEXAMEN NT2/EDUP

VOORSTUDIE

RAPPORT

seo • economisch onderzoek

KOHNSTAMM
INSTITUUT

AUTEURS

PAUL BISSCHOP, TAMARA DOEVE, KOEN VAN DER VEN (SEO)
EKE KRIJNEN, RÉGINA PETIT, DOROTHÉ ELSHOF, ARWEN VAN STIGT (KOHNSTAMM INSTITUUT)

IN OPDRACHT VAN

MINISTERIE VAN OCW

AMSTERDAM, AUGUSTUS 2022

Samenvatting

Het CE Nederlands blijkt voor nieuwkomers een belemmering om een opleiding te volgen die past bij hun capaciteiten. Drie pilotscholen hebben geëxperimenteerd met alternatieve examens.

Het Nederlandse onderwijs heeft recent te maken met een grote instroom aan nieuwkomers. In het voortgezet onderwijs starten nieuwkomersleerlingen doorgaans in een Internationale Schakelklas (ISK), waar ze in één tot twee jaar worden klaargestoomd voor het regulier onderwijs. Veel nieuwkomers blijken bij de overstap naar het regulier onderwijs echter nog onvoldoende taalvaardig om het regulier onderwijs goed te doorlopen. Een beperkte woordenschat wordt daarbij als grootste probleem gezien. Doordat nieuwkomers minder taalvaardig zijn dan niet-nieuwkomers, dreigt hun ontwikkeling te stagneren en belanden ze vaker dan nodig op de lagere onderwijsniveaus. De Nederlandse taalvaardigheid vormt voor nieuwkomers vaak een struikelblok om een passende opleiding te volgen. Ook bij het centraal examen (CE) zit een beperkte taalvaardigheid een deel van de nieuwkomers in de weg. Naar verluidt bevat het CE Nederlands veel elementen die niet direct met taalvaardigheid te maken hebben (idioom en context) en die onnodig drempels opwerpen voor nieuwkomers. Om die reden besloten drie scholen in de periode van 2016 tot en met 2021 te experimenteren met een alternatief eindexamen binnen de pilot Regelluw. In plaats van het CE Nederlands, maakten nieuwkomers van deze scholen in deze periode (ook) het Staatsexamen Nt2 (vmbo of havo) of het EDUP (vwo).

Dit onderzoek gaat na hoe de prestaties van nieuwkomers zijn op het CE, wat de verschillen zijn tussen het CE en de genoemde alternatieve examens, welke factoren bij nieuwkomers samenhangen met goede examenprestaties en hoe in Zweden en Duitsland wordt omgegaan met de examinering van nieuwkomers. Daarnaast worden de ervaringen van de drie pilotscholen met de alternatieve examinering opgetekend. Het onderzoek benut een gevarieerd palet aan onderzoeksmethoden: data-analyses, literatuurstudie, interviews met experts en casestudies op de drie pilotscholen.

Verschillen tussen CE Nederlands, Staatsexamens Nt2 en EDUP

Het CE Nederlands wordt in Nederland afgenomen bij leerlingen in hun laatste jaar van het vo. In het vmbo worden leervaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en luistervaardigheid in het Nederlands getoetst. In havo en vwo worden leesvaardigheid en argumentatievaardigheid in het Nederlands getoetst. De Staatsexamens Nt2 en EDUP zijn bestemd voor een andere doelgroep, namelijk volwassenen met een andere moedertaal dan Nederlands die in Nederland willen werken of een vervolgopleiding willen volgen. De Staatsexamens Nt2 toetsen de vaardigheden lezen, schrijven, luisteren en spreken voor een vervolgopleiding op mbo-niveau (programma I) of op hbo- of wo-niveau (programma II). EDUP wordt wereldwijd afgenomen bij hoger opgeleiden en toetst luister-, schrijf-, lees- en spreekvaardigheid op het hoogste niveau.

Volgens geraadpleegde experts zijn de Staatsexamens Nt2 en het EDUP voor nieuwkomersleerlingen in het vo mogelijk beter geschikt voor het toetsen van hun vaardigheden in het Nederlands dan het CE Nederlands, omdat er in de onderwerpkeuze en het taalgebruik meer rekening wordt gehouden met de meertalige achtergrond van tweedetaalverwervers. Echter, vanwege de andere doelgroep en de verschillende onderliggende referentiekaders waarop de niveaus van de examens zijn gebaseerd, is het de vraag of deze alternatieve examens in hun huidige vorm passend zijn voor nieuwkomersleerlingen op de verschillende onderwijsniveaus vmbo, havo en vwo.

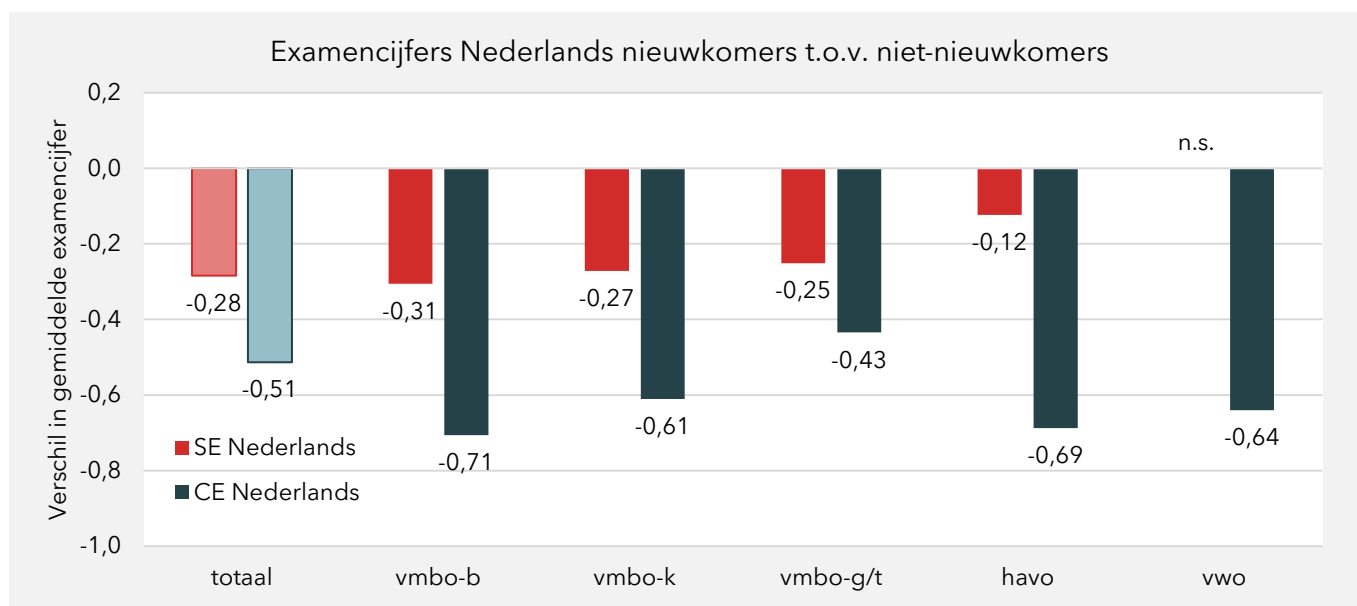
Taalexaminering in Zweden en Duitsland

In Duitsland en Nederland worden nieuwkomers op eenzelfde manier geëxamineerd als niet-nieuwkomers. In Nederland is dat via een CE Nederlands, verplicht in alle onderwijssectoren. In Duitsland verschilt het per deelstaat en onderwijssector of centrale eindexamens verplicht zijn en in welke vakken. In sommige deelstaten kiezen leerlingen, met name op het *Gymnasium*, zelf hun examenvakken. Voor *Hauptschule* en *Realschule* (vergelijkbaar met vmbo en havo) is Duits in de meeste deelstaten een verplicht eindexamenvak. In Zweden is geen verplicht (centraal) eindexamen, maar in de praktijk legt 50 procent van de leerlingen een aantal eindexamens af, waaronder vaak in Zweeds. Zweeds als tweede taal kan gekozen worden, naast of in plaats van Zweeds als eerste taal. In Zweden hebben leerlingen met een andere moedertaal dan Zweeds ook recht op moedertaalonderwijs, zoals Arabische taalles. Er is nog geen (internationaal) onderzoek gedaan naar de voor- en nadelen van verschillende manieren van taalexaminering voor nieuwkomers. Wel lijkt het voordeel van het Nederlandse onderwijssysteem dat nieuwkomers in internationale schakelklassen onderwijs aangeboden krijgen passend bij hun behoefte naar tweedetaalverwerving. In Duitsland zijn vergelijkbare schakelklassen voor nieuwkomers, maar afhankelijk van de deelstaat kunnen de duur en inhoud ervan erg verschillen. In Zweden ligt de nadruk op het ondersteunen van leerlingen in het reguliere onderwijs en het aanbieden van Zweeds als tweede taal in plaats van, of naast, Zweeds als eerste taal. Dit lijkt te werken aangezien nieuwkomersleerlingen daar vaker in het hoger onderwijs terechtkomen dan in Nederland en Duitsland. Dit kan ook liggen aan andere factoren zoals relatief late selectie: in Zweden zitten leerlingen samen op school van hun zevende tot hun vijftiende en kunnen daarna drempelloos naar het voorbereidend hoger onderwijs.

Examenprestaties van nieuwkomers

Bijna 3.000 nieuwkomers deden in 2016-2017, 2017-2018 of 2018-2019 in Nederland eindexamen. Meer dan 80 procent van hen deed dit op vmbo-niveau (versus 50 procent van de niet-nieuwkomers). Nieuwkomers zijn gemiddeld ouder dan niet-nieuwkomers als zij examen doen. De meeste nieuwkomers die examen deden, zijn naar Nederland gekomen op grond van gezinsmigratie (37 procent), asielmigratie (31 procent) of arbeidsmigratie (23 procent). Binnen elk onderwijsniveau slagen nieuwkomers minder vaak dan niet-nieuwkomers. Het verschil is het grootst binnen havo (82 procent versus 91 procent). Nieuwkomers scoren gemiddeld tot 0,7 punt lager op het CE Nederlands dan niet-nieuwkomers (zie Figuur S.1), afhankelijk van het onderwijsniveau. Met name nieuwkomers die op grond van asielmigratie naar Nederland komen behalen minder goede prestaties op het CE. Op Wiskunde en diverse bètavakken behalen nieuwkomers vaak gemiddeld juist hogere CE-cijfers dan niet-nieuwkomers.

Figuur S.1 Nieuwkomers behalen tot 0,7 punt lagere gemiddelde CE-cijfers op Nederlands



Noot: Niet-significante verschillen weergegeven als n.s.

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Nieuwkomers die op grond van asielmigratie naar Nederland zijn gekomen, behalen minder goede examenresultaten dan andere nieuwkomers. Dit heeft er onder andere mee te maken dat hun etno-linguïstische achtergrond verder afstaat van het Nederlands. Daarnaast blijkt uit data-analyses dat oudere leerlingen minder goede examenresultaten behalen. Uit de literatuurstudie blijkt dat nieuwkomers tussen vijf en zes jaar intensief taalonderwijs nodig hebben om succesvol deel te nemen aan het reguliere onderwijs. Nieuwkomers met een langere verblijfsduur in Nederland behalen ook betere examenresultaten.

Ervaringen met alternatieve examinering

De drie scholen die ervaring hebben opgedaan met de afname van Staatsexamens Nt2 en het EDUP bij leerlingen die zes jaar of korter in Nederland zijn, zijn daarover allemaal zeer positief. De grotere kans op het behalen van het diploma omdat Nederlands minder een struikelblok vormt, wordt als belangrijkste opbrengst genoemd. Ook de extra lessen die ter voorbereiding op deze examens worden gegeven hebben een meerwaarde, omdat leerlingen extra oefenen met basiskennis grammatica, woordkennis en spelling, waar in het regulier onderwijs weinig aandacht voor is omdat verondersteld wordt dat dit bekend is. Ook leerlingen zijn zeer gemotiveerd voor de alternatieve examens en de extra lessen. Niet alleen hun taalvaardigheid neemt toe, maar ook het zelfvertrouwen. Het geeft hen daarnaast meer rust en tijd om zich te richten op andere vakken. Wel zijn de Nt2/EDUP-examens gemaakt voor volwassenen, waardoor de opgaven niet altijd goed aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen in het vo. Dit wordt echter niet als een onoverkomelijk probleem ervaren.

In de afgelopen jaren hebben de scholen door de ervaringen al veel verbeteringen aangebracht in het proces van examinering, zoals in de selectie van leerlingen en in de voorbereiding op de examens. Bij twee van de drie scholen wordt naast de alternatieve examinering doorgaans ook het CE Nederlands afgenomen en volgen leerlingen reguliere lessen Nederlands naast de extra lessen. Bij de derde school wordt alleen het Staatsexamen Nt2 of EDUP-examen afgenomen, naast de bijbehorende voorbereidingslessen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Onderzoeksvragen	2
1.3 Onderzoeksaanpak	3
1.4 Leeswijzer	5
2 CE Nederlands, Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen	6
2.1 CE Nederlands	6
2.2 Staatsexamens Nt2	7
2.3 EDUP-examen	7
2.4 Het Europees Referentiekader Taal en het Referentiekader Taal	8
2.5 Visie van geraadpleegde experts op het experiment	10
2.6 Conclusie	13
3 Taalexaminering nieuwkomers in Zweden en Duitsland	14
3.1 Selectie van landen: Duitsland en Zweden	14
3.2 Definitie nieuwkomers	14
3.3 Onderwijssysteem en examinering	15
3.4 Onderwijs aan en examinering van nieuwkomers	17
3.5 Voor- en nadelen	19
3.6 Conclusie	21
4 Nieuwkomers in het examenjaar	23
4.1 Achtergrondkenmerken examenleerlingen	23
4.2 Examenprestaties van nieuwkomers	28
5 Verklaring van verschillen in examenprestaties	35
5.1 Verschillen in examenprestaties van nieuwkomers	35
5.2 Verschillen tussen nieuwkomers en niet-nieuwkomers	39
5.3 Literatuuronderzoek	43
6 Ervaringen met Experiment Regelluw	48
6.2 Johan de Witt Scholengroep in Den Haag	48
6.3 Wolfert Tweetalig	53
6.4 Kandinsky College	59
6.5 Conclusies	64

7	Conclusies	65
	Referenties	68
	Bijlage A Regressieresultaten	72

1 Inleiding

Binnen de pilot Regelluw hebben drie middelbare scholen ervaringen opgedaan met een alternatief examen Nederlands voor nieuwkomers. Dit onderzoek geeft inzicht in de voor- en nadelen van de alternatieve examinering.

1.1 Aanleiding

Nieuwkomers en taalontwikkeling

Het aantal nieuwkomers in het Nederlandse onderwijs is de afgelopen jaren toegenomen. Met recente ontwikkelingen in Afghanistan en Oekraïne is de verwachting dat deze toename ook de komende jaren doorzet. Onder nieuwkomers wordt doorgaans verstaan: niet-Nederlandse kinderen die nog maar kort in Nederland verblijven en die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen om het reguliere onderwijs te volgen (Inspectie van het Onderwijs, 2017). Om zo snel mogelijk goed te kunnen meedraaien in het reguliere onderwijs, is voldoende taalbeheersing van het Nederlands essentieel. Het Nederlandse onderwijs heeft de belangrijke taak om deze taalbeheersing bij nieuwkomersleerlingen op niveau te krijgen. Die taak is ingewikkeld, aangezien de groep nieuwkomers in allerlei opzichten zeer divers is (zoals in land van herkomst, onderwijshistorie, leeftijd).

Kinderen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar volgen de eerste periode in Nederland intensief taalonderwijs in internationale schakelklassen (ISK-klassen). Als de taalbeheersing voldoende wordt geacht, stromen zij door naar regulier onderwijs (OECD, 2019). Het is beleid dat leerlingen zo veel mogelijk geplaatst worden bij leeftijdsgenoten. Echter, de meeste nieuwkomers blijken nog onvoldoende taalvaardig te zijn als zij vanuit de nieuwkomersscholen doorstromen naar het reguliere onderwijs. Een beperkte woordenschat wordt daarbij als grootste probleem gezien. Vervolgscholen zien zich dan vaak genooddaakt om de leerlingen om die reden één of twee jaargroepen lager te plaatsen (Azouagh, 2017). Nieuwkomers dreigen in het reguliere onderwijs te stagneren in hun schoolse ontwikkeling, doordat zij minder taalvaardig zijn in het Nederlands in vergelijking met niet-nieuwkomers. Het gevolg daarvan is dat een groot deel van deze leerlingen terechtkomt op de lagere onderwijsniveaus en in het speciaal onderwijs (Tudjiman & Van den Heerik, 2016; Azouagh, 2017; Le Pichon et al., 2016). Ook voormalig nieuwkomers zelf ervaren een te laag doorstroomadvies dat volgens hen niet past bij het niveau dat ze hadden in het land van herkomst, zo blijkt uit verkennend onderzoek. Het gevaar dreigt daarmee dat kinderen vanwege hun taalontwikkeling in het Nederlands cognitief onvoldoende worden uitgedaagd en waardoor zij in hun schoolloopbaan niet dezelfde kansen krijgen als niet-nieuwkomers.

Weinig differentiatie

Eén van de problemen in het regulier onderwijs is dat Nt2-deskundigheid en benodigde lesmaterialen voor nieuwkomers op veel scholen ontbreken (zie Bisschop et al., te verschijnen). Op veel vervolgscholen in het reguliere onderwijs maken leraren geen onderscheid tussen het onderwijsaanbod aan (voormalig) nieuwkomers en reguliere leerlingen en is er geen sprake van specifieke aandacht voor het vergroten van de woordenschat (Azouagh, 2017). Daarnaast maken (voormalig) nieuwkomers dezelfde examens als reguliere leerlingen. Leerlingen met een andere moedertaal dan het Nederlands die niet langer dan zes jaar in Nederland zijn, krijgen wel extra tijd bij examens (30 minuten) en mogen gebruikmaken van een extra woordenboek voor vertalingen. Scholen ervaren dat nieuwkomers meer moeite hebben met het Centraal Examen (CE) Nederlands dan met andere vakken en de veronderstelling is dat dit examen Nederlands een struikelblok vormt voor het behalen van een opleidingsniveau dat past bij de

competenties. De vraag hierbij is of het gebruik van alternatieve examens Nederlands (zoals het Staatsexamen Nt2 of EDUP) voor nieuwkomers een oplossing kan zijn voor het bereiken van een passender onderwijsniveau.

Experimenteren met een ander examen Nederlands

In de periode 2016 tot en met 2021 namen 26 vo-scholen deel aan de pilot Regelluw, opgezet door het ministerie van OCW. Scholen mochten in die periode afwijken van onderwijswetten om te experimenteren met innovaties in het onderwijs. Drie van de deelnemende vo-scholen besloten om nieuwkomers met een achterstand in het Nederlands een ander examen te laten doen dan het reguliere CE Nederlands. Voor vmbo- en havo-leerlingen was dat het Staatsexamen Nt2 en voor vwo-leerlingen het Educatief Professioneel (EDUP). De leerlingen worden via het Staatsexamen Nt2 getoetst op de beheersing van het Nederlands op taalniveau B1 (programma I) dat nodig is voor een vervolgopleiding op mbo-3 of -4 of op taalniveau B2 (programma II) dat nodig is voor een vervolgopleiding op hbo- en wo-niveau. Het taalniveau van EDUP ligt op C1, bedoeld voor hoogopgeleide volwassenen. Deze scholen kozen voor de alternatieve examinering omdat ze merkten dat sommige nieuwkomers moeite hadden met het CE Nederlands. Leraren geven aan dat het CE Nederlands veel idioom en Nederlandse context bevat, waardoor het examen minder goed aansluit bij nieuwkomers. Deze groep leerlingen behaalt vaak de rest van de vakken wel, zo geven de scholen aan, maar het CE Nederlands vormt het struikelblok.

Hoewel de eerste ervaringen met het experiment positief waren, is er niet voldoende aangetoond wat de voor- en nadelen van de alternatieve examens zijn. Dit komt omdat corona het de afgelopen jaren bemoeilijkte om het experiment en het onderzoek door te zetten.

1.2 Onderzoeksvragen

Het experiment waarin vo-scholen de mogelijkheid krijgen om de alternatieve eindexamens aan te bieden voor voormalig nieuwkomers, wordt vanaf 2022-2023 voortgezet. In het vervolg van het experiment kunnen ook andere scholen dan de drie Regelluw-scholen zich aanmelden en deelnemen. In aanloop naar het vervolg van het experiment geeft deze voorstudie meer inzicht in de achtergrond van de problematiek en de ervaringen met deze alternatieve vorm van examinering tot nu toe binnen de Pilot Regelluw. Dit rapport bevat de resultaten van de voorstudie en behandelt de volgende onderzoeksvragen, onderverdeeld over zeven delen:

Deel 1. Nieuwkomers in het Nederlandse vo

1. Hoeveel nieuwkomers zijn er in het Nederlandse vo?
2. Wat zijn de kenmerken van nieuwkomers in het Nederlandse vo?

Deel 2. Het centraal examen Nederlands en staatsexamens Nt2/EDUP

3. Hoe zijn het CE Nederlands, de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen opgebouwd?
4. Hoe verhouden het CE Nederlands, de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen zich tot elkaar?

Deel 3. Prestaties van nieuwkomers op het CE Nederlands

5. Hoe presteren nieuwkomers op het CE Nederlands?
6. Welke verschillen zijn er in prestaties binnen de groep nieuwkomers?

Deel 4. Oorzaken van verschillen in prestaties op het CE Nederlands

7. Welke in data geobserveerde kenmerken (zoals verblijfsduur, leeftijd, nationaliteit, geslacht, sociaaleconomische status) hangen samen met prestaties van nieuwkomers op het CE Nederlands?

8. Welke andere factoren (zoals bijlessen, de achtergrond van nieuwkomers, thuistaal, onderwijsgeschiedenis, leefomstandigheden) verklaren verschillen tussen prestaties van nieuwkomers op het CE Nederlands?

Deel 5. Vergelijking met andere landen

9. Hoe gaan twee met Nederland vergelijkbare landen, namelijk Zweden en Duitsland, om met het examineren van nieuwkomers op het gebied van taalonderwijs?
10. Welke voor- en nadelen hebben de aanpakken in deze twee landen?

Deel 6. Deelexperiment Regelluw

11. Welke aanpak hebben de scholen binnen Regelluw gehanteerd bij de voorbereiding op en de uitvoering van de alternatieve examinering van nieuwkomersleerlingen?
12. Welke groep leerlingen nam hieraan deel en hoe verliep de selectie van deze leerlingen?
13. Heeft het maken van het Staatsexamen Nt2 of het EDUP-examen in plaats van het CE Nederlands geholpen bij het behalen van een passend diploma in het vo?
14. Heeft het maken van het Staatsexamen Nt2 of het EDUP-examen in plaats van het CE Nederlands geholpen bij het volgen van de gewenste vervolgopleiding?
15. Welke andere opbrengsten heeft het maken van het Staatsexamen Nt2 of het EDUP-examen opgeleverd?
16. Wat zijn de ervaringen van leerlingen met de alternatieve examinering?
17. Wat zijn de ervaringen van docenten met de alternatieve examinering?

Deel 7. Invulling van het experiment

18. Hoe kan (de evaluatie van) het experiment het best vormgegeven worden om goed effecten te kunnen meten?

1.3 Onderzoeksaanpak

De voorstudie is uitgevoerd in vier stappen, die parallel aan elkaar uitgevoerd zijn. De stappen samen benutten een breed palet aan onderzoeksmethoden.

Stap 1: Analyse CBS Microdata

De eerste stap betreft het benutten registratiegegevens voor een integraal kwantitatief beeld van nieuwkomers in het vo in relatie tot het CE Nederlands. De microdata-omgeving van het CBS bevat een verzameling databestanden op persoonsniveau die (onder voorwaarden) ter beschikking worden gesteld aan onderzoekers. De bestanden bevatten informatie over iedere in Nederland ingezetene. Ze zijn afkomstig van verschillende (landelijke) instanties, zoals DUO (onderwijsregistraties en examencijfers), de Belastingdienst (registratie huishoudensinkomens) en gemeenten (Basisregistratie Personen met o.a. nationaliteit, verblijfsduur, geslacht en huishoudenssamenstelling). Door verschillende bronnen op persoonsniveau aan elkaar te koppelen, is een rijk analysebestand geconstrueerd.

De analyse van factoren die samenhangen met examenprestaties is gedaan aan de hand van regressieanalyses. Verschillende uitkomstvariabelen, zoals het slagingspercentage en het cijfer op het CE Nederlands, zijn daarin afgezet tegen mogelijke verklarende variabelen. Daarmee ontstaat inzicht in welke groepen nieuwkomers relatief veel moeite hebben met de Nederlandse taal in het algemeen en met het CE Nederlands specifiek.

Stap 2: Deskresearch en literatuurstudie

Voor de onderzoeksvragen 1 tot en met 4 en 8 tot en met 10 hebben we deskresearch en literatuurstudie toegepast. Relevante bronnen zijn opgespoord via internet of via geraadpleegde experts om zo tot een antwoord op de onderzoeksvragen te komen. In het beschrijven van de resultaten vermelden we de geraadpleegde bronnen in de lopende tekst.

Voor de literatuursearch naar factoren bij nieuwkomers die samenhangen met schoolprestaties zijn de volgende databases geraadpleegd: ERIC, ProQuest, Psychinfo, PubMed en ScienceDirect, naast websites van onderwijsbeleidsinstanties zoals de Onderwijsraad, Inspectie van het Onderwijs en het ministerie van OCW, OECD en LOWAN. De gebruikte trefwoorden zijn: *Refugee or refugee youth or newcomer or immigrant or asylum seeker and language acquisition or academic achievement or academic success or academic performance*. We hebben ons zo veel mogelijk beperkt tot peer reviewed overzichtsstudies in het Engels en Nederlands en alleen kwalitatieve studies opgenomen waar minimaal 30 respondenten bij betrokken zijn.

De belangrijkste databases die bij de landenvergelijking zijn gebruikt, zijn Google Scholar en de digitale bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam die toegang verschaft tot het grootste deel van wereldwijde wetenschappelijke tijdschriften. De belangrijkste zoekwoorden die zijn gebruikt, zijn (een combinatie van):

- education, system, primary, secondary, higher, entry requirements, central exit examination;
- asylum seekers, refugees, migrants, newcomers, integration;
- Netherlands, Sweden, Germany, Europe, comparison.

Er is in dit stuk met name gezocht naar wetenschappelijke peer-reviewed literatuur aangevuld met (internationale) beleidsstukken zoals van de Europese Commissie of rapporten van de OECD.

Stap 3: Gesprekken met experts

Voor het beantwoorden van onderzoeksvragen 3 en 4 hebben we, in aanvulling op de deskresearch ook een expertraadpleging gehouden. Tabel 1.1 geeft een overzicht van de geraadpleegde deskundigen, de organisaties waarvoor ze werkzaam zijn en hun expertisegebieden. De gesprekken duurden ongeveer 45 minuten en werden online uitgevoerd. Met behulp van opnames van de gesprekken zijn gespreksverslagen gemaakt.

Tabel 1.1 Overzicht geraadpleegde experts

	Functie en organisatie	Expertisegebied
1	Afdelingshoofd NMP (Nt2, mbo en po) bij het College voor Toetsing en Examens (CvTE)	Staatsexamens Nt2, tweedetaalverwerving, -onderwijs en toetsing
2	Product manager overheid bij Bureau ICE	Staatsexamens Nt2, in het bijzonder de examens lezen en schrijven
3	Lid van de commissie staatsexamens Nt2 bij het CvTE. Tevens adviseur bij ITTA Kennisinstituut voor Taalontwikkeling, gespecialiseerd in onderwijs aan anderstaligen	Staatsexamens Nt2, tweedetaalverwerving, -onderwijs en toetsing
4	Expertiseleider Nederlands bij Cito	Centraal Eindexamen Nederlands

5	Projectleider Certificaat Nederlands als Tweede Taal (CNaVT) bij Centrum Taal en Onderwijs van de KU Leuven	EDUP-examen van het CNaVT, tweedetaalverwerving, - onderwijs, en toetsing
---	---	---

Bron: SEO/KI (2022)

Stap 4: Casestudies scholen Pilot Regelluw

Voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 11 tot en met 17 zijn casestudies uitgevoerd op de drie scholen die deelnamen aan de pilot Regelluw, namelijk de Johan de Witt Scholengroep, Wolfert Tweetalig en het Kandinsky College. Deze scholen besloten om nieuwkomers een ander examen te laten doen dan het reguliere CE Nederlands. Voor vmbo- en havoleerlingen was dat het Staatsexamen Nt2 en voor vwo-leerlingen het EDUP-examen van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT). Op de scholen is gesproken met verschillende personen die te maken hebben met de alternatieve examinering. Een gedetailleerde beschrijving van de aanpak is te vinden in hoofdstuk 6. Van alle gesprekken zijn audio-opnames en daarna schriftelijke verslagen gemaakt.

1.4 Leeswijzer

Het rapport vervolgt in hoofdstuk 2 met een beschrijving van het CE Nederlands, het Staatsexamen Nt2 en het EDUP-examen en gaat nader in op de overeenkomsten en verschillen tussen de examens. Hoofdstuk 3 beschrijft hoe het onderwijs in Duitsland en Zweden omgaat met taallessen en examinering van nieuwkomers in het vo. Hoofdstuk 4 vervolgt met een kwantitatieve analyse van nieuwkomers in het examenjaar: hoeveel nieuwkomers zijn er en waar komen zij vandaan? We brengen in beeld hoe nieuwkomers de afgelopen jaren hebben gepresteerd op het CE en zetten die prestaties af tegen die van niet-nieuwkomers. In hoofdstuk 5 gaan we nader in op de verschillen in prestaties en hoe deze verklaard kunnen worden. Dit doen we aan de hand van verdiepende kwantitatieve analyses en een literatuurstudie. In hoofdstuk 6 gaan we nader in op de ervaringen op de drie pilotscholen met de alternatieve examinering. Het conclusiehoofdstuk geeft ten slotte antwoord op de onderzoeksvragen, op basis van hetgeen in hoofdstuk 2 tot en met 6 beschreven is.

2 CE Nederlands, Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen

Experts zien veel nut in een examen voor nieuwkomers dat rekening houdt met hun meertalige ontwikkeling. Er zijn twijfels of de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen hierin het juiste alternatief voor het CE Nederlands vormen.

Dit hoofdstuk geeft een beknopte beschrijving van de inhoud en achtergrond van het centraal examen (CE) Nederlands, de staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen, op basis van de opgehaalde gegevens in de deskresearch en gesprekken met deskundigen.

2.1 CE Nederlands

Het CE Nederlands wordt afgenomen bij leerlingen in de vierde klas vmbo, de vijfde klas havo en zesde klas vwo. In het vmbo toetst het CE Nederlands leervaardigheden in het Nederlands zoals het toepassen van strategische vaardigheden om bepaalde communicatieve doelen te bereiken, leesvaardigheid en schrijfvaardigheid. Bij leesvaardigheid gaat het om het kunnen begrijpen van diverse alledaagse niet al te complexe teksten. Bij schrijfvaardigheid gaat het om het kunnen schrijven van korte informatieve, overtuigende of activerende teksten, zoals een brief of e-mail, een gebruiksaanwijzing, een advertentie of een schriftelijk verzoek. Luister- en kijkvaardigheid worden ook in het CE Nederlands getoetst bij alleen de digitale centrale examens van het vmbo basisberoepsgerichte leerweg en kaderberoepsgerichte leerweg, maar niet bij de papieren examens. Het gaat hierbij om het kunnen begrijpen van uitleg en instructies, nieuwsberichten, reclameboodschappen of tv-series. Deze vaardigheden worden in het vmbo getoetst op niveau 2F van het Referentiekader Taal (zie paragraaf 2.4 voor verdere toelichting). Het CE Nederlands toetst bij leerlingen in het havo en vwo hun leesvaardigheid en argumentatieve vaardigheden. Bij leesvaardigheid gaat het om het kunnen analyseren en interpreteren van tekst, het beoordelen op juistheid en kwaliteit van redeneringen en het samenvatten van een tekst. Bij argumentatieve vaardigheden gaat het om het analyseren en beoordelen van een betoog. De examens bevatten meerkeuze- en open vragen. Op havoniveau worden deze vaardigheden getoetst op niveau 3F van het Referentiekader Taal, op vwo-niveau is dat niveau 4F (zie paragraaf 2.4 voor verdere toelichting). In onderwerpen en taken sluiten de examens aan bij de leefwereld van jongeren in het vmbo, havo of vwo. Andere kennis en vaardigheden binnen het vak Nederlands worden via de schoolexamens (SE) getoetst, voorafgaand aan het CE (College voor Toetsing en Examens, 2020a, b, c).

De examens worden in verschillende fasen ontwikkeld. Constructiegroepen, bestaande uit docenten in het veld begeleid door toetsdeskundigen, dragen materiaal aan. Als deze materialen door het College voor Toetsing en Examens (CvTE) geschikt bevonden worden, gaan de constructiegroepen verder met de ontwikkeling van testitems samen met toetsdeskundigen van het Cito. In een volgende ronde gaan deze items naar de vaststellingscommissie van het CvTE. In diverse rondes levert deze commissie feedback, dan volgen er aanpassingen, tot de commissie de items goedkeurt. Op basis van een toetsmatrijs en alle afspraken waar het examen aan moet voldoen (zoals lengte) wordt het definitieve examen samengesteld.

De geraadpleegde expert van Cito weet niet exact of en hoe er in de examens rekening gehouden wordt met de achtergronden van nieuwkomersleerlingen. Wel is in de ontwikkeling van alle examens inclusie een belangrijk

aandachtspunt. Daarnaast staat ook in de richtlijnen dat onderwerpen die voor leerlingen mogelijk gevoelig liggen, voorkomen moeten worden en is variatie in de gebruikte bronnen een vereiste.

2.2 Staatsexamens Nt2

De Staatsexamens Nt2 zijn bedoeld voor volwassenen met een andere moedertaal dan het Nederlands. Het Staatsexamen heeft twee programma's. Programma I is bedoeld voor volwassenen die in Nederland willen werken of een opleiding volgen op mbo-niveau en toetst vaardigheden op niveau B1 van het Europees Referentiekader (zie paragraaf 2.4 voor verdere toelichting). Programma II is bedoeld voor volwassenen die in Nederland willen werken of een opleiding volgen op hbo- of wo-niveau en toetst vaardigheden op niveau B2 van het Europees Referentiekader. Beide programma's bestaan uit vier deexamens: lezen, schrijven, luisteren en spreken.

Het leesexamen duurt 110 (programma I) of 100 (programma II) minuten, waarin de deelnemer ongeveer 35 meerkeuzevragen beantwoordt over het begrip van diverse teksten. Het schrijfexamen duurt ook 100 minuten en daarin wordt deelnemers gevraagd zinnen te schrijven, teksten aan te vullen of korte (programma I) of middellange (programma II) teksten te schrijven. Het spreekexamen duurt 25 minuten en bestaat uit korte, middellange en langere (alleen programma II) spreekopdrachten. Het luisterexamen duurt 30 minuten en bestaat uit diverse luisterfragmenten waar deelnemers ongeveer 40 meerkeuzevragen over beantwoorden (CvTE, 2022). De inhoud van de teksten en taken zijn toegespitst op de leefwereld van volwassenen die willen werken of leren: veertig procent betreft taken over werk, veertig procent betreft taken over opleiding en twintig procent van de taken betreft algemene situaties.

De examens worden geconstrueerd door Bureau ICE en Cito bv: zij ontwikkelen de items. De basis voor de itemconstructie is het Europees Referentiekader: op basis van dit raamwerk is een toetswijzer geconstrueerd waarin beschreven is welke taalfunctie bij iedere vaardigheid getoetst moet worden. De Commissie Staatsexamens Nt2 van het College voor Toetsing en Examens (CvTE) screent de items, beoordeelt ze en geeft feedback. In diverse feedbackrondes worden de items dan weer aangepast en door de Commissie Staatsexamens Nt2 vastgesteld. Deze commissie bestaat uit zes leden die deskundig zijn op het gebied van tweedetaalverwerving maar niet zelf als docent aan de doelgroep lesgeven. In de ontwikkeling van de examens wordt specifiek rekening gehouden met de achtergrond van tweedetaalverwerwers door in de taken alleen hoogfrequente woorden te gebruiken gebaseerd op de woordenlijst van Tiberius en Schoonheim (2014)¹. Daarnaast wordt in onderwerpkeuze van teksten en taken gekozen voor onderwerpen die politiek en cultureel niet gevoelig liggen en niet belastend zijn voor mensen met een oorlogsgeschiedenis. In de teksten en taken wordt geen culturele voorkennis van Nederland verondersteld.

2.3 EDUP-examen

Het EDUP-examen is een examen van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT). Het CNaVT kent verschillende toetsen voor personen die Nederlands als vreemde taal leren. Deze toetsen zijn, anders dan de Staatsexamens Nt2, in het Vlaams en in de eerste plaats gericht op volwassenen die (nog) niet in een Nederlandse context leven en werken, maar dat wel willen gaan doen. De examens worden wereldwijd afgenomen.

Het EDUP-examen is het examen op het hoogste niveau. Het is bedoeld voor *'hogere opgeleide volwassenen (18+) die willen functioneren in een uitdagende kennis- of communicatiegerichte functie'* (CNaVT, 2022). Het examen

¹ Een woordenlijst met de 5.000 meest gebruikte woorden in het Nederlands, vastgesteld op basis van uitgebreid corpusonderzoek.

toetst vaardigheden op niveau C1 van het Europees Referentiekader (zie paragraaf 2.4). Het EDUP-examen is opgebouwd uit drie onderdelen. Deel A bestaat uit luister- en schrijfoopdrachten, en duurt 90 minuten. Deel B bestaat uit lees- en schrijfoopdrachten en duurt 75 minuten. Deel C bestaat uit lees- en spreekopdrachten en duurt 25 minuten. In tegenstelling tot de Staatsexamens Nt2 heeft het EDUP alleen open vragen en geen meerkeuzevragen. In de onderwerpen sluiten taken en teksten aan bij de context van hoger opgeleide volwassenen in een kennis- of communicatiegerichte functie. Deel A, B en C tezamen bestaan uit zes taken, twee per deel.

Jaarlijks ontwikkelt het CNaVT per examen vier nieuwe taken. Twee taken zijn ‘ankertaken’, die linken met het vorige jaar. In de ontwikkelingscyclus is gestart met een behoefteanalyse, naar de taaleisen waar professionals op een bepaald niveau in specifieke contexten aan moeten voldoen (zoals het samenvatten van een tekst, het geven van een lezing of het leiden van een vergadering). Op basis daarvan is een toetsmatrijs opgesteld die beschrijft welke vaardigheden en taalfuncties getoetst moeten worden. Dan zoekt het CNaVT naar materialen en construeert het de items. Deze items worden gereviewd door een interne commissie van deskundigen, waarna een reviewproces volgt met externe deskundigen op het gebied van tweedetaalverwerving en toetsing. Na verwerking van feedback vindt een kwalitatieve pilot plaats met een kleine groep afnemers. Na een nieuwe feedbackronde van externe deskundigen wordt de definitieve versie vastgesteld. Om bias in de examens te voorkomen wordt gewerkt met open vragen. De geraadpleegde expert op het gebied van EDUP-examens benoemt het verschil tussen meerkeuzevragen en open vragen: meerkeuzevragen dwingen de examenkandidaten om binnen een bepaald perspectief te denken, terwijl open vragen het toelaten dat de kandidaten hun kennis van de wereld inzetten in het beantwoorden van de vragen. Om die reden acht zij open vragen minder gevoelig voor bias. Daarnaast is het bij dit examen belangrijk dat de context van de taken aansluit bij mensen over de hele wereld, gezien de doelgroep van het EDUP-examen.

2.4 Het Europees Referentiekader Taal en het Referentiekader Taal

De niveaus van de examens die onderwerp zijn van dit onderzoek zijn gebaseerd op twee verschillende kaders. Bij het CE Nederlands worden de teksten en taken gebaseerd op de niveaus van het Referentiekader Taal uit 2008, ontwikkeld door de Commissie Meijerink, of de expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen. Deze niveaus zijn leidend in het Nederlandse basis- en voorgezet onderwijs. De teksten en taken uit de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen worden gebaseerd op de niveaubeschrijvingen van het Europees Referentiekader Taal (Common European Framework of Reference for Languages) uit 2001. De kaders bevatten overeenkomsten, maar ook belangrijke verschillen. Hieronder geven we een beknopte beschrijving van de inhoud, doelen en achtergrond van beide kaders.

Europees Referentiekader Taal

Het Europees Referentiekader (ERK; in Engels *Common European Framework of Reference for Languages, CEFR*) is een initiatief van de Raad van Europa, met als doel het bevorderen van het vreemde talenonderwijs in Europa, ten behoeve van internationale samenwerking (Nederlandse Taalunie, 2008). Het is een raamwerk waarin beschreven wordt “wat taalleerders moeten leren om een taal te kunnen gebruiken voor communicatie en welke kennis en vaardigheden zij moeten ontwikkelen om daarbij doeltreffend te kunnen handelen” (Nederlandse Taalunie 2008, p.7). Het raamwerk onderscheidt zes niveaus van taalvaardigheid, verdeeld over drie algemene niveaus: basisgebruiker (A1 en A2), onafhankelijk gebruiker (B1 en B2) en vaardig gebruiker (C1 en C2). Het ERK onderscheidt daarnaast vijf verschillende domeinen van taalvaardigheid, namelijk lezen, luisteren, spreken, mondelinge interactie en schrijven. Bij elke taalvaardigheid geeft het ERK beschrijvingen per niveau in de vorm van

'can-do-statements'. Bij lezen op het laagste niveau A1 is dat bijvoorbeeld *'Ik kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi'* (Nederlandse Taalunie 2008, p. 28) en op het hoogste niveau C2 is dat *'Ik kan moeiteloos vrijwel alle vormen van de geschreven taal lezen, inclusief abstracte, structureel of linguïstisch complexe teksten, zoals handleidingen, specialistische artikelen en literaire werken'* (Nederlandse Taalunie 2008, p. 28). De niveaus breiden zich uit: iemand die een taal beheerst op B1-niveau, beheerst dan ook A1 en A2. Wel kan iemand een 'ongelijk profiel' hebben, een leerder kan bijvoorbeeld lezen op B1-niveau en spreken op A2-niveau (Nederlandse Taalunie 2008, p. 19). De taalvaardigheidsniveaus hangen samen met de situatie, het opleidingsniveau en het cognitieve vermogen van leerders: veel moedertaalsprekers zullen het niveau van schrijven op C2-niveau in hun eigen taal niet behalen en het alledaagse mondeling taalgebruik overstijgt vaak niet het niveau van B2 (Hulstijn, 2009).

Referentiekader Taal

Om taalvaardigheid beter te kunnen verankeren in het onderwijs heeft het ministerie van OCW in 2007 de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen ingesteld. Deze Expertgroep heeft, onder leiding van Heim Meijerink, onderzocht en vastgesteld welk taalniveau leerlingen moeten beheersen op verschillende momenten in de schoolloopbaan. Dit resulteerde in het Referentiekader taal en rekenen (Meijerink e.a., 2009). In het kader zijn vier fundamentele 'drempelniveaus' vastgesteld: 1F, 2F, 3F en 4F in vier domeinen van taalvaardigheid: mondelinge taalvaardigheid (luister-, spreek- en gespreksvaardigheid), schrijven, lezen (zakelijke teksten en fictionele/literaire teksten) en taalbeschouwing en taalverzorging. 1F is het fundamentele taalniveau waarover leerlingen aan het einde van de basisschool minimaal moeten beschikken, 2F is het niveau waarover alle leerlingen aan het einde van het vmbo en aan het einde van havo-3 en vwo-2 minimaal moeten beschikken. 3F is de minimale norm voor leerlingen aan het einde van mbo-4 en het havo, 4F is het minimale uitstroomniveau aan het einde van het vwo (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen, 2008). De fundamentele niveaus zijn bepaald door na te gaan op welk niveau 75 procent van de leerlingen een bepaalde vaardigheid beheerst op verschillende ijkmomenten (aan het einde van groep 8 van de basisschool, het vmbo, de basisvorming havo/vwo, het havo en mbo-4 en het vwo). 25 procent van de leerlingen beheerst dus niet het fundamentele niveau op die momenten. Daarnaast zijn er streefniveaus geformuleerd voor de leerlingen binnen die 75 procent die al boven het fundamentele niveau zitten. Deze niveaus liggen steeds net één niveau hoger dan het fundamentele niveau. Het streefniveau aan het einde van de basisschool is bijvoorbeeld 1S, wat overeenkomt met 2F, enzovoort (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen, 2008).

Overeenkomsten en verschillen tussen de twee kaders

Het Referentiekader Taal is voor een groot deel gebaseerd op het Raamwerk Nederlands voor het (v)mbo (Bohnen e.a., 2007). Dit raamwerk is ontwikkeld, eveneens in opdracht van het ministerie van OCW, om het taalvaardigheidsniveau Nederlands van leerlingen in het vmbo en mbo te verbeteren. Het raamwerk sluit zeer nauw aan bij het Europees Referentiekader (ERK). Dit is zichtbaar in de niveauaanduidingen A2 tot en met C1 (overeenkomend met het ERK). Eén van de bijlagen van het Raamwerk Nederlands voor het (v)mbo is een overzicht van de verschillen tussen het ERK en het Raamwerk Nederlands. Daaruit blijkt dat de verschillen minimaal zijn (Bohnen e.a., 2007, p. 119-122). Hoezeer de Werkgroep Taal van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen zich gebaseerd heeft op het Raamwerk Nederlands blijkt uit de volgende passage uit de verantwoording bij het Referentiekader Taal:

Voor de niveaus zijn de niveaubeschrijvingen A2-C1 [uit het Raamwerk Nederlands] vergeleken met de kerndoelen of eindtermen Nederlands van dat niveau. Er is nagegaan of alle in de kerndoelen of eindtermen genoemde tekstsoorten en handelingen/vaardigheden van leerlingen terug te vinden waren in de beschrijving van het Raamwerk Nederlands(v)mbo. Waar dit niet het geval was, zijn deze toegevoegd. Uit de beschrijvingen

zijn te gedetailleerde elementen verwijderd en ook elementen die niet voorkomen in de kerndoelen/eindtermen en de praktijk van het basis- of voortgezet onderwijs. Voor het overige zijn wij zo dicht mogelijk bij de tekst van het Raamwerk Nederlands (v)mbo gebleven (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen, 2008, p.7).

CINOP heeft op verzoek van het ministerie van OCW een overzicht gemaakt van de overeenkomsten en verschillen tussen het Raamwerk Nederlands en het Referentiekader Taal. Ook hieruit blijkt dat de documenten sterk overeenkomen (Litjens e.a., 2010). Volgens dit overzicht kunnen de niveaus uit het Raamwerk Nederlands, en dus ook het ERK en het Referentiekader Taal van de Commissie Meijerink, als volgt vergeleken worden: niveau 1F komt overeen met niveau A2, niveau 2F met niveau B1, niveau 3F met niveau B2 en niveau 4F met niveau C1. Zie Tabel 3.1 voor een vergelijking van de verschillende kaders en hun niveaus. Ook in een notitie van de Commissie Staatsexamens Nt2 van het College voor Toetsing en Examens uit 2014 wordt gesteld dat de niveaus van het ERK, waar het Raamwerk Nederlands op gebaseerd is, sterk vergelijkbaar zijn met die van het Referentiekader Taal van de Commissie Meijerink. Ook in deze notitie wordt genoemd dat niveau B1 van het ERK vergelijkbaar is met 2F, en niveau B2 vergelijkbaar met 3F. Wel plaatst de commissie kanttekeningen bij deze vergelijking: een tweedetaalleerder op B1-niveau zal niet automatisch slagen voor een toets op 2F-niveau. Met name in het domein taalverzorging (betreffende spelling en grammatica) zal een prille gebruiker van het Nederlands meer fouten maken dan een moedertaalspreker. Ook de geraadpleegde experts plaatsen deze kanttekening bij de koppeling van de niveaus van ERK en het Referentiekader Taal (zie volgende paragraaf).

Tabel 2.1 De verschillende taalkaders gebruiken andere termen, maar zijn vergelijkbaar

Taalkaders	Referentiekader Taal	Europees Referentiekader	Raamwerk Nederlands
Taalvaardigheidsniveaus	1F	A2	A2
	2F	B1	B1
	3F	B2	B2
	4F	C1	C1

Bron: SEO/KI (2022)

Nader onderzoek naar de koppeling van de leesexamens van de Staatsexamens Nt2 en het ERK laat zien dat programma I inderdaad toetst op B1-niveau van het ERK en programma II op B2-niveau (Andringa, 2015; Kuijper, 2009; Kuijper, Brinkhuis & Van Hofwegen, 2010). Nader onderzoek naar de koppeling van het CE Nederlands en het ERK duidt erop dat a) het examen voor vmbo basisberoepsgerichte leerweg iets onder niveau B1 ligt, b) de examens voor vmbo kaderberoepsgerichte leerweg en gemengde/theoretische leerweg wel op B1-niveau ligt, c) het havo-examen op B2-niveau ligt en d) het vwo examen dicht bij het B2-niveau zit dan bij het C1-niveau (Meestringa & De Vries, 2010).

2.5 Visie van geraadpleegde experts op het experiment

Vier van de vijf geraadpleegde experts zien het als een goede ontwikkeling dat er in examinering van nieuwkomers rekening gehouden wordt met hun meertalige ontwikkeling. De vijfde expert zou liever zien dat alle kinderen, ongeacht hun achtergrond, dezelfde examens doen, waarbij deze deskundige het als belangrijk ziet dat de examinering wel aansluit bij diverse leerlingen.

Mogelijke bias in het CE Nederlands

De experts noemen, desgevraagd, diverse punten waarop het CE Nederlands mogelijke bias kan bevatten voor nieuwkomers:

- In het CE Nederlands wordt vaak culturele kennis verondersteld. Bijvoorbeeld over feestdagen, bekende personen, of in een tekst over het uitkeringssysteem van Nederland;
- In het CE Nederlands wordt geen rekening gehouden met de specifieke achtergrond van nieuwkomers in de keuze voor thema's. Onderwerpen die in sommige culturen mogelijk gevoelig liggen worden niet gemedan, zoals man-vrouwverhoudingen, homoseksualiteit of thema's die voor leerlingen uit een vluchtelingsituatie nare herinneringen kunnen oproepen, zoals een tekst over een oorlog, of over de Middellandse Zee (voor bootvluchtelingen is dit geen neutraal onderwerp);
- Bias kan volgens de experts ook zitten in de specifieke taalvaardigheden die getoetst worden: het CE Nederlands veronderstelt de woordenschatkennis in het Nederlands van moedertaalsprekers. Tweedetaalleerders beschikken nog niet over zo'n grote Nederlandse woordenschatkennis. Een expert noemt dat het CE Nederlands op vmbo-niveau ook veel vragen stelt op zins- en alinea-niveau, in plaats van over de grote lijnen van een tekst. Nt2-leerders lopen juist op dat soort vragen meer vast volgens deze expert.

Recht doen aan meertalige ontwikkeling in toetsing

Vier deskundigen benoemen dat het belangrijk is in toetsing recht te doen aan de meertalige ontwikkeling van tweedetaalleerders van het Nederlands. Deze deskundigen benadrukken dat je van een leerling die nog maar enkele jaren in Nederland woont en relatief kort geleden Nederlands heeft geleerd niet hetzelfde kunt verwachten in het schoolvak Nederlands als van een leerling die zijn hele leven in Nederland heeft gewoond. Op cognitief vlak zijn deze kinderen wel met elkaar te vergelijken, maar op talig vlak hebben zij een andere achtergrond. Het langs dezelfde lat leggen als moedertaalsprekers van het Nederlands doet volgens deze deskundigen geen recht aan de fase van ontwikkeling in het Nederlands waar tweedetaalleerders zich nog middenin bevinden. Daardoor zou je tweedetaalleerders ten onrechte kunnen afrekenen op fouten die horen bij de ontwikkelingsstadia in tweedetaalverwerving. Dat zou ertoe kunnen leiden dat nieuwkomers niet doorstromen naar een niveau dat bij hun cognitieve vaardigheden past, omdat taal dan een drempel vormt. Naar het oordeel van deze experts is het voor nieuwkomers rechtvaardiger om hun Nederlandse vaardigheden te toetsen met een examen dat rekening houdt met kenmerken van tweedetaalontwikkeling. Met de staatsexamens Nt2 en EDUP wordt hier meer aan tegemoet gekomen dan met het CE Nederlands.

Kanttekening bij vergelijkbaarheid Referentiekader Taal en Europees Referentiekader Taal

De geraadpleegde experts uiten zorgen over de vergelijkbaarheid van de niveaus van het Referentiekader Taal (de F-niveaus) en de niveaus van het Europees Referentiekader (A1 tot en met C2). Zij zien wel dat er op hoofdlijnen vergelijkingen mogelijk zijn, maar benadrukken dat in het Referentiekader Taal, dat bedoeld is voor moedertaalsprekers, veel hogere eisen worden gesteld aan woordenschatkennis, grammatica en taalverzorging en dat die vaak niet haalbaar zijn voor tweedetaalleerders.

Aansluiting Staatsexamens Nt2 en EDUP bij leerlingen in het vo

Of de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen het juiste alternatief zijn, daarover zijn de deskundigen niet zeker. Ze zien een discrepantie tussen de eigenlijke doelgroep van de examens, namelijk volwassenen die willen werken of studeren in Nederland op mbo-niveau (Staatsexamen Nt2 programma I), op hbo/wo-niveau (Staatsexamen Nt2

programma II) of uitsluitend op universitair niveau (EDUP-examen). De onderwerpen van de teksten en opgaven zijn gericht op deze volwassenen, en hebben betrekking op situaties waar tieners zich (nog) nauwelijks in bevinden: bijvoorbeeld solliciteren, lezingen volgen, vergaderingen bijwonen of voorzitten, contacten met basisschool over de ontwikkeling van een eigen kind etc. De deskundige van het EDUP betwijfelt sterk of het niveau van het EDUP (C1) examen passend is voor leerlingen in het vwo: zij benadrukt dat de doelgroep vooral hoogopgeleide professionals zijn, die willen gaan lesgeven in Nederlandstalig onderwijs: bijvoorbeeld een hoogleraar die aan een Nederlandse universiteit wil lesgeven. Zij vermoedt dat een examen op B2-niveau ook voldoende zou zijn, omdat dit ook het niveau is dat gevraagd wordt bij aanvang van het hoger onderwijs.

Een expert noemt dat het eigenlijk nodig is een nieuwe toets te ontwikkelen voor deze leerlingen, die past bij de leeftijdsgroep en ook rekening houdt met kenmerken van tweedetaalontwikkeling. Drie andere experts benadrukken dat rekening houden met die kenmerken van tweetalige ontwikkeling in het examineren van nieuwkomers cruciaal is. Als het niet door de verschillende examens gebeurt, dan in ieder geval in de beoordeling en cesuur. Eén expert heeft, zoals gezegd, een voorkeur voor één examen voor alle leerlingen, om de resultaten van de leerlingen goed te kunnen vergelijken.

Succesfactoren

In de antwoorden op de vraag wat van belang is voor het succesvol afleggen het CE Nederlands, de Staatsexamens Nt2 of het EDUP-examen door nieuwkomers, noemen de experts diverse factoren:

- *De scholingsachtergrond van een leerling.*
Een nieuwkomersleerling die in zijn of haar thuisland goed onderwijs heeft genoten kan gemakkelijker meekomen in het Nederlandse onderwijs.
- *De taalachtergrond van een leerling.*
Een leerling met een thuistaal die lijkt op het Nederlands (bijvoorbeeld qua schrifttype) kan gemakkelijker meekomen in het onderwijs.
- *Optimale taalverwervingskansen.*
 - Goede opvang in een Internationale Schakelklas (ISK)
In de ISK kan een eerste goede basis gelegd worden voor de Nederlandse taalontwikkeling, zodat een leerling zo snel mogelijk over voldoende Nederlandse taalvaardigheden beschikt om mee te doen aan het reguliere onderwijs.
 - Zo snel mogelijk doorstromen naar het reguliere onderwijs
Het is belangrijk dat nieuwkomers kwalitatief goede Nederlandstalige input krijgen. Die input is er meer in het reguliere onderwijs, omdat een leerling dan wordt omgeven door leerlingen die al veel langer Nederlands spreken. De deskundigen benadrukken het belang dat nieuwkomers wel voldoende taalsteun blijven krijgen in het reguliere onderwijs (zie volgende punt).
 - Taalondersteuning in het reguliere onderwijs
Het is belangrijk dat nieuwkomersleerlingen na uitstroom uit de ISK in het reguliere onderwijs extra taalondersteuning krijgen. Volgens een deskundige is het nu per school heel verschillend of leerlingen dit krijgen. Zij maakt de vergelijking met andere groepen leerlingen die ook recht hebben op extra ondersteuning, bijvoorbeeld hoogbegaafde leerlingen, voor wie er regelingen zijn voor extra ondersteuning. Ook leerlingen die het Nederlands als tweede taal leren, moeten gezien worden als leerlingen die extra begeleiding nodig hebben. Vormen van extra steun die genoemd worden, zijn wekelijkse extra Nt2-lessen, in groepsverband of individueel. Ook hebben deze leerlingen volgens experts extra 'taalsteun' nodig bij de zaakvakken, om te zorgen dat de inhoud van de stof wel aankomt. Een expert benoemt dat er in het Nederlandse onderwijs al zorgen bestaan over de begripvaardigheden

van leerlingen, ook bij moedertaalsprekers. Nieuwkomersleerlingen hebben volgens haar daarom juist extra ondersteuning nodig bij dit soort vaardigheden. Naast de reguliere ondersteuning die veel leerlingen nodig hebben, hebben zij ook behoefte aan specifieke taalsteun met name gericht op het vergroten van de woordenschat.

- *Extra middelen / maatwerk bij het maken van examens*

Studenten die het reguliere CE Nederlands maken, hebben in ieder geval extra tijd nodig om het examen te maken, en het gebruik van woordenboeken moet toegestaan zijn. Dit gebeurt ook al in de praktijk bij alle examenvakken, niet alleen bij Nederlands: leerlingen met een andere moedertaal dan Nederlands die minder dan zes jaar Nederlands onderwijs hebben gevolgd, krijgen extra tijd voor het examen en mogen woordenboeken gebruiken. Daarnaast benoemt een expert dat het belangrijk is voor nieuwkomers dat onbekende contexten in een examen goed worden toegelicht. Zij benadrukt hierbij het belang dat beoordelaars van examens gedegen kennis hebben van tweedetaalontwikkeling.

2.6 Conclusie

Er zijn diverse alternatieven voor het reguliere CE Nederlands. Tabel 2.2 geeft een overzicht van de alternatieve examens en welk referentiekader deze gebruiken.

Tabel 2.2 Alternatieven voor CE Nederlands

Examen	Onderscheiden niveaus		
CE Nederlands voortgezet onderwijs	CE Nederlands vmbo	CE Nederlands havo	CE Nederlands vwo
Referentiekader Taal	2F	3F	4F
Alternatief examen Nederlands volwassenen	Staatsexamen Nt2- I	Staatsexamen Nt2- II	EDUP
Europees referentiekader	B1	B2	C1

Bron: SEO/KI (2022)

Samenvattend kunnen er kanttekeningen geplaatst worden bij de vergelijkbaarheid van het CE Nederlands, de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen, en de onderliggende raamwerken waarop de examens gebaseerd zijn. De experts op het gebied van tweetalige ontwikkeling zien veel nut in het examineren van nieuwkomers op een manier die rekening houdt met de meertalige ontwikkeling van deze kinderen. Wel betwijfelen zij of de Staatsexamens Nt2 en EDUP qua inhoud passen bij een minderjarige doelgroep. Daarnaast toetst het EDUP-examen mogelijk op een te hoog niveau voor nieuwkomersleerlingen in het vwo. Los van de wijze waarop nieuwkomersleerlingen in het voortgezet onderwijs geëxamineerd worden, benadrukken de experts dat het belangrijk is dat deze leerlingen, ook na uitstroom uit de ISK, voldoende taalondersteuning krijgen in het reguliere onderwijs.

3 Taalexaminering nieuwkomers in Zweden en Duitsland

Zweden biedt in het voorgezet onderwijs een schoolvak Zweeds als tweede taal aan, in plaats van of als toevoeging op het reguliere programma Zweeds. Ook heeft Zweden in beleid vastgelegd dat nieuwkomers in het reguliere onderwijs recht hebben op taalondersteuning. Het beleid in Duitsland lijkt meer op het Nederlandse beleid.

Dit hoofdstuk gaat aan de hand van een literatuurstudie na hoe Zweden en Duitsland omgaan met het examineren van nieuwkomers in het voortgezet onderwijs op het gebied van taalonderwijs. Deze studie is gebaseerd op de hoofdpunten uit wetenschappelijke literatuur en de wet- en regelgeving op het gebied van examinering van nieuwkomers in de betreffende landen. Het zwaartepunt van deze literatuurstudie ligt op Duitsland en Zweden. De Nederlandse situatie wordt beknopt beschreven om op onderdelen een vergelijking te kunnen maken.

3.1 Selectie van landen: Duitsland en Zweden

De vergelijking richt zich op twee Europese landen: Duitsland en Zweden. We kiezen voor deze twee landen omdat er een aantal overeenkomsten en verschillen met Nederland is, die een vergelijking tussen deze landen op dit onderwerp relevant maakt. Beide landen hebben, net als Nederland, jaarlijks te maken met instroom van nieuwe migranten en/of asielzoekers, waarvan de kinderen deelnemen aan het onderwijs (Compare your country, 2019). Wat betreft de eindexaminering van leerlingen in het vo, is Duitsland enigszins vergelijkbaar met Nederland, omdat het net als Nederland in de meeste deelstaten met een centraal eindexamen voor het vo werkt. In Zweden daarentegen bestaat geen centraal eindexamen. In dit land behalen leerlingen hun diploma wanneer zij het vastgestelde onderwijsprogramma met het vereiste aantal studiepunten behaald hebben (Leschnig et al., 2021).

Nederland, Duitsland en Zweden verschillen van elkaar als het gaat om het moment waarop leerlingen keuzes moeten maken voor het vervolgonderwijs. Duitsland is vergelijkbaar met Nederland, omdat leerlingen al bij een leeftijd van twaalf jaar, en in sommige deelstaten nog eerder, geselecteerd worden voor vervolgonderwijs. Zweden heeft juist een late selectie: daar volgen kinderen tot en met hun vijftiende hetzelfde onderwijs, waarna ze keuzes maken voor verder vo (Crul et al., 2016). Het moment van selectie is mogelijk van invloed op de kans van nieuwkomers op een schooldiploma van een passend onderwijstype: nieuwkomers hebben meer tijd nodig om taal te verwerven en worden door vroege selectie mogelijk vaker in het voorbereidend beroepsonderwijs geplaatst dan in het voorbereidend hoger onderwijs. Dit maakt het aanhaken bij een hoger onderwijsniveau mogelijk moeilijker. Ten slotte wordt het Zweedse onderwijsstelsel gekenmerkt door een meer leerlinggerichte benadering (Pater, 2015) dan het Nederlandse onderwijsstelsel, waardoor mogelijk meer maatwerk geleverd kan worden aan nieuwkomers, met mogelijk betere resultaten tot gevolg.

3.2 Definitie nieuwkomers

De functie van de definitie van nieuwkomers is onder andere om vast te stellen welke leerlingen recht hebben op nieuwkomersonderwijs en om de periode vast te stellen dat leerlingen recht hebben op dit onderwijs.

In **Nederland** wordt onder nieuwkomer verstaan, een leerling die:

- Vreemdeling is volgens artikel 1 van de Vreemdelingenwet 2000. Vreemdeling wordt daarin gedefinieerd als: ieder die de Nederlandse nationaliteit niet bezit en niet op grond van een wettelijke bepaling als Nederlander moet worden behandeld;
- Geen internationaal georiënteerd voortgezet onderwijs of Europees secundair onderwijs volgt;
- Is ingeschreven als daadwerkelijk schoolgaand (Vreemdelingenwet 2000, 2022).
- Korter dan twee jaar in Nederland is. Dit criterium wordt door DUO gehanteerd om extra bekostiging voor nieuwkomers vast te kunnen stellen. In het kader van het NPO is het criterium tijdelijk verruimd tot en met 2023 (Kamerbrief OCW 2021).

In **Duitsland** is er geen nationaal wettelijk geldende definitie van een nieuwkomersleerling. De definitie en bijkomend beleid van opvang in het onderwijs verschilt per deelstaat en regio (Massumi & Von Devitz, 2015; Terhart & Von Devitz, 2018). Massumi & Von Devitz (2015) doen een voorstel voor een definitie: een nieuwkomersleerling is een leerling die gemigreerd is naar Duitsland tijdens de leerplichtige leeftijd (zes tot achttien jaar) en nog onvoldoende kennis heeft van het Duits om te kunnen deelnemen aan het reguliere onderwijs.

In **Zweden** wordt onder een nieuwkomer verstaan, volgens Artikel 12a uit de Skolförordning van 2011 (schoolverordening), een leerling die:

- In het buitenland heeft gewoond;
- Nu in Zweden woont;
- In Zweden *later* met een opleiding is begonnen dan de start van het herfstsemester in het kalenderjaar waarin de leerling zeven wordt;
- Niet langer dan vier jaar onderwijs in Zweden heeft gevolgd.

Sinds 2016 geldt voor nieuwkomersleerlingen tot 16 jaar dat zij als nieuwkomers in het onderwijs worden gezien wanneer ze korter dan vier jaar in Zweden verblijven (Bunar, 2017).

3.3 Onderwijssysteem en examinering

Nederland kent een verplicht centraal eindexamen voor vmbo, havo en vwo. Het vo duurt respectievelijk vier, vijf en zes jaar, waarna leerlingen een centraal eindexamen afleggen. In het geval van praktijkonderwijs behalen leerlingen op basis van een portfolio een praktijkonderwijsdiploma, branchecertificaten en/of een mbo-entree diploma.² Het eindexamen vmbo biedt toegang tot het mbo; een eindexamen havo biedt ook toegang tot het hbo; het eindexamen vwo biedt ook toegang tot de universiteit.

In Nederland start het vo voor een leerling op ongeveer 12-jarige leeftijd. Kinderen worden in de loop van groep 6, 7 en 8 geselecteerd voor een van de onderwijstypen in het vo of een mengvorm daarvan (praktijkonderwijs, vmbo-b, vmbo-k, vmbo-t, havo, vwo). Een eindtoets (cito, GIVO, etc.) in groep 8 en de beoordeling van de leraar van het primair onderwijs bepalen de plek waar een leerling terechtkomt.

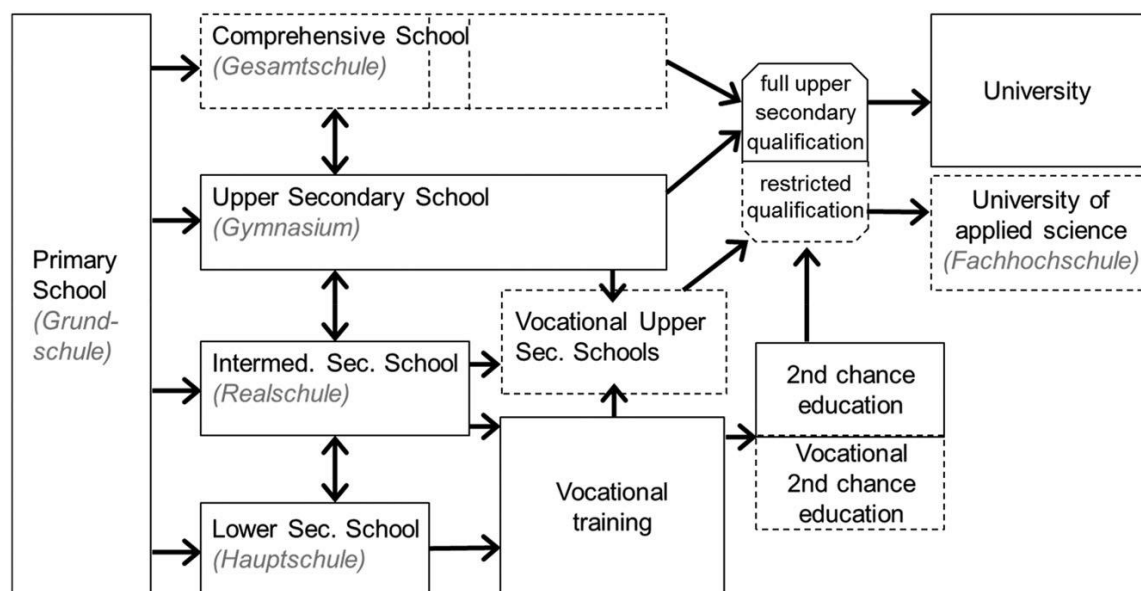
In **Duitsland** is vanwege de decentrale indeling in deelstaten geen eenduidige informatie beschikbaar over centrale eindexamens. De meeste deelstaten in Duitsland organiseren eindexamens voor leerlingen. Afhankelijk per staat zijn bepaalde eindexamenvakken verplicht of mogen leerlingen zelf de vakken kiezen waarin zij eindexamen doen

² Sinds schooljaar 2021-2022 is het diploma voor praktijkonderwijs erkend, voorheen was dit een certificaat.

(N. von Dewitz, persoonlijke correspondentie 09-02-2022). Eindexamens op het *Gymnasium* bieden toegang tot een universiteit. Het eindcijfer voor het 'Abitur' waarmee leerlingen *Gymnasium* afsluiten is in de meeste staten het gewogen gemiddelde van eindexamenvakken en cijfers behaald in de laatste twee jaar van het hoger vo (Schwerdt & Woessmann, 2017). Eindexamen op het *Gymnasium* is meestal wel centraal georganiseerd per deelstaat in vijftien van de zestien deelstaten (Leschnig et al., 2021). *Hauptschule* en *Realschule* worden in sommige gevallen ook afgesloten met eindexamens na het eerste (*erster Schulabschluss*) en het tweede deel (*mittlerer Schulabschluss*) van het vo. Er zijn ook deelstaten waar eindexamens niet gehouden worden of niet centraal georganiseerd worden (Jürges et al., 2005).

Het onderwijs in Duitsland is decentraal georganiseerd in 16 Bundesländer, oftewel deelstaten. Deelstaten hebben eigen wet- en regelgeving omtrent onderwijs. In Duitsland start het vo op 10- of 12-jarige leeftijd, afhankelijk van de deelstaat. Afgelopen 20 jaar zijn er verschillende acties ondernomen om het onderwijs tussen deelstaten meer uniform te organiseren (Leschnig et al., 2021; OECD, 2020; Lüdemann 2011; Klein et al., 2009). In Duitsland worden leerlingen geselecteerd voor een type vo op basis van hun prestaties in het primair onderwijs. Afhankelijk van de wetgeving per deelstaat is het oordeel van de leraar of ouders doorslaggevend voor waar de leerling terecht komt (Jürges et al., 2005). Het Duitse vo is opgesplitst in drie hoofdonderwijstypen, namelijk *Hauptschule*, *Realschule* en *Gymnasium*, vergelijkbaar met respectievelijk het vmbo, havo en vwo. Tevens is het vo opgesplitst in twee fasen, namelijk in lager en hoger vo. Alleen het hoger vo van het onderwijstype *Gymnasium* biedt toegang tot de universiteit. Het hoger vo in de typen *Hauptschule* en *Realschule* zijn werken-lerentrajecten waarbij leerlingen stage lopen en/of een leermeesterschap volgen. *Hauptschule* en *Realschule* bereiden voor op arbeid, middelbaar of hoger beroepsonderwijs (Schindler, 2017; Jürges, et al., 2005). Figuur 6.1 visualiseert het Duitse onderwijssysteem.

Figuur 3.1 Het Duitse onderwijssysteem



Bron: Schindler (2017)

In **Zweden** is geen centraal eindexamen. Leerlingen mogen afhankelijk van de mogelijkheden op hun school een eindexamen afleggen na het gymnasium (tweede deel van het vo) (Crul et al., 2019). Ongeveer 50 procent van de leerlingen doet dit. Het wel of niet behalen of afleggen van het examen is niet doorslaggevend voor deelname aan het hoger onderwijs. Ook leerlingen die het examen niet afleggen, of niet behalen, kunnen doorstromen naar het hoger onderwijs. De ingangseis voor het hoger (beroeps)onderwijs is dat het gymnasium (praktische of theoretische route) succesvol doorlopen is. Sommige hoger onderwijs- of beroepsonderwijsinstellingen stellen aanvullende

eisen, bijvoorbeeld aan het niveau van Engels of specifieke vakkennis, bijvoorbeeld bij bepaalde vakopleidingen.³ Wanneer nieuwkomersleerlingen (met een verblijfsstatus) geen gymnasiumdiploma hebben, maar wel naar het hoger onderwijs willen, kunnen zij volwassenenonderwijs volgen. Met een diploma voor de kernvakken Zweeds als eerste of als tweede taal, Wiskunde en Engels krijgen zij formeel toegang tot het hoger onderwijs (Crul et al., 2019).

In Zweden zijn er minder selectiemomenten dan in Nederland en Duitsland. Leerlingen beginnen vanaf ongeveer 7-jarige leeftijd met *grundskola* en dat duurt tot ongeveer 16-jarige leeftijd. In de praktijk volgen leerlingen tot 7-jarige leeftijd vaak een vorm van voorschoolse educatie, maar het is niet verplicht. Er is geen verplicht centraal eindexamen na *grundskola*. Leerlingen kunnen na *grundskola* doorleren in het hoger vo (*gymnasium*). Dit is voor 16-, 17- en 18-jarige leerlingen en is niet verplicht, maar alle leerlingen worden in principe gestimuleerd om dit te volgen. Na het gymnasium is er geen verplicht centraal eindexamen. In 2000 werd geschat dat 50 procent van de studenten vrijwillig het eindexamen afnam (Leschnig et al., 2021).

In Zweden worden leerlingen dus rond 15-jarige leeftijd geselecteerd voor het hoger vo; het gymnasium. Het gymnasium biedt meer praktijkgerichte en meer wetenschappelijk georiënteerde routes, maar alle routes geven toegang tot het hoger onderwijs (Orr & Hovdhaugen, 2014). In de praktijk hanteren de *grundskola* en gymnasia vaak bepaalde ingangseisen, variërend per school. Op gymnasia wordt meestal een bepaald niveau in Zweeds, rekenen en Engels verwacht (Rydin et al., 2012). In de praktijk gaan leerlingen die niet kiezen voor het *gymnasium* of binnen het *gymnasium* de praktijkgerichte route kiezen, vaak naar het beroepsonderwijs (Crul et al., 2019). Relatief veel nieuwkomersleerlingen stromen, in vergelijking met Nederland en Duitsland, door naar het hoger onderwijs (Crul et al., 2019).

3.4 Onderwijs aan en examinering van nieuwkomers

De Europese regelgeving schrijft voor dat vluchtelingenkinderen binnen drie maanden onderwijs moeten volgen na aankomst in een Europees land. Dit geldt voor Nederland, Duitsland en Zweden.

In **Nederland** stromen nieuwkomersleerlingen in de basisschoolleeftijd soms direct in het reguliere onderwijs in, maar meestal volgen zij eerst een speciaal taaltraject, in een taalklas verbonden aan een reguliere school, of op een aparte nieuwkomersvoorziening. Vluchtelingen hebben meestal ook onderwijs in het asielzoekerscentrum (AZC) gevolgd. Een taaltraject duurt meestal één tot anderhalf jaar (Lowan, 2022). Nieuwkomers in het vo volgen voor zij instromen in het reguliere onderwijs eerst een taaltraject in een internationale schakelklas (ISK), ook wel taalklas genoemd. De leerplicht in Nederland geldt tot 16 jaar of, wanneer nog geen startkwalificatie (havo, vwo of mbo-niveau 2) is behaald, tot 18 jaar. Ook kinderen zonder verblijfsstatus die vaak in AZC's verblijven zijn leerplichtig. Na hun 18e verjaardag mogen nieuwkomersleerlingen zich niet meer inschrijven op een voorziening voor nieuwkomersonderwijs. Leerlingen verblijven vaak op een ISK totdat zij het niveau hebben bereikt om door te kunnen stromen naar regulier onderwijs, voortgezet (volwassenen) onderwijs of werk. Leerlingen zonder verblijfsstatus mogen echter niet aan een reguliere opleiding beginnen.

In Nederland bestaat geen toelatingstest voor het hoger onderwijs voor leerlingen die jonger zijn dan 21 jaar. Nieuwkomersleerlingen moeten in het bezit zijn van een havo- of vwo-diploma, een mbo-4 diploma of vergelijkbare kwalificaties die in het buitenland zijn behaald. Toegang tot het hoger onderwijs in Nederland voor nieuwkomers kan vanaf het behalen van Nederlands op B2-niveau. Wanneer de opleiding Engelstalig is wordt een bepaald niveau van Engels verwacht en getoetst (Bijwaard & Wang, 2016).

³ Voor beroepsonderwijs zie: <https://www.norden.org/en/info-norden/higher-vocational-education-sweden>
Voor hoger onderwijs zie: <https://www.educations.com/study-guides/europe/study-in-sweden/requirements-11344>

In **Duitsland** bestaan introductieklassen voor nieuwkomers, ook wel voorbereidend onderwijs voor nieuwkomers genoemd. De duur daarvan ligt tussen de een en twee jaar, waarna leerlingen overstappen naar regulier onderwijs. Hoe dit onderwijs eruit ziet is afhankelijk van de deelstaat, stad en/of school en de nadruk op tweedetaalverwerving verschilt ook per deelstaat (Massumi & Von Devitz, 2015). Het voorbereidend onderwijs voor vluchtelingen is over het algemeen gelieerd aan *Hauptschule* (vergelijkbaar met vmbo) of *Realschule* (vergelijkbaar met havo) en sporadisch aan een *Gymnasium* (vergelijkbaar met vwo) (Crul, et al., 2019). In zowel Duitsland als in Zweden zijn kinderen zonder verblijfstatus (vaak wonend in AZC's) niet verplicht om onderwijs te volgen. In de praktijk krijgen die kinderen ook vaker geen of minder onderwijs totdat zij een verblijfsstatus hebben. In Duitsland is het echter afhankelijk per deelstaat of kinderen tijdens hun verblijf in een AZC verplicht zijn Duitse taallessen te volgen. Dat wordt dan meestal georganiseerd door vrijwilligersorganisaties en niet door de overheid (Crul et al., 2019).

In Duitsland verloopt examinering van nieuwkomers vergelijkbaar met die van niet-nieuwkomers en er zijn bij ons geen uitzonderingsregels bekend. In sommige staten van Duitsland is een aantal vakken, waaronder vaak Duits en Wiskunde, verplichte eindexamenvakken bij *Hauptschule* en *Realschule*. Veel eerste- of tweede-generatiemigranten gaan naar *Hauptschule* waar zij dus vaak eindexamen in Duits moeten afleggen. Soms krijgen nieuwkomersleerlingen in Duitsland de mogelijkheid om aan het einde van een taalverwervingsprogramma het *Deutsches Sprachdiplom* (DSD) te behalen. Het DSD is een taalbeoordelingstest van het Duits Federaal Bureau voor Administratie (ÖMA, 2018). Deze wordt sinds 1973 ingezet op Duitse scholen in het buitenland (voor leerlingen met een andere moedertaal dan Duits) en is onderverdeeld in DSD I (A2/B1 - beginners) en DSD II (B2/C1 - gevorderden). Het bestaat uit vier onderdelen (luisteren, lezen, schrijven en spreken). Het examen wordt in sommige Duitse deelstaten aangeboden voor nieuwkomers op niveau A2/B1. Het DSD biedt meestal geen (verhoogde kans op) toegang tot het hoger onderwijs en heeft federaal geen wettelijke status (N. von Dewitz, persoonlijke correspondentie 09-02-2022). Sommige deelstaten, gemeenten en/of hogescholen gebruiken een DSD-diploma wel om studenten te selecteren. Bijvoorbeeld in de Duitse gemeente Biberach is het taaldiploma niveau 1 (niveau GER A2/B1) een vereiste voor buitenlanders in Duitsland om een voorbereidende hogeschool te volgen en het Duits taaldiploma niveau 2 (niveau GER B2/C1) is een vereiste om aan een Duitse universiteit te studeren (ÖMA Diakonie, 2018).

In Duitsland zijn er enkele organisaties die nieuwkomers helpen door te stromen naar vervolgonderwijs zoals universiteiten die gratis Duitse taalcursussen aanbieden, dit is echter niet federaal georganiseerd. DAAD helpt bijvoorbeeld nieuwkomers om aan kwalificatie-eisen voor het hoger onderwijs te voldoen. Ook helpen ze studenten die in het buitenland al een diploma hebben behaald sneller toegang te krijgen tot het hoger onderwijs. Hun programma is vooral gericht op jongeren die in hun moederland al een diploma hebben behaald (DAAD, g.d.). In 2019 heeft de Duitse overheid €100 miljoen geïnvesteerd in programma's van DAAD, met name bedoeld voor het *Integra project* dat start met een Duitse taalcursus (Streitwieser et al., 2018).

In Duitsland stromen nieuwkomers die 16 jaar of ouder zijn meestal in op *Berufsschulen* vanwaar zij kunnen doorstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs (Crul et al., 2019). De focus van afgelopen jaren in beleid voor nieuwkomers in Duitsland ligt op het begeleiden van nieuwkomers naar werk door bijvoorbeeld programma's voor het erkennen van buitenlandse diploma's en werken-lerentrajecten te promoten (OECD, 2020). Middelbare beroepsopleidingen hebben geen of beperkte formele instroomeisen.

In **Zweden** is Zweeds als tweede taal onderdeel van het curriculum van het basisonderwijs en het vo (Crul et al., 2019). In het vo is Zweeds als tweede taal een apart vak met een eigen syllabus en lesmateriaal apart van, maar vergelijkbaar met, Zweeds als eerste taal (Rydin et al., 2012). De mentor bepaalt welke leerlingen hiervoor in aanmerking komen en er is financiering voor beschikbaar. De algemene richtlijn in het Zweedse beleid is om

nieuwkomers zo kort mogelijk in aparte klassen onderwijs te bieden (Crul et al., 2019). Idealiter verblijven kinderen twee of drie weken in aparte klassen waarna ze instromen in het reguliere onderwijs met extra aandacht voor tweedetaalverwerving (Crul et al., 2019). Sinds 2016 is in het Zweedse beleid echter meer aandacht dan voorheen voor taalondersteuningsbehoeften van nieuwkomers (Bunar, 2017). Sinds 2016 moeten scholen nieuwkomersleerlingen binnen twee maanden testen om te bepalen welk niveau zij hebben in taal- en rekenvaardigheid (Bunar, 2017). Binnen die twee maanden moet bepaald worden of leerlingen in een reguliere klas of (deels) in een aparte klas terechtkomen. Leerlingen mogen maximaal twee jaar (deels) in aparte klassen zitten. In aparte klassen mag maximaal een jaar aandacht worden besteed aan Zweeds ten koste van andere vakken. Als er daarna nog extra Zweeds taalonderwijs nodig is, dan moet dat bovenop de reguliere vakken komen (Bunar, 2017). De taal-/welkomstprogramma's voor nieuwkomers verschillen per school.

In Zweden zijn de regels nog strikter dan wat Europa voorschrijft en moeten vluchtelingenkinderen binnen een maand deelnemen aan het onderwijs. In de praktijk lukt het in Zweden niet om alle vluchtelingenkinderen binnen drie maanden van onderwijs te voorzien. Ook in andere Europese landen waaronder Nederland en Duitsland duurt het gemiddeld drie tot zes maanden voordat kinderen deelnemen aan onderwijs (Crul et al., 2019). In Zweden begint de leerplicht bij zeven jaar en eindigt de leerplicht bij 16 jaar, maar nieuwkomers mogen nog instromen in het vo of het vo afmaken als zij 17 of 18 jaar zijn. Het onderwijs in Zweden is gratis, maar asielzoekerskinderen mogen pas gebruikmaken van het gratis hoger onderwijs wanneer zij een permanente verblijfsstatus hebben of erkend zijn als vluchteling (Bunar, 2017). Wanneer vluchtelingen boven de 18 jaar Zweden binnenkomen, volgen zij regulier volwassenenonderwijs of het programma Zweeds voor immigranten (Crul et al., 2019).

In Zweden kan op het gymnasium het Zweeds als tweede taal gekozen worden als examen in plaats van of aanvullend op het Zweeds als eerste taalexamen⁴. Het recht om Zweeds als tweede taal te kiezen, in plaats van eerste taal, geldt zowel voor onderwijs aan leerplichtigen (*grundskola*) als voor het voorbereidende hoger (beroeps) onderwijs (*gymnasium*). Bijna een derde van alle leerlingen in het basisonderwijs en vo heeft recht op taalles in hun moedertaal. Dat betekent dat bijna een derde van de leerlingen een andere moedertaal heeft dan het Zweeds (Rydin, 2012). Toelating tot hoger onderwijs kan zowel met Zweeds als eerste taal als Zweeds als tweede taal.

In de praktijk blijkt Zweeds als tweede taal vaak een lagere status te hebben bij leerlingen en ouders dan Zweeds als eerste taal. Zweeds als tweede taal wordt soms aangeboden als remedial teaching in plaats van als herkend en erkend vak. Zweeds als tweede taalonderwijs wordt vaak gegeven door docenten zonder bevoegdheid in tweedetaalverwerving (Rydin, 2012).

In Zweden worden leerlingen met kwalificaties behaald in het buitenland beoordeeld voor toelating in het hoger onderwijs. Dit wordt gedaan door universiteiten en er is een nationale organisatie *Universitets- och högskoleradet* verantwoordelijk voor het beoordelen van buitenlandse diploma's (Bunar, 2017).

3.5 Voor- en nadelen

Nederland examineert nieuwkomersleerlingen op een vergelijkbare manier als niet-nieuwkomersleerlingen. Er is een centraal eindexamen voor vmbo, havo en vwo. Nederlands is voor alle onderwijstypen een centraal eindexamenvak dat met een 5,5 of hoger moet worden afgesloten. Voor toegang tot het hoger onderwijs is Nederlands op het niveau B2 vereist of, wanneer de opleiding Engelstalig is, aantoonbaar voldoende niveau van

⁴ Skolförordning (2011:185) Paragraaf 15. Lesgeven in het Zweeds als tweede taal vervangt het lesgeven in het Zweeds. Zweeds als tweede taal kan ook geregeld worden: 1. als taalkeuze in het leerplichtig en speciaal onderwijs, 2. naar keuze van de student, of 3. in het kader van de keuze van de school.

Engels. Naast een havo-, vwo- of mbo-4-diploma kunnen buitenlandse kwalificaties toegang bieden. Ook Duitsland examineert nieuwkomers op eenzelfde manier als niet-nieuwkomers. Er bestaan verschillen tussen deelstaten over welke eindexamenvakken verplicht zijn en in sommige deelstaten kiezen leerlingen al hun examenvakken, meestal zijn dat er twee of drie. Dat geldt zowel voor nieuwkomers als niet-nieuwkomers. In de meeste deelstaten is Duits een verplicht eindexamenvak voor *Hauptschule* en *Realschule*. In Zweden is geen verplicht (centraal) eindexamen, maar in de praktijk legt 50 procent van de leerlingen eindexamens af. Zweeds als tweede taal kan gekozen worden, naast of in plaats van Zweeds als eerste taal. Een Zweeds gymnasiumdiploma biedt toegang tot het hoger onderwijs. Gymnasium is toegankelijk voor alle leerlingen en niet alleen voor de best presterende leerlingen of leerlingen die een voorbereidend academisch vakkenpakket hebben. Toegang tot het hoger onderwijs kan ook behaald worden met een diploma volwassenenonderwijs dat bestaat uit de vakken Zweeds als eerste of tweede taal, Wiskunde en Engels. Volwassenenonderwijs is meer dan in Nederland en Duitsland geïntegreerd in het onderwijssysteem en een gebruikelijke route naar het hoger onderwijs voor nieuwkomers en niet-nieuwkomers.

Naar de voor- en nadelen van de diverse praktijken van examinering is nog geen onderzoek gedaan. Het is daarom lastig daarover uitspraken te doen. Wel kunnen we in algemene termen de schoolloopbanen van nieuwkomers in de drie landen vergelijken op basis van onderzoek. Ook kunnen we bespreken wat bekend is uit de literatuur over voor- en nadelen van de verschillende onderwijssystemen voor nieuwkomers. Of de verschillen toe te schrijven zijn aan de diverse manieren van examineren, is niet vast te stellen.

In Nederland bepaalt het moment van instroom grotendeels in hoeverre nieuwkomers tegen barrières aanlopen in het onderwijssysteem (Ingleby & Kramer, 2012; Stavenuiter et al., 2016). In Nederland geldt voor leerlingen van twaalf jaar of ouder dat zij instromen na het selectiemoment voor het vo. Gemiddeld krijgen deze nieuwkomers twee jaar intensief taalonderwijs en worden in die periode beperkt geschoold in andere vakken waardoor zij academisch achterlopen op leeftijdsgenoten (Ingleby & Kramer, 2012; Stavenuiter et al., 2016). In de praktijk stromen ISK-leerlingen vooral door naar het laagste niveau van het mbo (entree-opleiding) en bereiken maar weinig van deze leerlingen het hoger onderwijs. In 2016 stroomde 35 procent van de ISK-leerlingen uit naar een schoolniveau onder hun vaardigheid door hun beperkte Nederlandse taalvaardigheid (VO-raad, 2016; Stavenuiter et al., 2016).

In Duitsland is de situatie vergelijkbaar met die in Nederland. Nieuwkomersleerlingen stromen vooral in op *Hauptschule* en *Berufsschule*, waar leerlingen met een migratieachtergrond oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met leerlingen zonder migratieachtergrond (Niemeyer, 2014). Het tweede deel van het vo voor studenten van *Hauptschule* is een werken-lerentraject waarbij het voor eerste- en tweedegeneratie studenten met een migratieachtergrond moeilijk is om stages te vinden (Crul et al., 2019).⁵ Weinig nieuwkomersleerlingen stromen in Duitsland door naar het hoger onderwijs met voldoende Duitse taalbeheersing en/of vereisten als grootste barrière daarvoor (Crul et al., 2019). Het nieuwkomersonderwijs in Duitsland is minder georganiseerd en gestructureerd dan in Nederland en een stuk minder georganiseerd dan in Zweden. In Duitsland is nieuwkomersonderwijs divers ingericht met in sommige gevallen apart georganiseerde taalscholen en in andere gevallen aparte taalklassen op reguliere scholen, waarbij nieuwkomers ook al participeren in het reguliere onderwijs. Er zijn geen verschillen gevonden tussen deze manieren van onderwijs in effecten op de prestaties van nieuwkomersleerlingen (Hofmann et al., 2008). Beide onderwijsvormen hebben voor- en nadelen zoals dat aparte scholen beter voorzien in maatwerk voor leerlingen, maar wanneer nieuwkomersleerlingen in het regulier onderwijs

⁵ Studenten van Gymnasium en *Realschule* moeten (soms) ook stages lopen en die hebben de voorkeur van werkgevers. Daarnaast maakt de Duitse taalachterstand van vluchtelingenstudenten hen minder aantrekkelijk voor werkgevers. Studenten die lastig een stage kunnen vinden in een systeem dat sterk is gebaseerd op leren in een werkomgeving, hebben moeite met het behalen van goede cijfers, een certificaat en uiteindelijk een baan

voldoende ondersteuning krijgen in de Duitse taal (en leraren daarvoor zijn opgeleid) hebben zij daar een grotere kans om door te stromen naar het hoger onderwijs.

De schoolresultaten van vluchtelingenkinderen in Zweden blijken beter dan die van vluchtelingenkinderen in Nederland en Duitsland. In Zweden volgen leerlingen langer onderwijs en op hogere niveaus, hoewel ook in Zweden met name alleenstaande minderjarige vluchtelingen-leerlingen minder kansen lijken te hebben omdat zij relatief minder goede resultaten behalen (Crul et al., 2016). Er zijn beperkte mogelijkheden voor scholing voor leerlingen zonder verblijfsstatus in Zweden. Tweedetaalverwerving is geïntegreerd in het Zweedse basis- en voortgezet onderwijs, wat het makkelijker maakt om nieuwkomersleerlingen met een verblijfsstatus te integreren in het reguliere onderwijs (Crul et al., 2016). Zweden heeft landelijke ambities op het gebied van tweedetaalverwerving van nieuwkomers en dit is terug te zien in het beleid van voorschoolse educatie tot en met volwassenenonderwijs (Crul et al., 2019). Het Zweedse beleid heeft zich afgelopen decennia doorontwikkeld richting het aanbieden van taalvaardigheidstraining op maat, maar wel in of dichtbij reguliere scholen en richting doorlopende taalprogramma's voor nieuwkomersleerlingen in het reguliere onderwijs. Nieuwkomersleerlingen kunnen tot aan 15 extra uur per week extra onderwijs krijgen (Bunar, 2017). De Zweedse onderwijsinspectie controleert hierop en heeft meermaals aangegeven dat onderwijstijd voor nieuwkomers beter besteed moet worden, dat wil zeggen pedagogisch en didactisch onderbouwd in plaats van tijd 'doorbrengen' op school zonder te leren. Een lichtend voorbeeld daarvan is het aanbieden van taalonderwijs in moedertalen van nieuwkomers (Bunar, 2017). Er zijn richtlijnen⁶ opgesteld waarbij schoolleiders verantwoording moeten afleggen op de invulling van beleid voor nieuwkomersonderwijs (Bunar, 2017).

3.6 Conclusie

Samenvattend is het voordeel van het Nederlandse systeem dat leerlingen op een ISK onderwijs krijgen dat aansluit bij hun behoefte om de Nederlandse taal te leren. In Duitsland is de situatie vergelijkbaar, maar is nieuwkomersonderwijs qua inhoud en duur verschillend is per deelstaat. Het nadeel van Duitsland en Nederland is dat nieuwkomersleerlingen minder worden geschoold op andere gebieden dan de tweede taal en hun moedertaalvaardigheid niet trainen. Hierdoor krijgen leerlingen minder goed de kans bij te blijven in de andere schoolvakken. Het vroege selectiemoment in beide landen en de vroege keuze voor beroepsgericht of academisch onderwijs versterkt het effect dat de meeste nieuwkomersleerlingen naar de laagste vormen van middelbaar beroepsonderwijs gaan. In Duitsland en Nederland is er echter wel een scala aan mogelijkheden in het beroepsonderwijs en met name in Duitsland zijn er diverse programma's voor nieuwkomers gericht op het vinden van werk.

In Zweden is het voordeel van het onderwijssysteem voor de kansen van nieuwkomersleerlingen dat het selectiemoment is uitgesteld en leerlingen vaker dan in Duitsland en Nederland doorstromen naar het hoger onderwijs. Factoren die daaraan bijdragen zijn:

- De mogelijkheid om Zweeds als tweede taal te kiezen in plaats van of additioneel aan Zweeds (als eerste taal);
- Leerlingen hebben recht op moedertaalonderwijs, (Syrische leerlingen bijvoorbeeld op Arabische taalles en Turkse leerlingen op Turkse taalles, etc.);
- Leerlingen krijgen blijvende ondersteuning bij de tweedetaalverwerving in het regulier onderwijs;
- Leerlingen krijgen meer divers onderwijs niet alleen gericht op tweedetaalvaardigheid, maar op alle vakken.

⁶ Richtlijnen opgesteld door het nationaal agentschap voor onderwijs vastgelegd in Skolverket (2016). *Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever*, Stockholm: Skolverket.

De integratie van volwassenenonderwijs in het onderwijssysteem heeft als voordeel dat dit een toegankelijke route is om de nieuwkomersleerling (extra) voor te bereiden op het hoger onderwijs. Het nadeel aan het Zweedse systeem is dat nieuwkomersleerlingen vaker dan niet-nieuwkomers in het beroepsonderwijs terechtkomen. Dat type onderwijs is in Zweden minder gebruikelijk en biedt minder mogelijkheden dan in Duitsland en Nederland.

In zowel Zweden als Nederland en Duitsland ontbreekt het aan voldoende continuering van taalverwervingsonderwijs voor nieuwkomers wanneer zij zijn ingestroomd in het reguliere onderwijs. Hoewel het beleid dit in sommige gevallen (zoals in Zweden) voorschrijft, ontbreekt het in alle landen aan passend lesmateriaal, passende geschoolde docenten en onderwijstijd voor tweedetaalverwerving naast het reguliere programma.

Tot slot wijzen we erop dat deze literatuurstudie een verkennend beeld geeft. Hoe de praktijk eruit ziet kan verschillen met de inzichten die bekend zijn vanuit de literatuur.

4 Nieuwkomers in het examenjaar

Bijna 3.000 nieuwkomers deden in 2016-2017, 2017-2018 of 2018-2019 eindexamen. Een groot deel deed dat op vmbo-niveau. Nieuwkomers slagen gemiddeld minder vaak dan niet-nieuwkomers. Ze hebben gemiddeld meer moeite met het CE, specifiek bij het vak Nederlands. De prestaties van nieuwkomers zijn relatief goed bij Wiskunde en bij bètavakken.

Dit hoofdstuk presenteert een beeld van de kenmerken van nieuwkomers in het examenjaar. Om nieuwkomers te identificeren, houden we een vaste definitie aan. Een nieuwkomer:

- Heeft niet de Nederlandse nationaliteit;
- Volgt geen internationaal georiënteerd onderwijs;
- Heeft een verblijfsduur in Nederland van maximaal zeven jaar.

Dat is een ruimere definitie dan DUO hanteert voor nieuwkomersbekostiging.⁷ Onderwijsinstellingen ontvangen extra bekostiging voor nieuwkomers die tot twee jaar in Nederland verblijven en deze regeling is in verband met corona tijdelijk verruimd. Niet alle nieuwkomers zullen zodra ze langer dan twee jaar in Nederland verblijven volledig mee kunnen draaien in het reguliere Nederlandse onderwijs. Daarom zijn ook nieuwkomers die wat langer in Nederland verblijven (tot zeven jaar) in kaart gebracht.

Verder zijn de examenleerlingen van de schooljaren 2016-2017, 2017-2018 en 2018-2019 meegenomen. In 2019-2020 zijn er geen centrale examens afgelegd, vanwege corona. De resultaten van examens in het schooljaar 2020-2021 kwamen te laat beschikbaar om ook mee te nemen in de analyses. Om die reden is gekozen om de resultaten te baseren op eerdere cohorten.

4.1 Achtergrondkenmerken examenleerlingen

Over de drie schooljaren hebben in totaal bijna 3.000 nieuwkomers examen gedaan, op een totaal van 594 duizend leerlingen die examen aflegden. Tabel 4.1 laat zien dat nieuwkomers vaker op het vmbo zitten dan niet-nieuwkomers. Meer dan 80 procent van de examenleerlingen onder nieuwkomers gaat naar één van de vmbo-niveaus, tegenover ongeveer 50 procent van de examenleerlingen onder niet-nieuwkomers. De meeste nieuwkomers doen examen op vmbo-b niveau, gevolgd door vmbo-g/t. Onder niet-nieuwkomers is het meest gevolgde niveau vmbo-g/t, gevolgd door havo. Er zijn ongeveer evenveel meisjes als jongens (51 om 49 procent) bij de nieuwkomers (niet weergegeven in tabel), dat is nagenoeg gelijk aan de verdeling bij niet-nieuwkomers (50 om 50 procent).

⁷ Zie <https://duo.nl/zakelijk/voortgezet-onderwijs/bekostiging-en-subsidies/aanvullende-bekostiging-vo/nieuwkomersbekostiging-vo.jsp>

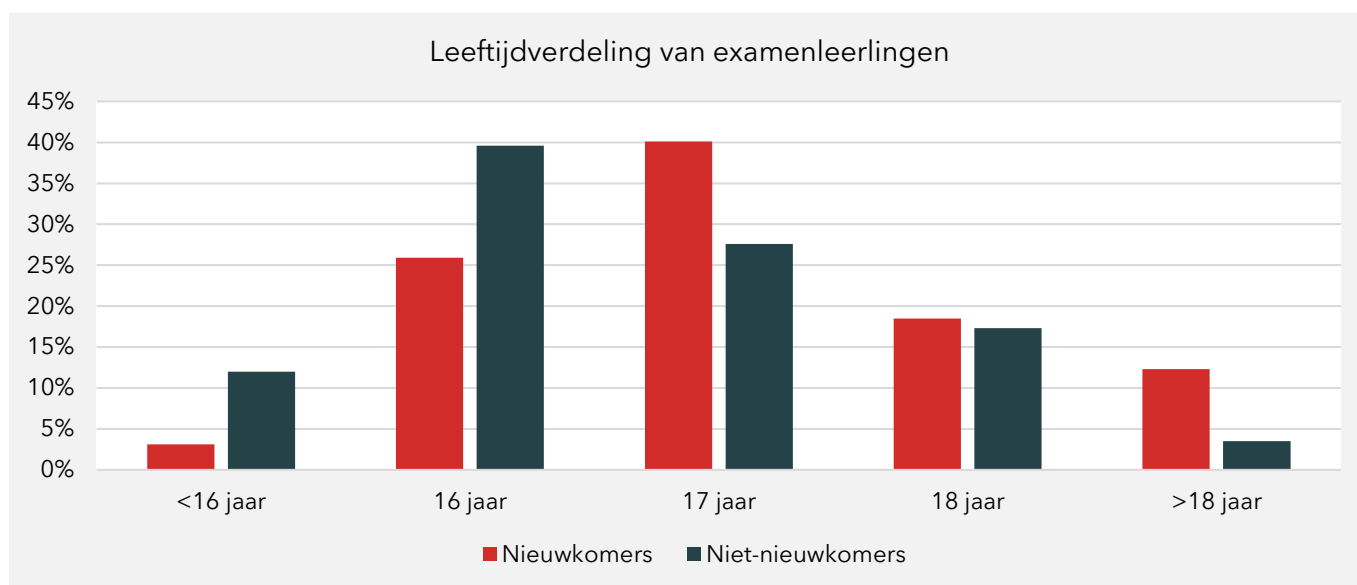
Tabel 4.1 Nieuwkomers zitten vaker op het vmbo dan niet nieuwkomers

	Nieuwkomers		Niet-nieuwkomers	
vmbo-b	824	28,1%	54.273	9,7%
vmbo-k	745	25,4%	84.686	15,1%
vmbo-g/t	809	27,6%	160.963	28,7%
havo	383	13,1%	151.064	26,9%
vwo	167	5,7%	110.732	19,7%
Totaal	2.928	100%	561.718	100%

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Figuur 4.1 laat zien dat de leeftijdsverdeling van nieuwkomers anders is dan die van niet-nieuwkomers. Nieuwkomers zijn gemiddeld ouder. Ongeveer 30 procent van de examenleerlingen onder nieuwkomers is 16 jaar of jonger. Bij niet-nieuwkomers is dat ongeveer 50 procent. Dat is opvallend omdat nieuwkomers ook vaker examen doen op vmbo-niveau. Nieuwkomers zijn dus gemiddeld ouder dan hun klasgenoten wanneer ze eindexamen doen.

Figuur 4.1 Nieuwkomers zijn gemiddeld ouder dan niet-nieuwkomers



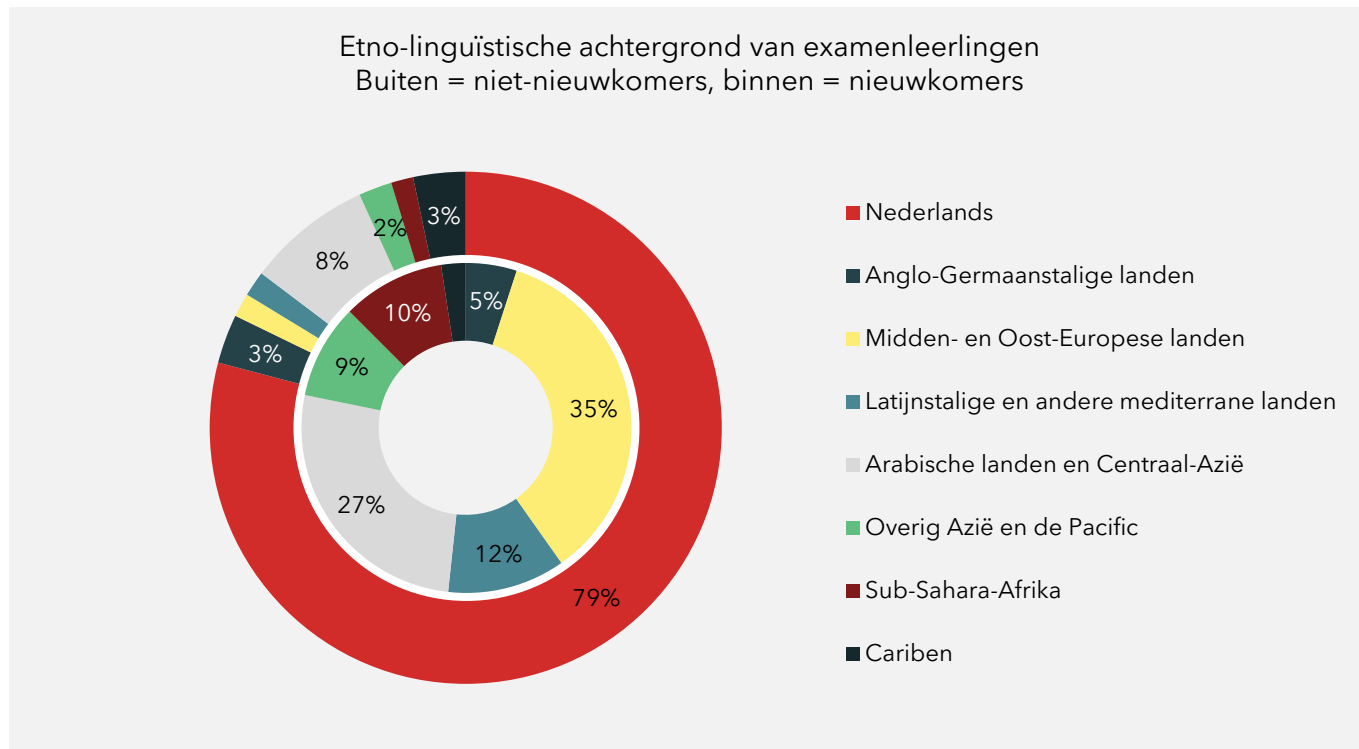
Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

De meeste examenleerlingen onder nieuwkomers komen uit Midden- en Oost-Europese landen (zie Figuur 4.2).⁸ Ook zijn leerlingen met een achtergrond uit één van de Arabische landen of Centraal-Azië met ruim een kwart in hoge mate vertegenwoordigd.

Onder niet-nieuwkomers heeft het overgrote deel een Nederlandse achtergrond. Examenleerlingen met een achtergrond uit één van de Arabische landen of Centraal-Azië zijn daarna de grootste groep, met ongeveer 8 procent. Het aandeel met een achtergrond uit de Cariben is relatief groot bij niet-nieuwkomers, daaronder vallen onder andere Suriname en (voormalig) Caribisch Nederland.

⁸ Bij de indeling is gebruikgemaakt van een clustering naar etno-linguïstische achtergrond (Jennissen, Bovens & Engsbergen, 2021).

Figuur 4.2 De meeste nieuwkomers examenleerlingen komen uit Midden- en Oost-Europese landen



Noot: De binnenste ring is de verdeling van nieuwkomers, de buitenste ring is de verdeling van niet-nieuwkomers

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Figuur 4.3 laat zien dat ongeveer een kwart van de examenleerlingen in de groep nieuwkomers de Poolse nationaliteit heeft. Syriërs zijn de op-een-na grootste groep met ongeveer 13 procent. De rest van de nieuwkomers is verdeeld over de andere nationaliteiten. Van ongeveer 14 procent weten we de nationaliteit niet.

Figuur 4.3 Examenleerlingen met een Poolse achtergrond zijn de grootste groep binnen de groep nieuwkomers



Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

De meeste examenleerlingen in de groep nieuwkomers hebben gezinsmigratie als migratiemotief (Figuur 4.4). Ongeveer 31 procent is naar Nederland gekomen via asielmigratie, bijna een kwart vanwege arbeidsmigratie. Het migratiemotief van de examenleerlingen is primair afgeleid van het migratiemotief van de ouders. Dat wil zeggen dat we eerst hebben gekeken naar het migratiemotief van beide ouders en aan de hand daarvan het migratiemotief van de leerling hebben afgeleid. Box 4.1 licht gedetailleerd toe hoe het migratiemotief van leerlingen is vastgesteld.

Box 4.1 Box 4.1: vaststelling migratiemotief van leerlingen

Bij het toewijzen van een migratiemotief aan een leerling, is primair gekeken naar het migratiemotief van (beide) ouders dat bekend is in de CBS Microdata. De bron van die data is de IND. Indien geen migratiemotief van de ouders bekend is, en ook geen migratiemotief van de leerling zelf, dan is het migratiemotief 'onbekend'.

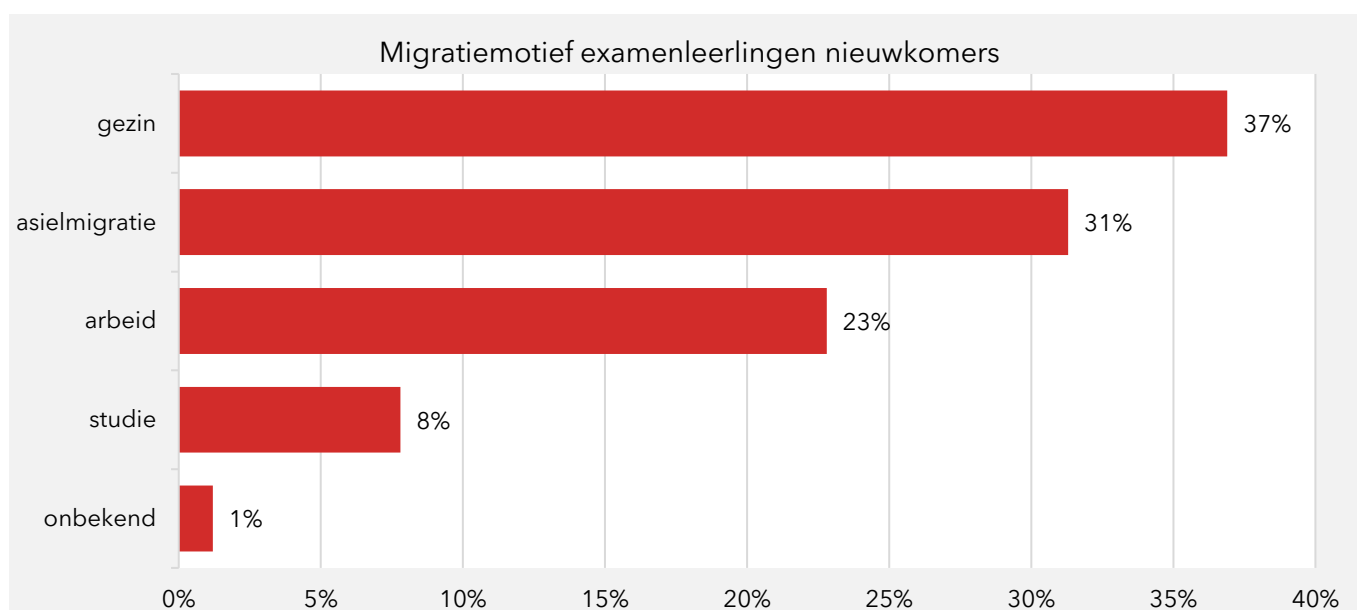
Bij ouders die van buiten de EU naar Nederland zijn gekomen, zijn de volgende migratiemotieven mogelijk: kennismigratie, overige arbeidsmigratie, studie, asielmigratie, gezinsmigratie of onbekend. Bij ouders die van binnen de EU naar Nederland zijn gekomen, zijn de volgende migratiemotieven mogelijk: arbeidsmigratie, studie, gezinsmigratie, onbekend.

Bij het toewijzen van één migratiemotief aan een leerling op basis van afwijkende migratiemotieven van ouders, is de volgende hiërarchie aangehouden: kennismigratie, arbeidsmigratie, overige arbeidsmigratie, studie, asielmigratie, gezinsmigratie, onbekend.

Voorbeeld: indien ouder 1 vanuit Japan naar Nederland is gekomen met het migratiemotief 'kennismigratie' en ouder 2 vanuit Duitsland met het motief 'gezinsmigratie', dan krijgt de leerling het migratiemotief 'kennismigratie'.

Ongeveer 54 procent van de nieuwkomers examenleerlingen is twee tot vijf jaar in Nederland (niet weergegeven), 43 procent is vijf tot zeven jaar in Nederland. Slechts 3 procent van de nieuwkomers is nul tot twee jaar in Nederland. Dat lage aandeel is logisch omdat het om examenleerlingen gaat. Dat zijn de leerlingen die na nog geen twee jaar in Nederland te hebben verbleven al het centraal examen afleggen.

Figuur 4.4 De meeste nieuwkomers examenleerlingen hebben gezinsmigratie als migratiemotief



Bron: CBS-microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Sociaaleconomische kenmerken

Ouders van nieuwkomers die examen doen verschillen op verschillende sociaaleconomische kenmerken van ouders van niet-nieuwkomers. Dat laat Tabel 4.2 zien. Ongeveer een kwart van de nieuwkomers heeft ouders met een uitkering als belangrijkste inkomensbron, tegenover 7 procent bij niet-nieuwkomers. De ouders van nieuwkomers hebben ook een lager inkomen. Bijna driekwart (72 procent) heeft een inkomen dat valt in de laagste twee kwintielen (laagste 40 procent van inkomensverdeling). Ter vergelijking: ongeveer 27 procent van de niet-nieuwkomers valt in die categorieën. Ouders van nieuwkomers zijn gemiddeld ook lager opgeleid dan ouders van niet-nieuwkomers. Hierbij moet wel vermeld worden dat van een groter deel van de leerlingen het opleidingsniveau van ouders onbekend is. Ook zullen ouders van sommige nieuwkomers niet dezelfde kansen hebben gehad wat betreft opleiding als de ouders van niet-nieuwkomers. Zij kunnen meer in hun mars hebben dan hun hoogst afgeronde opleidingsniveau aangeeft, simpelweg omdat ze de mogelijkheid niet hebben gehad zich in het land van herkomst te ontwikkelen. Nieuwkomersleerlingen vormen ten slotte vaker een eenpersoonshuishouden, iets wat bij niet-nieuwkomers nauwelijks voorkomt. Ook is het aandeel overig/onbekend huishouden groter. Daaronder vallen bijvoorbeeld pleegkinderen. Nieuwkomers komen daarnaast minder vaak uit een gezin met twee gehuwde ouders.

Tabel 4.2 Ouders van nieuwkomers ontvangen vaker een uitkering, verdienen minder en zijn minder hoog opgeleid

	Nieuwkomers	Niet-nieuwkomers
Belangrijkste inkomensbron ouders		
Werkend	65%	90%
Uitkering ontvangend	25%	7%
Overig	10%	3%
Inkomenskwintiel ouders		
Laagste kwintiel	47%	12%
Tweede kwintiel	25%	15%
Middelste kwintiel	17%	22%
Vierde kwintiel	7%	26%
Hoogste kwintiel	3%	25%
Opleidingsniveau ouders		
Laag opgeleid	33%	12%
Midden opgeleid	13%	28%
Hoog opgeleid	7%	37%
Opleidingsniveau onbekend	47%	23%
Gezinssituatie		
Eenpersoons huishouden	6%	<1%
Ongehuwd paar met kinderen	15%	11%
Gehuwd paar met kinderen	50%	68%
Eenouder huishouden	23%	20%
Overig huishouden of onbekend	8%	1%

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

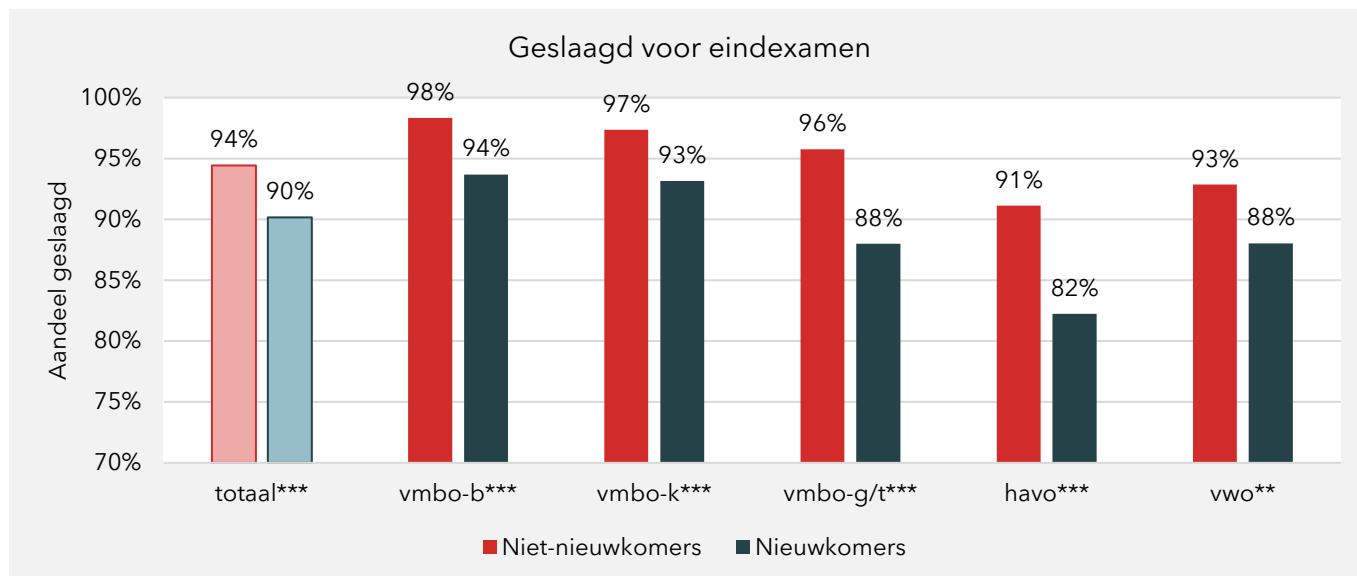
4.2 Examenprestaties van nieuwkomers

De examenprestaties van nieuwkomers zijn in dit hoofdstuk in beeld gebracht door te kijken naar verschillende indicatoren: het percentage geslaagden, gemiddelde examencijfers en examencijfers Nederlands. De prestaties zijn afgezet tegen de prestaties van niet-nieuwkomers.

Als eerste is gekeken naar het aandeel dat geslaagd is voor het eindexamen. Figuur 4.5 laat zien dat nieuwkomers in totaal ongeveer vier procentpunt minder vaak slagen voor hun examens (90 procent versus 94 procentpunt). Omdat nieuwkomers vooral op vmbo-niveau examen doen, en omdat slagingspercentages per niveau afwijken, is het zinvol om de vergelijking te maken binnen de afzonderlijke onderwijsniveaus. Daarbij komen duidelijke verschillen naar voren. Het verschil is het grootst op havoniveau (negen procentpunt) en op vmbo-g/t-niveau (acht

procentpunt). Bij vmbo-b, vmbo-k en vwo zijn de verschillen ongeveer vier à vijf procentpunt, maar nog steeds significant.⁹

Figuur 4.5 De achterstand in aandeel geslaagd is in het havo het grootst, bijna tien procentpunt



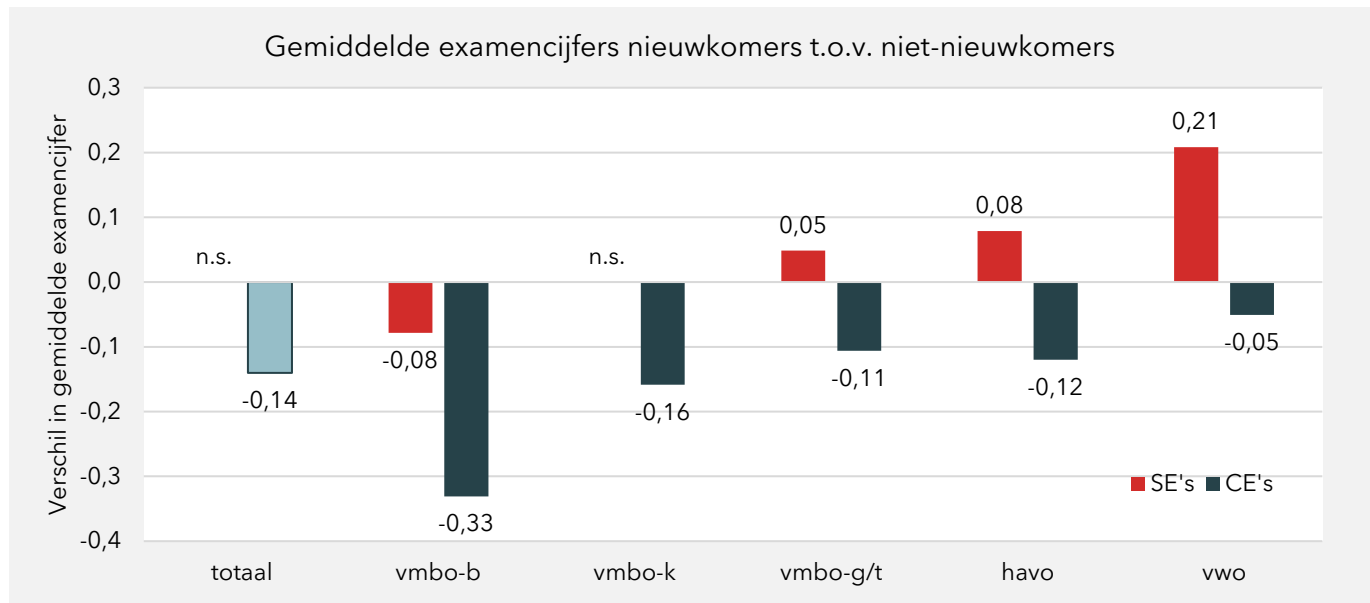
Noot: * 10%-significantieniveau, ** 5%-significantieniveau, *** 1%-significantieniveau

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

De achterstand van nieuwkomers op het examen komt ook tot uiting in de gemiddelde cijfers die de leerlingen behalen. Figuur 4.6 laat zien dat het gemiddelde examencijfer op het centraal examen (CE) van nieuwkomers ten opzichte van niet-nieuwkomers lager is. Op alle onderwijsniveaus doen nieuwkomers het minder goed dan niet-nieuwkomers. Bij de schoolexamencijfers (SE) is te zien dat nieuwkomers op vmbo-g/t-, havo- en vwo-niveau het beter doen dan niet-nieuwkomers, in het vmbo-b juist minder goed. Over het algemeen doen nieuwkomers in hogere onderwijsniveaus het relatief gezien beter dan nieuwkomers in lagere niveaus.

⁹ Door middel van regressieanalyse hebben we het verschil in het aandeel leerlingen dat geslaagd is gecontroleerd voor demografische achtergrondkenmerken, zoals geslacht, leeftijd en sociaaleconomische status van ouders. Wanneer we dat doen zien we een kleine correctie waardoor het verschil iets kleiner wordt. Dit duidt erop dat slechts een klein deel van de verschillen in examensuccessen verklaard kan worden door kenmerken. Ook bij de volgende uitkomstmaten is gekeken of de gecorrigeerde uitkomstmaten afwijken van de gemiddelde uitkomstmaten. Omdat de verschillen klein zijn, hebben we deze gecorrigeerde uitkomstmaten niet gepresenteerd.

Figuur 4.6 Het gemiddelde CE-cijfer van nieuwkomers is op elk niveau lager dan dat van niet-nieuwkomers

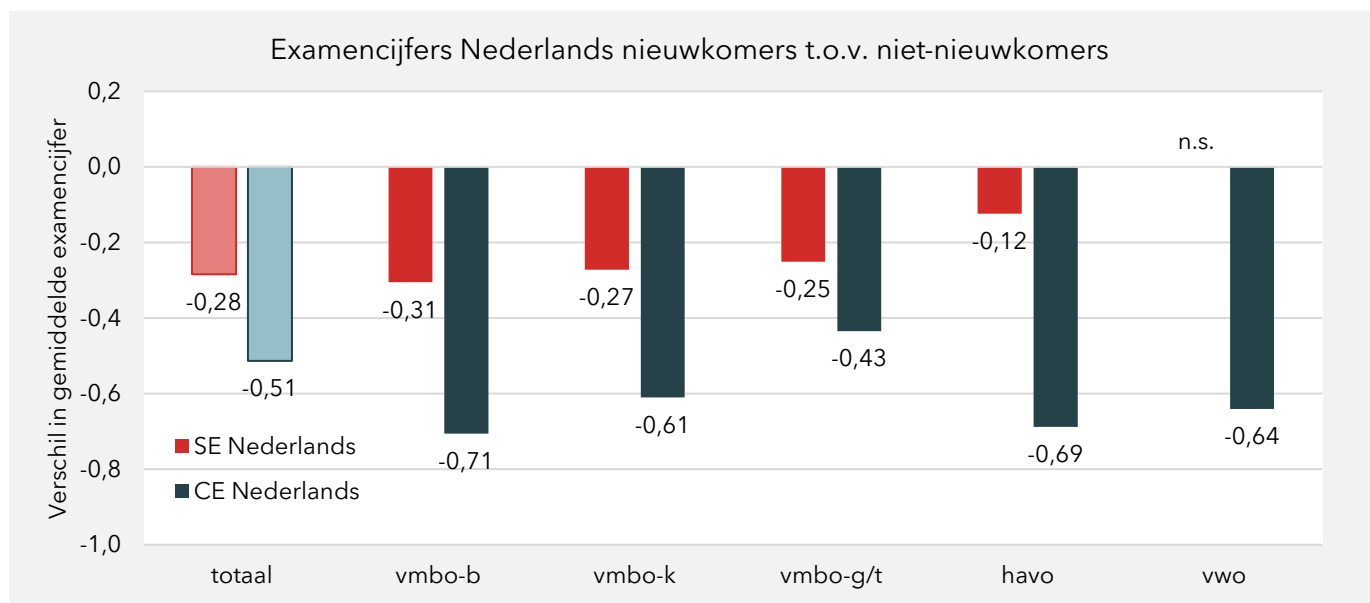


Noot: Niet-significante verschillen weergegeven als n.s.

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Uit Figuur 4.7 valt af te lezen dat de gemiddelde achterstand van nieuwkomers op niet-nieuwkomers op het CE Nederlands 0,7 punt bedraagt op vmbo-b- en havoniveau. Ook op vmbo-k-, vmbo-g/t -en vwo-niveau is er een verschil, van ongeveer 0,5 punt. Niet alleen bij het CE Nederlands laat Figuur 4.7 een verschil zien, nieuwkomers hebben ook een achterstand op het SE Nederlands. Die is echter kleiner dan het verschil bij het CE Nederlands. Op vwo-niveau is er bij het SE geen significant verschil waargenomen.

Figuur 4.7 Nieuwkomers scoren gemiddeld tot 0,7 punt lager op het CE Nederlands



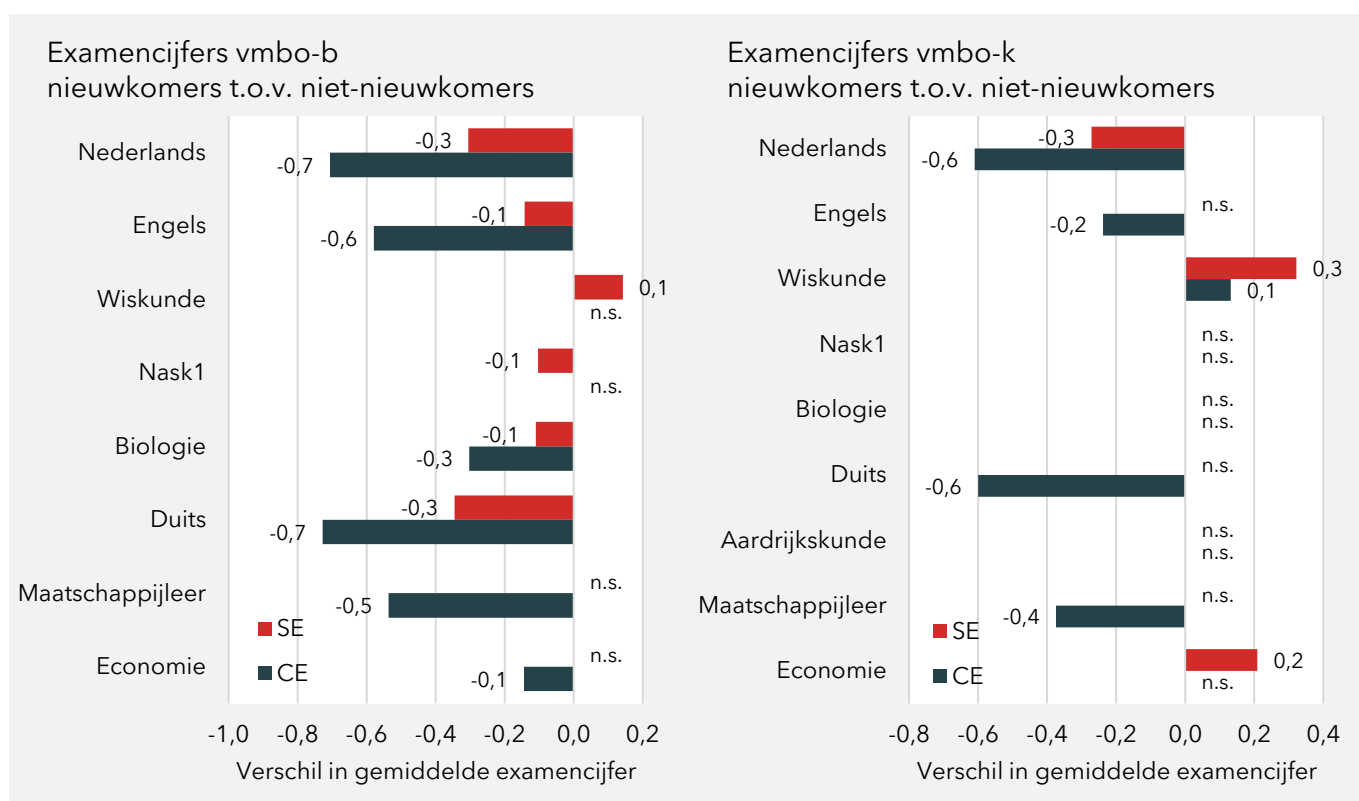
Noot: Niet-significante verschillen weergegeven als n.s.

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Prestaties andere examenvakken

De prestaties van nieuwkomers op andere examenvakken ten opzichte van niet-nieuwkomers wijken af van de hierboven gepresenteerde resultaten. Zo laat Figuur 4.8 voor vmbo-b- en vmbo-k-niveau zien dat nieuwkomers niet alleen bij het vak Nederlands slechter scoren dan niet-nieuwkomers. Ze scoren ook lager voor Engels, Duits, en Maatschappijleer. Bij Wiskunde zien we een omgekeerd patroon. Nieuwkomers doen het beter op het SE Wiskunde en bij vmbo-k ook beter op het CE Wiskunde. Het SE en CE Biologie op vmbo-b-niveau worden slechter gemaakt door nieuwkomers, op vmbo-k niveau zijn daar geen significante verschillen.

Figuur 4.8 Nieuwkomers op vmbo-b- en vmbo-k-niveau presteren relatief goed in Wiskunde

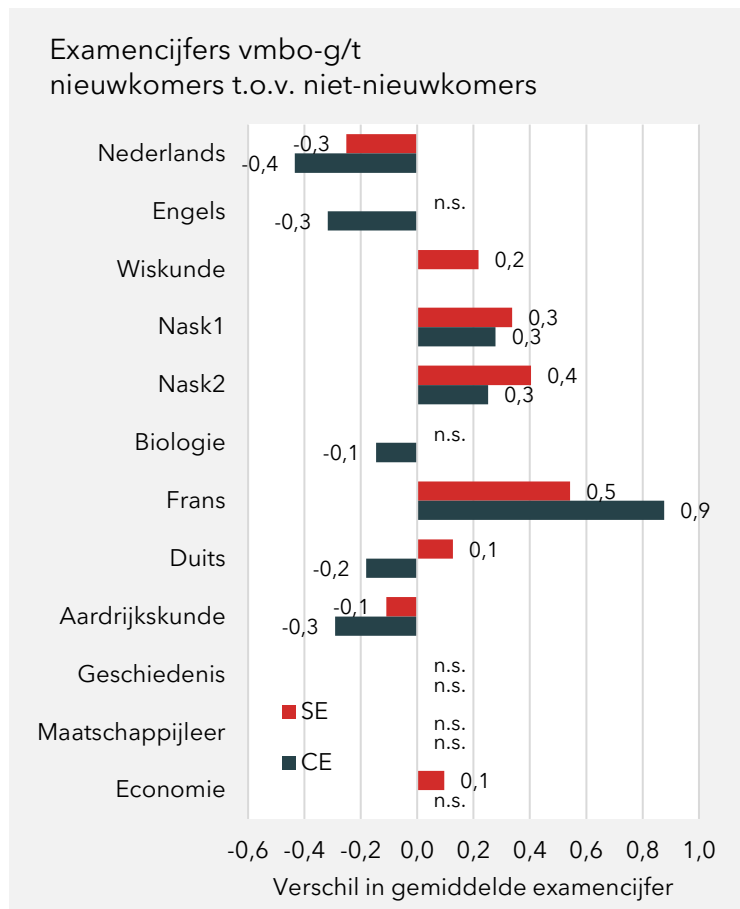


Noot: Niet-significante verschillen weergegeven als n.s.

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Figuur 4.9 laat zien dat nieuwkomers op vmbo-g/t niveau op sommige vakken beter scoren op het SE en/of CE. Ze scoren bijvoorbeeld beter bij Nask 1 en 2 en Frans op zowel het SE als het CE. Bij Wiskunde en Economie scoren ze alleen beter op het SE, bij het CE zijn er geen significante verschillen. Wederom is te zien dat nieuwkomers lager scoren dan niet-nieuwkomers op het CE Engels en Duits.

Figuur 4.9 Op veel vmbo-g/t-vakken behalen nieuwkomers betere cijfers op het SE en/of CE dan niet-nieuwkomers



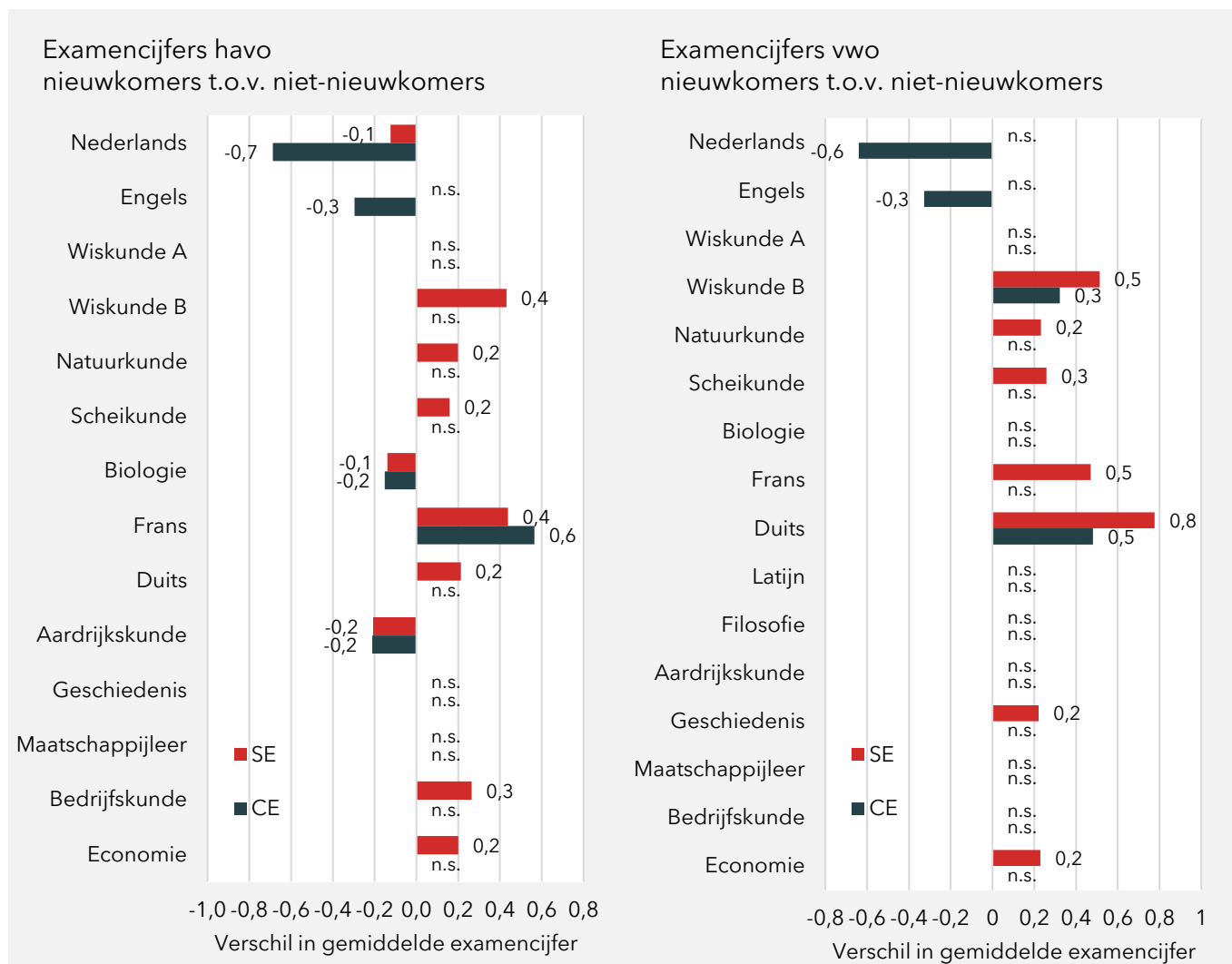
Noot: niet-significante verschillen weergegeven als 0

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

De examencijfers op het SE en CE voor havo en vwo laten grotendeels dezelfde resultaten zien (zie Figuur 4.10). Nieuwkomers scoren minder goed op het CE Engels, maar laten juist goede resultaten zien bij Wiskunde (B), Natuurkunde, Scheikunde en Frans. Bij Economie hebben nieuwkomers gemiddeld een hoger SE-cijfer, maar er is geen significant verschil in het cijfer voor het CE.

Over alle onderwijsniveaus bekeken doen nieuwkomers het beter op de bètavakken, Frans en Economie. Bij Engels hebben zij weer lagere scores, zo ook bij Duits in het vmbo.

Figuur 4.10 Nieuwkomers op havo- en vwo-niveau doen het relatief goed in de bètavakken en vreemde talen



Noot: niet-significante verschillen weergegeven als n.s.

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Examenprestaties uitgesplitst naar andere kenmerken

Tabel 4.3 laat zien dat nieuwkomers met het migratiemotief asielmigratie relatief de grootste achterstand hebben op niet-nieuwkomers. De achterstand in het aandeel geslaagd, gemiddelde cijfer op het CE en het CE Nederlands is groter dan bij de nieuwkomers met andere migratiemotieven. De achterstand op het gemiddelde SE-cijfer en SE Nederlands is ongeveer even groot als bij nieuwkomers die via gezinsmigratie naar Nederland zijn gekomen. Nieuwkomers met arbeidsmigratie als migratiemotief lijken minder achterstand te hebben op niet-nieuwkomers. Ze slagen ongeveer even vaak, doen het minstens net zo goed op het SE en ongeveer even goed op het CE. Alleen bij het SE en CE Nederlands hebben ze een achterstand, voornamelijk op de nieuwkomers die op vmbo-niveau examen doen.

Tabel 4.3 De grootste verschillen zijn aanwezig bij nieuwkomers met asielmigratie als migratiemotief

Migratiemotief Arbeid	Geslaagd	Gem. cijfer SE	Gem. cijfer CE	Cijfer SE Nederlands	Cijfer CE Nederlands
vmbo-b	n.s.	n.s.	-0,11	-0,25	-0,48
vmbo-k	n.s.	n.s.	n.s.	-0,24	-0,40
vmbo-g/t	n.s.	0,11	0,11	-0,20	-0,25
havo	n.s.	0,16	n.s.	n.s.	-0,39
vwo	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Migratiemotief Asiel	Geslaagd	Gem. cijfer SE	Gem. cijfer CE	Cijfer SE Nederlands	Cijfer CE Nederlands
vmbo-b	-7%	-0,08	-0,52	-0,34	-0,88
vmbo-k	-7%	n.s.	-0,31	-0,30	-0,78
vmbo-g/t	-13%	n.s.	-0,26	-0,28	-0,59
havo	-18%	0,12	-0,24	-0,11	-0,99
vwo	-12%	n.s.	-0,31	-0,25	-1,02
Migratiemotief Gezin	Geslaagd	Gem. cijfer SE	Gem. cijfer CE	Cijfer SE Nederlands	Cijfer CE Nederlands
vmbo-b	-5%	-0,08	-0,30	-0,28	-0,68
vmbo-k	-5%	n.s.	-0,15	-0,24	-0,56
vmbo-g/t	-5%	n.s.	n.s.	-0,23	-0,37
havo	-10%	n.s.	-0,12	-0,15	-0,61
vwo	n.s.	0,24	n.s.	n.s.	-0,57

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Ook is er gekeken naar de verblijfsduur en nationaliteit van nieuwkomers (niet weergegeven in een figuur of tabel). Over het algemeen is te zien dat hoe langer de verblijfsduur, hoe kleiner de achterstand op niet-nieuwkomers. De groep 2-5 jaar in Nederland heeft een grotere achterstand op de meeste uitkomstmaten en bij de meeste onderwijsniveaus. Bij de groep 5-7 jaar in Nederland is de achterstand kleiner. De groep 0-2 jaar in Nederland is klein, waardoor het lastiger is significante verschillen waar te nemen. De verschillen die wel significant zijn, duiden vaak op een grotere achterstand dan de achterstand van de groep 2-5 jaar in Nederland. De groep 2-5 jaar doet het overigens wel beter op het SE ten opzichte van niet-nieuwkomers.

Poolse nieuwkomers zijn veruit de grootste groep nieuwkomers onder examenleerlingen. Zij doen het relatief goed, vergeleken met nieuwkomers met een andere nationaliteit. In het vmbo is er een achterstand wat betreft SE en CE Nederlands, maar wat betreft het aandeel geslaagd en het gemiddelde cijfer op het SE en het CE doen ze niet onder voor niet-nieuwkomers. De op-één-na grootste groep, Syrische nieuwkomers, heeft juist grotere achterstanden. Ze doen het ongeveer net zo goed als niet-nieuwkomers op het SE, maar wat betreft het aandeel geslaagd, het gemiddelde CE-cijfer en prestaties op het SE en CE Nederlands zijn er significante achterstanden die soms oplopen tot gemiddeld een heel punt. Nieuwkomers met de Bulgaarse, Spaanse en Turkse nationaliteit laten over het algemeen ook grotere achterstanden zien. Die achterstanden zijn altijd het grootst bij het CE Nederlands.

5 Verklaring van verschillen in examenprestaties

Nieuwkomers die naar Nederland komen op grond van een asielmotief presteren minder goed dan andere leerlingen. Jongere nieuwkomers behalen betere resultaten dan oudere nieuwkomers.

Aan de hand van regressieanalyses en wat er bekend is in de literatuur, laat dit hoofdstuk zien welke kenmerken de verschillen in examenprestaties tussen nieuwkomers en andere examenleerlingen kunnen verklaren. Het hoofdstuk kijkt eerst naar welke kenmerken binnen de groep nieuwkomers samenhangen met examenprestaties. Vervolgens kijkt het naar de verschillen tussen nieuwkomers en niet-nieuwkomers, waarbij gekeken is welke kenmerken onder nieuwkomers samenhangen met examenprestaties ten opzichte van niet-nieuwkomers. Ten slotte geeft paragraaf 5.3 een overzicht van de kenmerken die in de literatuur naar voren komen als samenhangend met examenprestaties.

5.1 Verschillen in examenprestaties van nieuwkomers

Deze paragraaf gaat aan de hand van regressieanalyses na welke kenmerken samenhangen met de examenprestaties van nieuwkomers. Examenprestaties zijn hier gedefinieerd op drie verschillende wijzen: als slagingskans, als het gemiddelde CE-cijfer en als het cijfer voor het CE Nederlands.

De onderzochte kenmerken zijn: geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, het type huishouden, het opleidingsniveau van ouders, de inkomensbron van ouders, het inkomenskwintiel van ouders, het aandeel nieuwkomers onder examenleerlingen op de school, het aandeel laagopgeleide ouders op de school, het gemiddelde inkomenskwintiel van huishoudens op de school, het gemiddelde SE-cijfer, het examenjaar, of de leerling in een eerder jaar al examen heeft afgelegd, het migratiemotief, de etno-linguïstische achtergrond en de verblijfsduur in Nederland. Alleen de significante resultaten zijn weergegeven in de figuren.

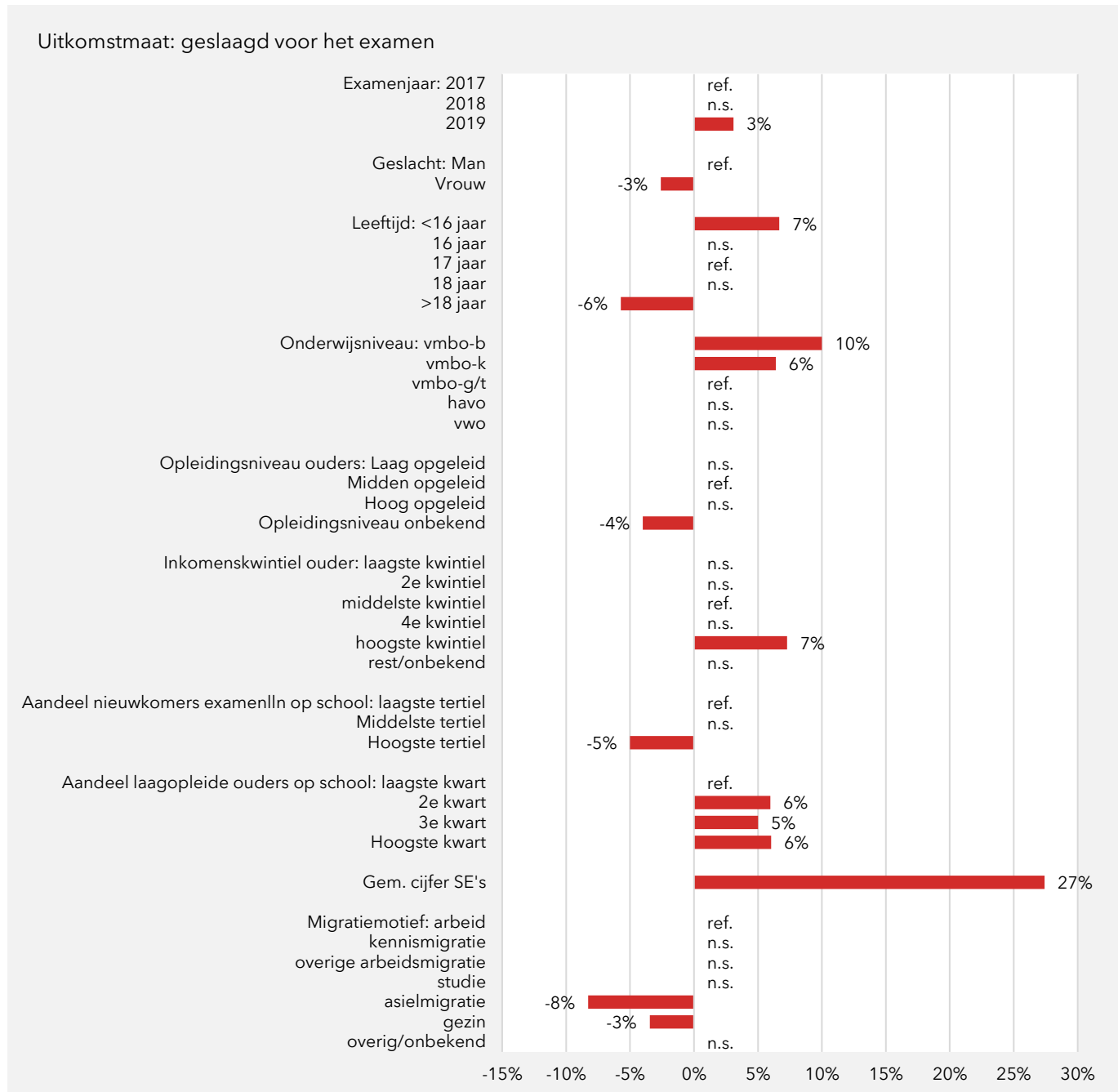
Figuur 5.1 laat zien dat het gemiddelde cijfer op de SE voor een nieuwkomer van invloed is op de kans dat hij/zij slaagt of niet. Dat is niet verrassend, omdat de slagingsbeslissing direct samenhangt met het SE-cijfer. Gemiddeld neemt het slagingspercentage toe met 27 procent wanneer het gemiddelde cijfer op het SE met één punt stijgt.¹⁰ Meisjes slagen minder vaak dan jongens (3 procent). Ook is te zien dat de jongste nieuwkomers vaker slagen (zeven procent), en de oudste nieuwkomers juist minder vaak (zes procent). Nieuwkomers die examen doen op vmbo-b en vmbo-k niveau doen het beter wat betreft slagingspercentage dan degenen die vmbo-g/t examens afleggen (respectievelijk tien en zes procent). In het algemeen ligt het slagingspercentage voor deze onderwijstypen ook hoger. Nieuwkomers van wie het opleidingsniveau van de ouders onbekend is, hebben een vier procent lager slagingspercentage dan andere nieuwkomers. Degenen met ouders die het hoogste inkomen (hoogste inkomenskwintiel) hebben doen het beter (zeven procent).

Wat betreft schoolkenmerken is te zien dat nieuwkomers op scholen met relatief veel nieuwkomers het minder goed doen dan de nieuwkomers op scholen met minder nieuwkomers. Daarnaast zien we dat nieuwkomers op scholen

¹⁰ Om precies te zijn stijgt de kans op slagen met 27 procent voor de 'gemiddelde' examenkandidaat onder nieuwkomers wanneer het gemiddelde SE-cijfer met één punt stijgt. 'Gemiddeld' wil zeggen een fictief persoon die de gemiddelde leeftijd heeft, het gemiddelde onderwijsniveau, gemiddelde opleidingsniveau ouders, etc.

met gemiddeld het minste laagopgeleide ouders minder vaak slagen dan de nieuwkomers op scholen met juist meer laagopgeleide ouders.

Figuur 5.1 Nieuwkomers met een migratiemotief 'asielmigratie' slagen minder vaak



Noot: Alleen de significante resultaten zijn getoond. Ref. = referentiecategorie, n.s. = coëfficiënt niet significant verschillend van referentiecategorie. n=3.048

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Nieuwkomers met het migratiemotief asielmigratie en gezinsmigratie slagen respectievelijk acht en drie procent minder vaak dan nieuwkomers die met het motief arbeidsmigratie naar Nederland zijn gekomen. Nieuwkomers met een etno-linguïstische achtergrond in Arabische landen en Centraal-Azië of Sub-Sahara-Afrika slagen ook minder

vaak ten opzichte van nieuwkomers met een Anglo-Germaanstalige achtergrond (ongeveer zes procent minder, niet weergegeven in figuur¹¹).

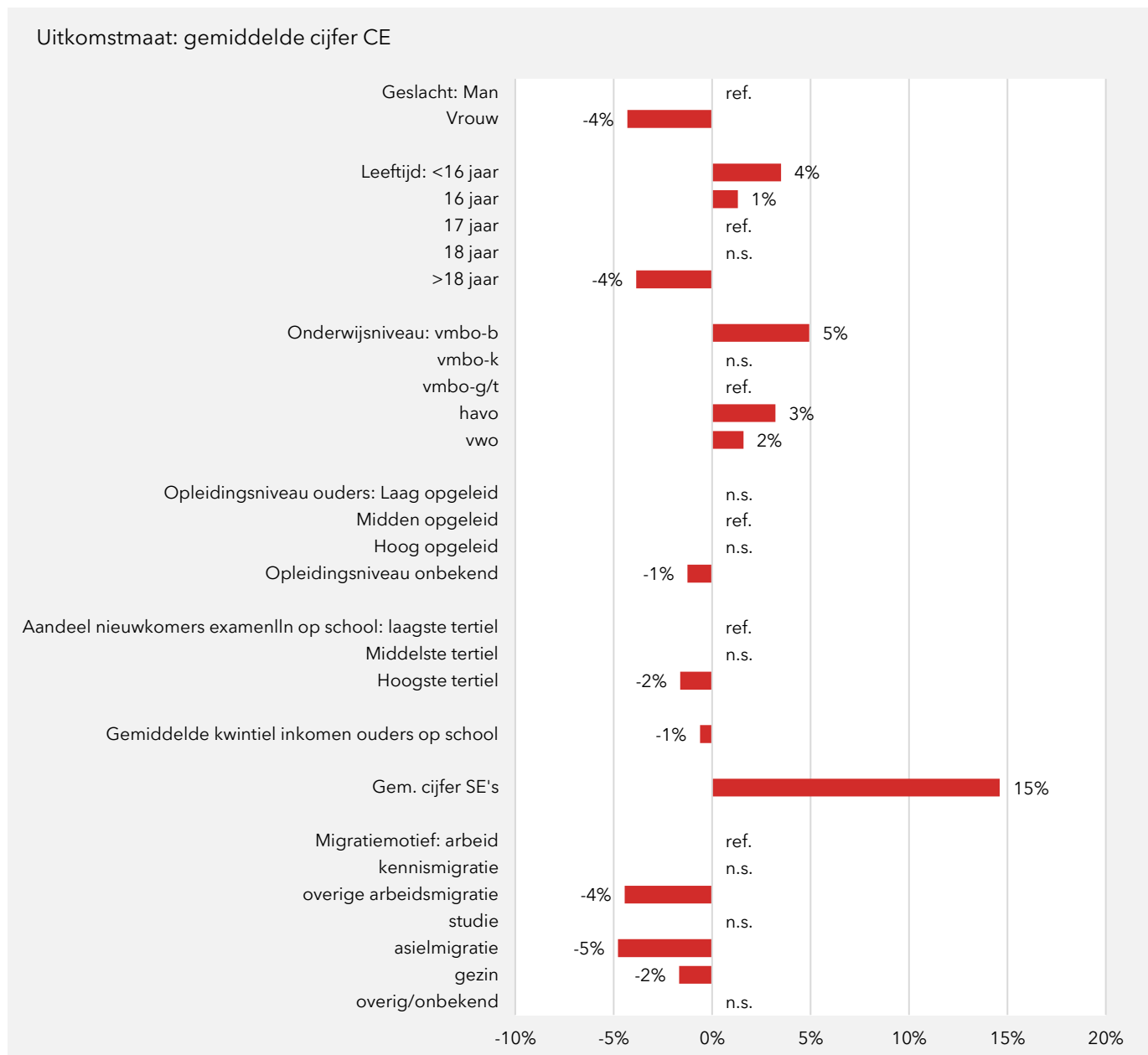
Ook voor het gemiddelde cijfer op het CE is het gemiddelde cijfer op het SE het meest bepalend (zie Figuur 5.2). Dit is niet verrassend, het SE-cijfer is immers een indicatie voor het niveau van een leerling. Met een 1 punt hoger gemiddelde op het SE stijgt het gemiddelde CE-cijfer met gemiddeld 15 procent. Wederom zien we bij de nieuwkomers dat meisjes het minder goed doen dan jongens, met een 4 procent lager gemiddeld CE-cijfer. De jongste examenkandidaten doen het beter, de oudste minder goed. Wat betreft de verschillen tussen onderwijsniveaus behalen examenkandidaten vmbo-b een hoger gemiddeld CE-cijfer (5 procent). We zien ook dat havisten en vwo'ers onder de nieuwkomers het relatief goed doen op het CE, maar dat vertaalt zich niet naar hogere slagingspercentages voor deze groepen, zoals is op te maken uit Figuur 5.1. De correlaties van het opleidingsniveau van ouders en de schoolkenmerken *aandeel nieuwkomers onder examenleerlingen op school* en *gemiddelde inkomenskwintiel van ouders op school* zijn relatief klein in vergelijking met de andere variabelen.

Figuur 5.2 laat ook zien dat nieuwkomers met het migratiemotief asielmigratie en gezinsmigratie minder goed scoren op het CE dan nieuwkomers met het migratiemotief arbeidsmigratie (respectievelijk vijf procent en twee procent minder goed). Ook de groep *overige arbeidsmigratie* scoort minder goed (vier procent).¹² Wat betreft etno-linguïstische achtergrond scoren nieuwkomers uit Arabische landen en Centraal-Azië, uit Overig Azië en de Pacific, uit Sub-Sahara-Afrika en uit de Cariben tussen de vier en zes procent minder goed op het CE dan de nieuwkomers uit Anglo-Germaanstalige landen (niet weergegeven in figuur). Dit hangt samen met het migratiemotief waarmee (de ouders van) de leerlingen naar Nederland zijn gekomen.

¹¹ De variabele etno-linguïstische achtergrond is opgenomen in een regressie waarin migratiemotief niet is meegenomen. Vanwege de sterke samenhang tussen beide variabelen, zijn deze onderzocht in aparte regressies.

¹² Ouders van nieuwkomers buiten de EU met arbeid als migratiemotief vallen onder ofwel kennismigratie of overige migratie. Overige arbeidsmigratie kan dus gezien worden als arbeidsmigratie van buiten de EU wat niet onder kennismigratie valt.

Figuur 5.2 Het gemiddelde cijfer voor het SE is voor het gemiddelde CE-cijfer het meest bepalend



Noot: Alleen de significante resultaten zijn getoond. Ref. = referentiecategorie, n.s. = coëfficiënt niet significant verschillend van referentiecategorie. n=3.048

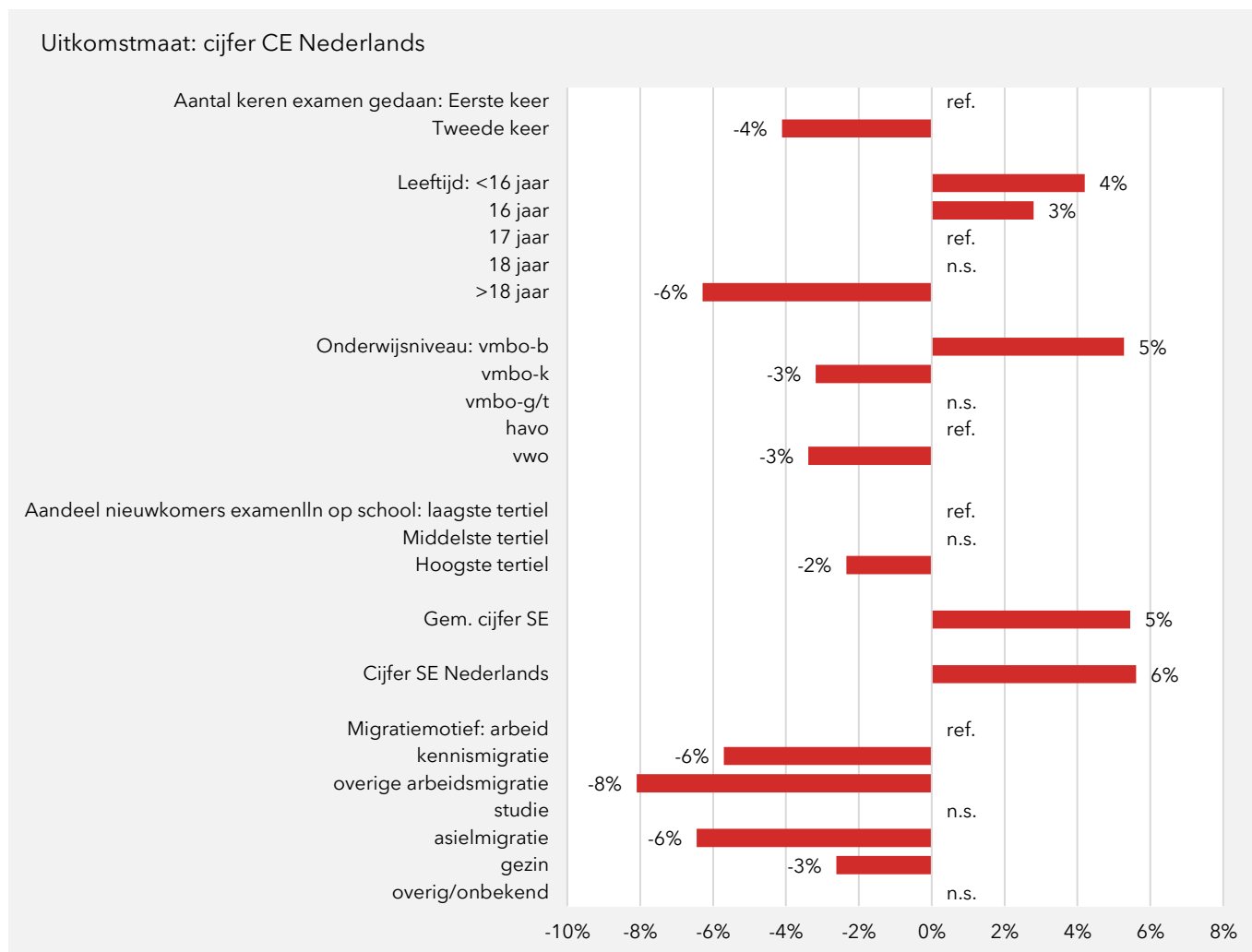
Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Figuur 5.3 laat zien dat zowel het gemiddelde SE-cijfer als het SE-cijfer Nederlands samenhangen met het CE-cijfer Nederlands. Degenen die voor de tweede keer examen doen, behalen een minder goed cijfer voor het CE Nederlands. Dat komt waarschijnlijk omdat zij de tweede keer meestal op een hoger niveau examen doen.

Wat betreft de leeftijd zien we dat jongere nieuwkomersleerlingen betere cijfers behalen dan oudere nieuwkomersleerlingen. Examenkandidaten vmbo-b behalen gemiddeld hogere cijfers voor het CE Nederlands dan examenkandidaten in andere onderwijsniveaus. In tegenstelling tot de andere uitkomstmaten doen meisjes het bij het CE Nederlands niet slechter dan jongens (er is geen significant verschil, het resultaat is niet weergegeven).

Verder is te zien dat het migratiemotief van alle kenmerken het sterkst samenhangt met het CE-cijfer Nederlands. Kennismigratie, overige arbeidsmigratie, asielmigratie en gezinsmigratie hangen allemaal negatief samen met het CE-cijfer Nederlands in vergelijking met het migratiemotief arbeidsmigratie (tussen de drie en acht procent). Nieuwkomers uit Arabische, Aziatische, Afrikaanse landen of de Cariben behalen een CE-cijfer Nederlands wat tussen de vijf en acht procent lager ligt dan nieuwkomers uit Anglo-Germaanstalige landen (niet in figuur weergegeven). Ook hier hangt dit samen met het migratiemotief waarmee (ouders van) deze leerlingen naar Nederland zijn gekomen.

Figuur 5.3 Migratiemotief is binnen de groep nieuwkomers bepalend voor prestaties op het CE Nederlands



Noot: Alleen de significante resultaten zijn getoond. Ref. = referentiecategorie, n.s. = coëfficiënt niet significant verschillend van referentiecategorie. n=3.048

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

5.2 Verschillen tussen nieuwkomers en niet-nieuwkomers

De vorige paragraaf bracht de samenhang tussen examenprestaties en kenmerken van nieuwkomers in beeld. Maar die samenhang geldt soms niet specifiek voor nieuwkomers, maar ook voor niet-nieuwkomers. Het kan bijvoorbeeld zijn dat jongere examenkandidaten het sowieso beter doen, zowel bij nieuwkomers als bij niet-nieuwkomers. De resultaten in deze paragraaf laten zien of er binnen de groep nieuwkomers een aanvullend verband is tussen

examenprestaties en de onderzochte kenmerken ten opzichte van niet-nieuwkomers. Dat is gedaan door interactietermen aan de regressies toe te voegen. In onderstaande figuren is de samenhang tussen de kenmerken die geldt voor alle examenleerlingen getoond aan de linkerzijde, de rechterzijde toont het aanvullende verband voor nieuwkomers, afgeleid uit de interactietermen. Alleen de kenmerken met significante interactietermen zijn getoond.

In het linkerpaneel van Figuur 5.4 is te zien dat het gemiddelde SE-cijfer bij alle examenkandidaten sterk samenhangt met het slagingspercentage (24 procent), maar bij nieuwkomers is die samenhang minder sterk (vijf procent minder, rechterpaneel). Dat duidt erop dat het SE-cijfer minder bepalend is voor de slagingskans van nieuwkomers dan voor andere leerlingen. Met andere woorden, nieuwkomers hebben een grotere kans dan niet-nieuwkomers op een CE-cijfer dat afwijkt van het SE-cijfer (zowel positief als negatief).

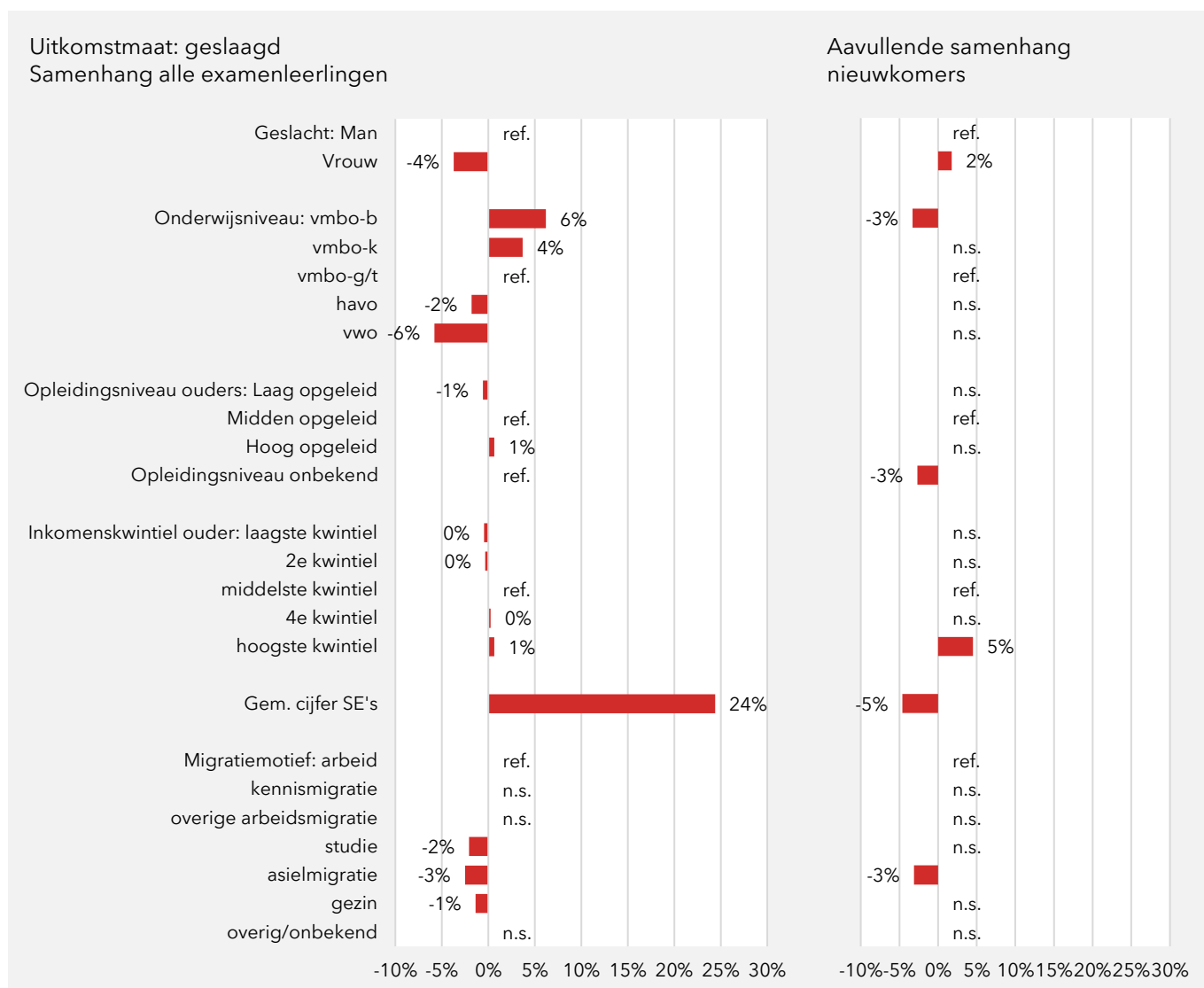
Hetzelfde dempende patroon zien we bij geslacht en onderwijsniveau. Meisjes doen het over het algemeen minder goed wat betreft slagingspercentage (vier procent, linkerpaneel), maar voor nieuwkomers is dat verband minder sterk door het positieve interactie-effect voor nieuwkomers (twee procent, rechterpaneel). De conclusie dat jongens het relatief goed doen op het CE gaat dus in mindere mate op voor nieuwkomers.

Voor examenkandidaten op vmbo-b niveau geldt dat zij vaker slagen (zes procent, linkerpaneel), maar bij nieuwkomers is dat verband minder groot (drie procent minder, rechterpaneel). Oftewel, ook nieuwkomers slagen vaker voor een vmbo-b examen dan voor een vmbo g/t examen, maar het verschil is kleiner dan het verschil over alle leerlingen.

Nieuwkomers met het migratiemotief asielmigratie slagen minder vaak dan niet-nieuwkomers met dit migratiemotief.¹³ Dat wil zeggen dat de slagingskans van een leerling van wie de ouders op grond van asielmigratie naar Nederland zijn gekomen toeneemt als de leerling al langer in Nederland is (en de leerling dus zelf niet (meer) is aangemerkt als nieuwkomer). De invloed van verblijfsduur in Nederland is sterker onder nieuwkomers dan onder niet-nieuwkomers (niet weergegeven), waarbij geldt dat hoe langer in Nederland, des te beter de slagingskansen.

¹³ Ook niet-nieuwkomers kunnen een migratiemotief hebben, bijvoorbeeld als ze lang geleden naar Nederland zijn gekomen.

Figuur 5.4 De samenhang tussen het gemiddelde SE-cijfer en het slagingspercentage is minder groot onder nieuwkomers dan onder niet-nieuwkomers



Noot: Alleen de significante resultaten zijn getoond. Ref. = referentiecategorie, n.s. = coëfficiënt niet significant verschillend van referentiecategorie. n=594.260

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

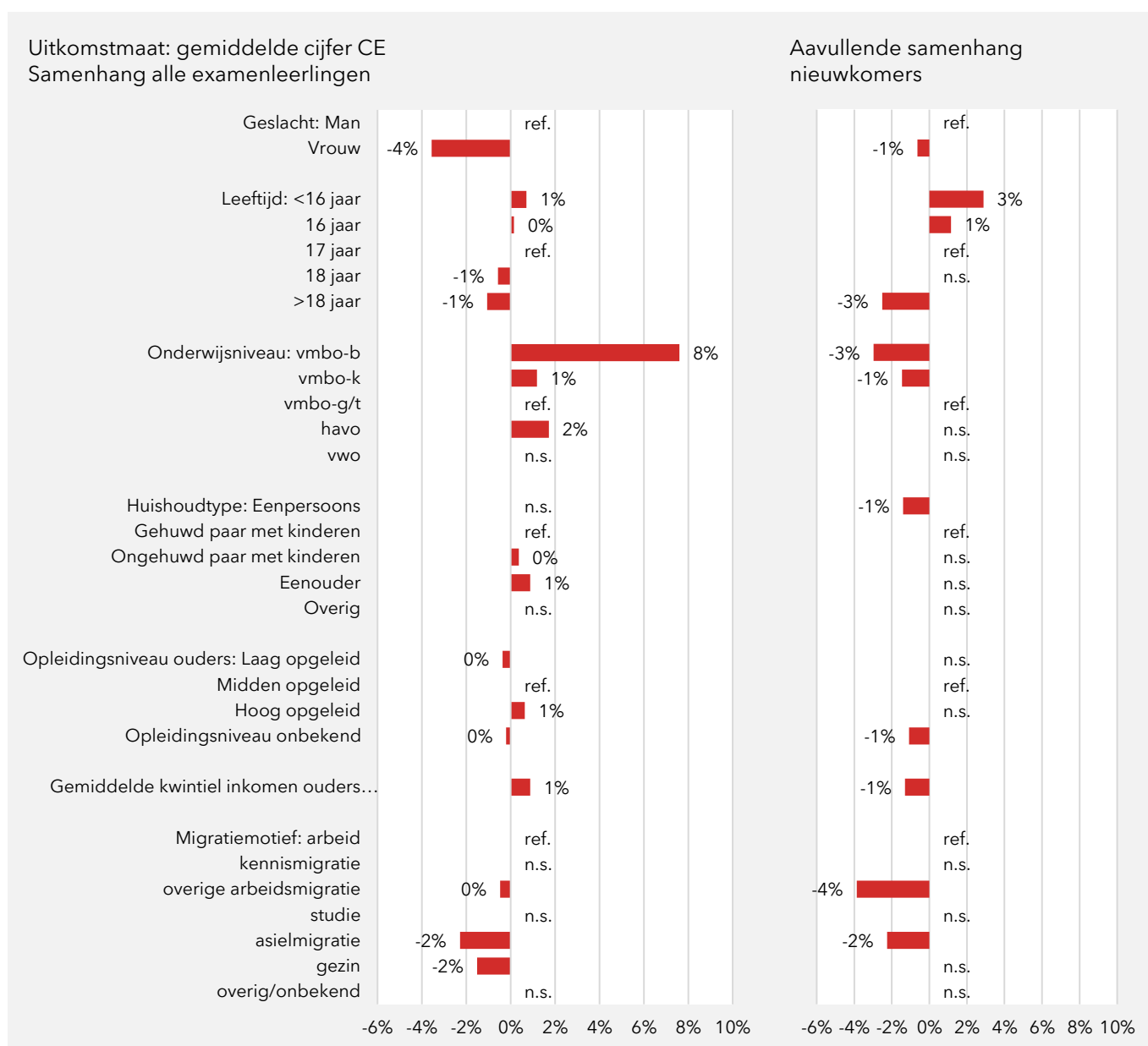
Figuur 5.5 laat zien dat er een aanvullend verband is voor verschillende kenmerken voor nieuwkomers ten opzichte van niet-nieuwkomers in de uitkomstmaat gemiddeld CE-cijfer. Jongere examenkandidaten doen het bij alle examenleerlingen beter (linkerpaneel), maar onder nieuwkomers zijn de verschillen extra groot (drie procent extra voor jonger dan 16 jaar, rechterpaneel). Hetzelfde geldt voor verschillen naar geslacht. Meisjes doen het vier procent minder goed op het CE, maar bij nieuwkomers is dat nog één procent extra minder goed. Bij de uitkomstmaat 'geslaagd' zagen we juist dat het voor jongens voordelige algemene effect bij nieuwkomers gedempt werd. Bij het onderwijsniveau zien we een dempend aanvullend verband. Waar vmbo-b- en vmbo-k-examenkandidaten het in het algemeen relatief goed doen, is dat verschil bij nieuwkomers minder groot.

Andere verschillen zien we bij het type huishouden, het opleidingsniveau van ouders en het gemiddelde inkomenskwintiel van ouders op de school. Er is geen verschil tussen examenleerlingen uit een eenpersoonshuishouden en uit een gehuwd paar met kinderen, maar bij nieuwkomers zien we dat

eenpersoonshuishoudens het juist minder goed doen op het CE. Het verband tussen een onbekend opleidingsniveau en het gemiddelde CE-cijfer wordt bij nieuwkomers versterkt. Het verband tussen het gemiddelde inkomenskwintiel van ouders op school en het gemiddelde CE-cijfer is voor alle examenleerlingen positief (hoe rijker de ouders, hoe hoger het gemiddelde CE-cijfer). Bij nieuwkomers gaat dit verband niet op.

Wat betreft het migratiemotief zien we bij nieuwkomers met het migratiemotief *overige arbeidsmigratie* of *asielmigratie* een negatiever verband met het gemiddelde CE-cijfer dan bij de totale groep examenkandidaten. Dat zien we ook terug bij nieuwkomers uit Arabische, Aziatische en Afrikaanse landen of de Cariben.

Figuur 5.5 De verschillen naar leeftijd en migratiemotief bij het gemiddelde CE-cijfer worden uitvergroot onder nieuwkomers

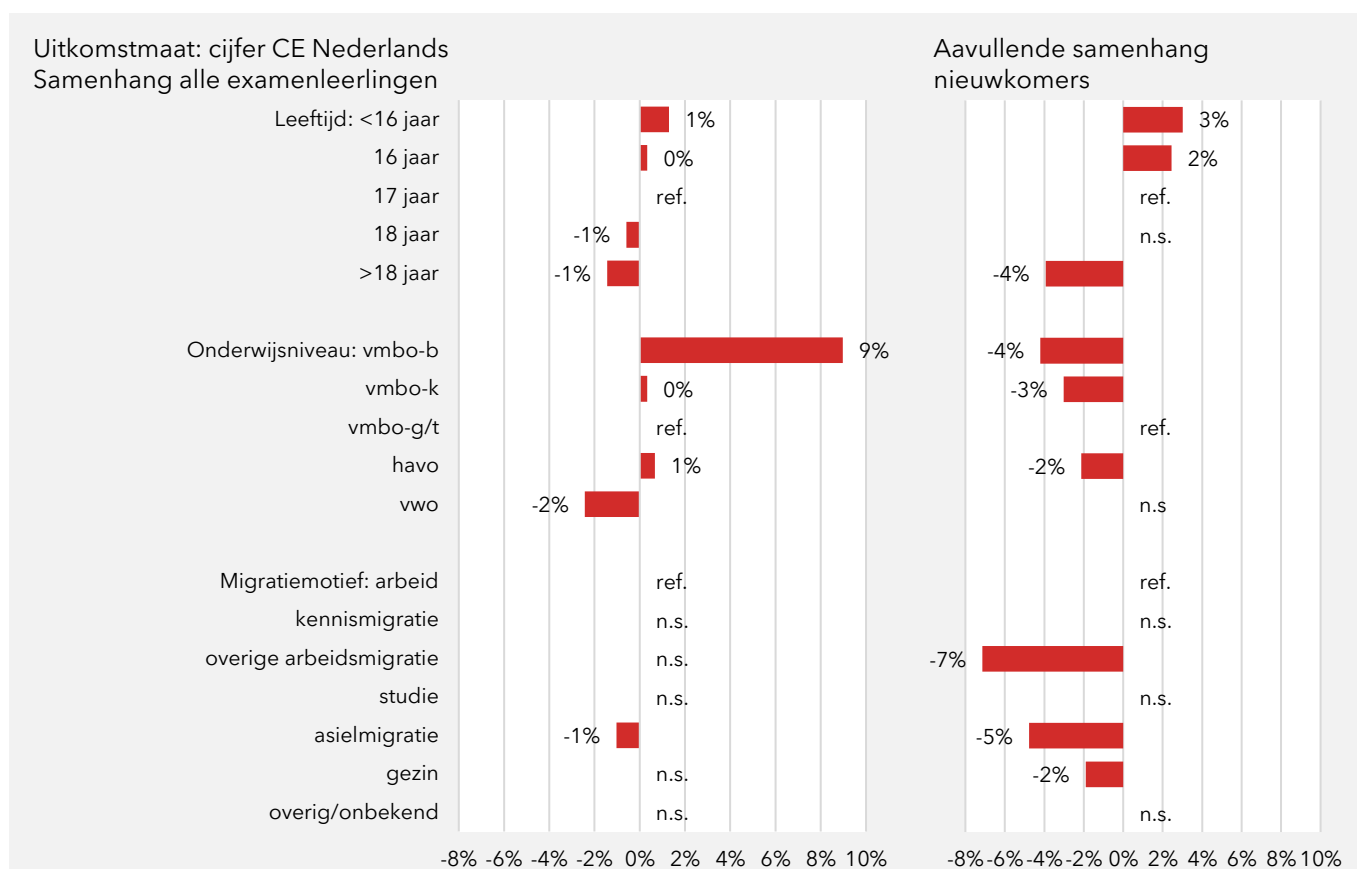


Noot: Alleen de significante interactietermen zijn getoond. Ref. = referentiecategorie, n.s. = coëfficiënt niet significant verschillend van referentiecategorie. n=594.260

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

Figuur 5.6 laat zien dat voor alle examenleerlingen geldt dat jongere leerlingen het op het CE Nederlands beter doen dan oudere leerlingen, maar dat bij nieuwkomers die verschillen nog veel groter zijn. Een examenkandidaat van ouder dan 18 jaar doet het gemiddeld één procent minder goed op het CE Nederlands, onder nieuwkomers van ouder dan 18 jaar is dat verschil vijf procent (één plus vier). Wederom zien we dat het verband tussen het onderwijsniveau en het CE-cijfer voor Nederlands minder groot is bij nieuwkomers in vergelijking met de rest, en dat de relatie tussen het migratiemotief en prestaties bij het CE Nederlands juist wordt uitvergroot onder de groep nieuwkomers. Wat betreft verblijfsduur zien we dat nieuwkomers die langer in Nederland verblijven, het relatief beter doen (niet weergegeven in figuur).

Figuur 5.6 Ook bij het CE-cijfer Nederlands zijn de verschillen naar leeftijd groter voor nieuwkomers



Noot: Alleen de significante interactietermen zijn getoond. Ref. = referentiecategorie, n.s. = coëfficiënt niet significant verschillend van referentiecategorie. n=594.260

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

5.3 Literatuuronderzoek

In het voorgaande beschreven we welke factoren op basis van onze kwantitatieve analyse een rol lijken te spelen bij de examenprestaties van nieuwkomers. Ook de bestaande literatuur geeft aanwijzingen voor antwoorden op deze vraag. Deze paragraaf zet deze antwoorden op een rij en richt zich specifiek op de volgende onderzoeksvraag:

Welke factoren (zoals bijlessen, de achtergrond van de nieuwkomers, thuistaal, onderwijsgeschiedenis, leefomstandigheden) verklaren verschillen tussen prestaties van nieuwkomers op het CE Nederlands?

Bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag is onderscheid gemaakt tussen leerlinggebonden factoren en schoolgebonden factoren. Voor het interpreteren van de resultaten moet wel opgemerkt worden dat de aangehaalde studies uit de internationale literatuur grotendeels andere landen van herkomst betreffen, andere opvanglanden (meestal Engelstalige) en ook in verschillende periodes. De vergelijking met de Nederlandse context kan daardoor niet direct één op één gemaakt worden. Onderwijsprestaties zijn in de aangehaalde studies op verschillende manieren geoperationaliseerd, zoals het leren van een tweede taal, het succesvol afronden van de middelbare school of het bereiken van een hoger onderwijsniveau.

In aansluiting op de beschikbare literatuur zijn prestaties van nieuwkomers breder gedefinieerd als factoren die bevorderlijk zijn voor leerprestaties, omdat studies over specifiek het CE Nederlands, voor zover bekend, niet voorhanden zijn. Daarnaast wordt ook in de literatuur opgemerkt dat er grote verschillen zijn tussen groepen en ook binnen groepen in tweedetaalverwerving en problematieken van nieuwkomers, waardoor voorzichtigheid geboden is met algemene uitspraken, bijvoorbeeld over wat een goede aanpak is (Hamilton & Moore, 2004).

Onderstaande paragrafen vatten een aantal inzichten over factoren die relevant worden bevonden voor onderwijsprestaties van nieuwkomers samen.

Leerlinggebonden factoren

Leeftijd

- Vluchtelingen die op jongere leeftijd in Nederland komen, behalen vaker een hoger onderwijsdiploma. Er is geen 'kritische leeftijd' gevonden waarna de onderwijsprestaties sterk verslechteren. De invloed van de binnenkomstleeftijd bleek sterker te zijn voor meisjes dan voor jongens. Er zijn geen aanwijzingen dat het effect van binnenkomstleeftijd verschilt per land van herkomst (Gerritsen, Kattenberg & Kuijpers, 2019). De gunstige resultaten voor leerlingen die op jongere leeftijd naar Nederland komen, worden deels gevonden in de kwantitatieve analyses. Daar zagen we dat jongere examenkandidaten betere resultaten behalen.
- Volwassenen en adolescenten verwerven sneller *basic interpersonal communication skills* (BICS) maar na twee jaar bereiken kinderen hierin een hoger niveau (Collier, 1989).

Geslacht

- Onder vluchtelingen behalen meisjes een hoger onderwijsniveau dan jongens (Gerritsen, Kattenberg & Kuijpers, 2019).
- Meisjes lijken beter te zijn in het leren van een tweede taal dan jongens (Ellis, 1994) en blijken zich makkelijker aan te passen aan de nieuwe cultuur dan jongens (Chung et al., 2000). Een mogelijke verklaring die wordt gegeven voor de gemakkelijker aanpassing is dat voor meisjes die vluchteling zijn de nieuwe cultuur vaak meer autonomie betekent en voor jongens een verlies aan status omdat zij afstand moeten doen van hun traditionele (bevoorrechte) genderrol (Loewen, 2014). Bewijs dat meisjes beter scoren op het CE dan jongens, wordt in de kwantitatieve analyse in dit onderzoek niet gevonden.

Sociaal Economische Status (SES)

- Een studie van Gunderson (2000) wees uit dat in Canada nieuwkomers met een lage SES positieve ervaringen hadden met nieuwkomersonderwijs. Zij voelden zich veiliger en meer welkom vergeleken met het reguliere onderwijs. Nieuwkomers met een hogere SES daarentegen waren behoorlijk negatief over het nieuwkomersonderwijs. Ze zagen het nieuwkomersonderwijs als een belemmering in het bereiken van hun onderwijsdoelen, voelden zich tweederangsleerlingen en misten door de eenzijdige gerichtheid op taal academische inhoud.

Verblijfsduur

- Uit onderzoek van Thomas en Collier (2011) blijkt dat tussen de vijf en zes jaar intensief taalonderwijs nodig is om succesvol deel te nemen aan regulier onderwijs. Maar dit onderzoek is gebaseerd op slechts een jaar dataverzameling waarbij de gegevens zijn geëxtrapoleerd. Het onderzoek vond plaats in een andere periode en context: bij andere groepen nieuwkomers en met Engels als tweede taal.

Achtergrond en cultuur

- Uit een reviewstudie (Graham et al., 2016) over onderwijsuitkomsten en leerproblemen van leerlingen in het vo met een vluchtelingenachtergrond in Australië, Canada, de VS en Thailand bleek gemiddeld genomen geen verschil te zijn tussen vluchtelingen (uit o.a. Noord-Afrika, Oost-Europa, Midden-Oosten, Azië, Latijns-Amerika) en *native speakers* in het behalen van het diploma. In dezelfde studie zijn risicofactoren voor leerproblemen onderzocht en deze zijn: stereotypering en te lage verwachting door docenten, misverstanden in de communicatie met ouders, discriminatie, pesten, trauma en gedwongen detentie. Een belangrijke conclusie is dat schoolsucces heel belangrijk is voor nieuwkomers en dat leraren van nieuwkomers dezelfde prestatieverwachtingen zouden moeten hebben als van niet-nieuwkomers en hen meer zouden moeten aanmoedigen om goed te presteren. Leraren spelen een belangrijke rol in het snel identificeren van risicofactoren en bij problemen oplossen door familie van de leerlingen te betrekken bij het onderwijs. Zo kan de leerling geholpen worden om positieve hulpbronnen te benutten.
- Uit een reviewstudie (Sheikh & Anderson, 2018) blijkt dat meer identificatie met de cultuur in het opvangland bij vluchtelingen en asielzoekers samengaat met het behalen van een hoger opleidingsniveau, betere aanpassing aan school, meer betrokkenheid bij school en betere onderwijsprestaties. De resultaten uit de kwantitatieve analyse in dit onderzoek geven ook aanwijzingen voor deze conclusie, aangezien nieuwkomers uit landen die cultureel dichterbij Nederland staan het beter doen dan nieuwkomers uit andere landen.

Leefomstandigheden (zoals woonsituatie) en trauma

- Het functioneren van het gezin heeft invloed op de cognitieve ontwikkeling en mentale gezondheid (Kaplan et al., 2016). Een veilige, stimulerende omgeving zonder stress en angst is bevorderlijk voor positieve onderwijsuitkomsten en vluchtelingenkinderen missen dit vaak (Graham et al., 2016; Hamilton & Moore, 2004; Kaplan et al., 2016).
- Kinderen uit oorlogsgebieden hebben soms te maken met vermissing of verlies van ouders of andere gezinsleden. Traumatische ervaringen en symptomen van post-traumatische stress lijken een negatieve invloed te hebben op het leervermogen: geheugen, concentratievermogen, begrip van instructies, werkgeheugen, motivatie, zelfvertrouwen (Kaplan et al., 2016; Hamilton & Moore, 2004).
- Vluchtelingenkinderen hebben ook na vertrek uit het land van herkomst, onderweg en gedurende chaotische trajecten in het opvangland (Thomas et al., 2004) te maken met scheidingen en verlies wanneer ze moeten verhuizen van de ene naar de andere instelling of pleeggezin (Derluyn et al., 2008).
- Uit een studie onder vluchtelingen in Denemarken bleek dat aspecten in het opvangland zoals een stressvolle levenscontext betere voorspellers waren van psychische problemen (die weer van invloed zijn op het leervermogen) dan traumatische gebeurtenissen vóórdat zij in het opvangland kwamen (Montgomery, 2008).

Onderwijshistorie

- Als kinderen weinig of geen scholing hebben gehad in hun eerste taal, dan gaat het leren van een tweede taal moeizamer (Miller, 2009). Kinderen die tussen 8 en 12 jaar verschillende jaren onderwijs hebben gevolgd in eigen taal verwerven het meest efficiënt een tweede taal (Collier, 1989).
- Als leerlingen meerdere talen beheersen dan is het ook van belang om te kijken hoe goed ze deze talen beheersen. Dit kan betekenen dat leerlingen steeds in andere landen verbleven en geen van de talen goed hebben geleerd (Kaplan et al., 2015).

- Uit een reviewstudie over factoren die van invloed kunnen zijn op schoolprestaties (waaronder etnische afkomst) van vluchtelingen van 15-21 jaar in Canada en de VS bleek dat leerlingen die bij aanvang beter Engels beheersten, betere schoolprestaties hadden (Wong & Schweizer, 2017).

Schoolgebonden factoren

Schoolklimaat en verwachtingen

- Factoren die specifiek voor nieuwkomers worden genoemd, maar die ook bij andere leerlingen als bevorderlijk voor schoolprestaties gelden, zijn een veilige schoolomgeving, docenten die ingrijpen bij pesten, docenten met positieve attitudes en hoge verwachtingen over wat leerlingen kunnen. Docenten die effectief gebruikmaken van instructietijd, zo nodig extra begeleiding geven en de bereidheid en het vermogen hebben om de werkwijze aan te passen aan de behoeften van leerlingen. Verder worden het monitoren van leervorderingen en communicatie tussen school en ouders, aandacht voor diversiteit en racisme in de klas als bevorderlijk beschouwd (Graham, Minhas et al., 2016; Hamilton, 2004).
- Uit een longitudinale studie in Australië bleek dat nieuwkomers die meer discriminatie hebben ervaren, minder vaak hun middelbare school met succes hebben afgerond (Correa-Velez, Gifford, Mc Michael, & Sampson, 2017).

Faciliteiten

- Het is bevorderlijk voor de leerresultaten van nieuwkomers als er binnen de school expertise is op het gebied van Nt2-onderwijs, er een beroep kan worden gedaan op experts op dit terrein, er scholing van leraren plaatsvindt en passende lesmaterialen voorhanden zijn op het gebied van NT2 (Le Pichon & Blauw, 2017; Onderwijsraad, 2017).

Extra begeleiding en programma's

- Er zijn goede resultaten gevonden van door de school georganiseerde begeleiding door peers, al dan niet met dezelfde achtergrond (Graham et al., 2016; Mendenhall & Barlett, 2018; Loewen, 2014).
- Extra curriculaire programma's bleken bevorderlijk voor de ondersteuning bij taal en huiswerk (Mendenhall & Barlett, 2018).

Aanpak taalonderwijs

- De omvang van de woordenschat speelt een belangrijke rol bij leerprestaties. Met een grote woordenschat profiteert een leerling meer van het onderwijs en leert ook sneller nieuwe woorden bij. Voor anderstalige leerlingen is het daarom belangrijk om aandacht te besteden aan het vergroten van de woordenschat. Bevorderlijk hierbij is om nieuwe woorden vaak te herhalen (Bacchini, 2012). Ook eerder onderzoek laat zien dat de grootte van de woordenschat bepalend is voor een goede beheersing van het Nederlands en het verdere schoolsucces (Appel & Kuiken, 2004). Voor woordenschatuitbreiding is eenmalige aandacht voor een woord niet voldoende. Nieuwe woorden moeten op zijn minst zeven maal terugkomen om ze echt te begrijpen en op de lange termijn te onthouden (Hulstijn, 2012).
- Hulstijn (2005) geeft enkele suggesties aan docenten die onderwijs geven in vreemde talen: mogelijkheden scheppen voor succesbeleving met een gestructureerde opbouw in kleine stappen, ook luister- en leesteksten geven die géén nieuwe woorden of structuren bevatten, bij grammatica de nadruk leggen op het leren in een context in plaats van op het leren van regels en rijtjes. Daarnaast regels zo veel mogelijk beperken tot die waarop geen uitzonderingen zijn. Verder wordt aangeraden om leerlingen de kans te geven om veel te oefenen met de behandelde leerstof ('automatiseren') door naar de radio te luisteren, tv te kijken, kranten en artikelen te lezen etc.

- Uit onderzoek van Emmelot & Van Schooten (2006) in het po, blijkt dat je tweedetaalleerders effectiever ondersteunt in hun taalontwikkeling met een brede benadering waarbij niet alleen aandacht is voor taal in taallessen maar ook bij andere activiteiten (van taallessen naar taalontwikkeling) zoals taalgericht vakonderwijs met een inhoudsgerichte benadering (*content based approach*). Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat het bevorderlijk is als de nadruk ligt op het overbrengen van de inhoud van taal en betekenisvolle interactie en reflectie op taal, niet op de correctheid van de vorm en op fouten. Angst voor fouten remt het leerproces maar bewust worden van eigen fouten met opbouwende feedback is wel belangrijk. Tot slot stellen de onderzoekers dat het goed is om taken te geven die leerlingen nog maar net aankunnen zodat het uitdagend is ('noticing the gap'). Taal produceren is hierbij belangrijk zoals door te oefenen met schrijven en spreken en niet voornamelijk te luisteren en te lezen.

Motiverend onderwijs

- Leerlingen leren een taal het best in zo reëel mogelijke situaties. Daarom is het goed om te zorgen voor een affectieve of emotionele relatie met de inhoud. Plezier en enthousiasme voor taal kun je stimuleren door betekenisvolle opdrachten die aansluiten bij de ervaring en belangstelling van leerlingen en die succeservaringen bevorderen (Emmelot & Van Schooten, 2006; Van der Bolt, 2000; Van Norden, 2014)

Aandacht en ruimte voor eigen taal

- Het goed beheersen van de moedertaal helpt bij het leren van een tweede taal. De beschikbaarheid van aanvullende instructies en lesmateriaal in de moedertaal en *peers* die in eigen taal helpen met vertalen zijn bevorderlijk voor leerresultaten (Loewen, 2014). Niet alle leraren zijn zich daarvan bewust. Le Pichon en Blauw (2017) benadrukken het belang van het betrekken van de thuistaal en -cultuur in de schooltaal en -cultuur in plaats van andere talen en culturen uit te sluiten.
- Onderzoek naar de vraag of tweedetaalleerders beter af zijn met nieuwkomersonderwijs in aparte taalklassen of directe instroom in het reguliere onderwijs laat zien dat 'mainstreaming' (instromen in het reguliere onderwijs) over het algemeen de voorkeur heeft (o.a. Kennedy & Dewar, 1997; Leung, 2014; Mohan et al., 2001 en Waite, 1992). In aparte klassen missen nieuwkomers de interactie met native speakers en het curriculum beperkt zich grotendeels tot taal en heeft weinig inhoudelijke vakken (Rutter, 1994). Wel zijn aanvullende programma's en taalondersteuning nodig voor de nieuwkomers als zij direct regulier onderwijs volgen (Leung, 2014).
- Contextrijk taalonderwijs met zowel taal als inhoudelijke lessen hebben de voorkeur boven eenzijdige gerichtheid op tweedetaalverwerving (Mendenhall & Barlett, 2018; Ellis et al., 1999).

Trauma geïnformeerd werken

- Voor het bevorderen van de mentale gezondheid en herstellen van trauma wordt het belang van 'trauma geïnformeerd werken' genoemd, waarbij rekening wordt gehouden met het feit dat iedereen een historie kan hebben van directe of indirecte blootstelling aan een traumatische ervaring (Elliott, Bjelajac, Fallot, Markoff & Reed, 2005). De leidende principes van trauma geïnformeerd werken zijn veiligheid, betrouwbaarheid, keuze(vrijheid), samenwerking en empowerment (Harris & Fallot, 2001). Of trauma geïnformeerd werken een direct effect heeft op schoolprestaties is, voor zover bekend, nog niet onderzocht. Wel kan het indirect effect hebben door negatieve gevolgen van trauma te verminderen. Daarom is kennis over het signaleren van trauma van belang (Onderwijsraad, 2017).

6 Ervaringen met Experiment Regelluw

Deelnemende scholen aan het experiment Regelluw zijn zonder uitzondering positief over de alternatieve examinering Nederlands voor nieuwkomers. De scholen gaan verschillend met de examinering om: bij de ene school komen Nt2-lessen en examens bovenop het reguliere vak Nederlands, bij de andere school zijn de Nt2-lessen en examens in plaats van het reguliere vak.

In de periode 2016 tot en met 2021 namen 26 vo-scholen deel aan het experiment Regelluwe scholen, dat door het ministerie van OCW is opgezet. Scholen mochten in die periode afwijken van onderwijswetten om te experimenteren met innovaties in hun onderwijs. Drie van de deelnemende vo-scholen besloten om nieuwkomers een ander examen te laten doen dan het reguliere CE Nederlands. Voor vmbo- en havoleerlingen was dat het Staatsexamen Nt2 en voor vwo-leerlingen het EDUP-examen van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT). Dit hoofdstuk doet verslag van drie casestudies: op de drie scholen hebben we gesproken met docenten, andere betrokken onderwijsprofessionals en (oud-)leerlingen over hun ervaringen met de alternatieve examinering.

Tabel 6.1 geeft een overzicht van het aantal leerlingen dat vorig schooljaar 2020-2021 en dit schooljaar 2021-2022 op de drie scholen heeft deelgenomen aan de verschillende alternatieve examens.

Tabel 6.1 Aantal leerlingen Staatsexamens Nt2/EDUP

School	schooljaar	vmbo/mavo Nt2 Staatsexamen I	havo Nt2 Staatsexamen II	vwo EDUP	totaal
Johan de Witt Scholengroep	2020-2021	5	6	18	29
	2021-2022	13	4	9	26
Wolfert Tweektalig	2020-2021	-	10	6	16
	2021-2022	-	8	11	19
Kandinsky College	2020-2021	3	6	-	9
	2021-2022	5	2	-	7

Bron: SEO/KI (2022)

Hieronder volgt per school een beschrijving van de situatie en ervaringen van de respondenten met deze werkwijze.

6.2 Johan de Witt Scholengroep in Den Haag

De Johan de Witt Scholengroep biedt openbaar vo op vijf locaties in Den Haag. De scholengroep biedt onderwijs aan op diverse niveaus: vmbo-basisberoepsgerichte leerweg, vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg, vmbo, havo, vwo, praktijkonderwijs, entree en ISK.

Op de Johan de Witt Scholengroep vonden twee groepsinterviews plaats. Het eerste groeps gesprek was met de adjunct-directeur, de locatieleider die tevens de logistiek organiseert rond de Nt2-examinering, twee docenten Nederlands die les geven op vmbo, havo en vwo (waarvan een tevens sectievoorzitter Nederlands) en een docent

Nt2 in de ISK die zich naast lesgeven ook bezighoudt met een doorlopende leerlijn van ISK naar regulier onderwijs. Het tweede groepsinterview vond plaats met zes leerlingen op verschillende niveaus, van vmbo basisberoepsgerichte leerweg tot het vwo. Deze leerlingen zijn afkomstig uit Syrië (3), Bulgarije (2) en Polen (1) en wonen allen ongeveer vijf jaar in Nederland.

Alternatieve examinering van nieuwkomers

De Johan de Witt Scholengroep is in 2018 op experimentele basis van start gegaan met examinering van voormalig nieuwkomers met Nt2-I, Nt2-II, naast het reguliere CE Nederlands. Deze werkwijze is tot op heden gecontinueerd en uitgebreid naar alle niveaus van het vo. Sinds twee jaar wordt ook het EDUP-examen afgenomen bij vwo-leerlingen. Leerlingen op het vwo doen in een doorlopende leerlijn in 5-vwo het Nt2-II examen en in 6-vwo het EDUP-examen. Wanneer leerlingen het CE Nederlands niet behalen, dan wordt dit examenresultaat buiten beschouwing gelaten en dan geldt het Nt2/EDUP-examen. Hierdoor hebben zij een grotere kans om het diploma te behalen.

Sinds de start in 2018 is er volgens de onderwijsmedewerkers veel verbeterd in de examinering en de weg daarnaartoe. Eerst was er alleen het Staatsexamen Nt2 en nu is er ook het EDUP-examen. Daarnaast is er veel meer maatwerk, extra begeleiding en groei richting een doorlopende leerlijn. Dit leidt tot betere resultaten bij leerlingen, zien de onderwijsmedewerkers.

Zowel bij het Staatsexamen Nt2 (I en II) als bij het EDUP-examen worden alle onderdelen geëxamineerd. Bij EDUP is dit overigens een vereiste omdat je alleen een certificaat krijgt als alle onderdelen behaald zijn. Bij het zakken voor één onderdeel van EDUP moeten alle examenonderdelen opnieuw gedaan worden. Bij het Staatsexamen Nt2 geldt dit niet, daar worden deelcertificaten afgegeven voor de verschillende examenonderdelen.

Selectie van leerlingen

Alle leerlingen die zes jaar of korter in Nederland zijn, komen automatisch in aanmerking voor examinering in Nt2/EDUP. Dit gaat om grote aantallen omdat een derde van de populatie op het Johan de Witt bestaat uit voormalige nieuwkomers. Incidenteel komt het voor dat een leerling alleen het CE Nederlands wil doen. In dat geval wordt in overleg met de docent Nederlands en op basis van behaalde cijfers ingeschat of dat verstandig is. De reden om naast het Nt2-/EDUP-examen ook het CE Nederlands af te nemen is om de basis van taalontwikkeling zo stevig mogelijk te maken en leerlingen deze kans niet te ontnemen. In de beleving van sommige leerlingen is het CE Nederlands toch een wat echter examen.

Vorbereiding

Leerlingen die het Nt2-/EDUP-examen doen krijgen elke week één uur extra Nederlandse les. Dit wordt aan het begin van het schooljaar ingeroosterd. Er wordt met samengestelde groepen per niveau gewerkt, waarbij havo- en vwo-leerlingen samen zitten. Docenten Nederlands geven deze lessen. Ze kiezen een aantal thema's uit de gebruikte methode bij het vak Nederlands en bij elk thema worden verschillende opdrachten gegeven. Daarbij is extra aandacht voor spreken en schrijven, omdat leerlingen dit het moeilijkst vinden. Naast de wekelijkse lessen is er een zaterdagschool die een doorgaande leerlijn van inburgering vormt en deelname is in principe op vrijwillige basis. De bedoeling is dat dit een meer verplichtend karakter gaat krijgen omdat de opkomst matig is. Het was moeilijk om voor deze lessen op zaterdag een Nt2-docent te vinden. Uiteindelijk is iemand gevonden die vanuit Brussel de lessen online verzorgt. Leerlingen zijn online lessen met werkgroepen en break-out-rooms sinds corona inmiddels gewend en dit gaat goed.

Alle geïnterviewde leerlingen wisten van begin af aan dat ze een ander examen deden naast het gewone CE Nederlands. Dit is vooraf besproken, ook met ouders. Voor leerlingen onder 18 moesten ouders een formulier ondertekenen voor akkoord. De leerlingen zijn heel tevreden over de voorbereiding op het Nt2/EDUP-examen die zij op school krijgen. Deze voorbereiding is extra, bovenop de gewone lessen Nederlands. Behalve het extra oefenen met vooral spreken en schrijven wat leerlingen heel nuttig vinden, hebben zij vooral veel dingen geleerd die in gewone lessen niet worden behandeld. Mogelijk omdat verondersteld wordt dat dit al bekend is. Genoemd is basiskennis op het gebied van grammatica en kleine details waar in gewone lessen Nederlands niet op gelet wordt. De leerlingen hebben zelf de Nederlandse lessen op zaterdag niet meegemaakt, wel hebben ze er van anderen over gehoord. Ook zij hebben lessen gevolgd op zaterdag, maar niet specifiek gericht op taal. Zij konden zich als leerling inschrijven om met een voormalige leerling of student te oefenen met vakken naar keuze. Ook vonden de leerlingen het leerzaam omdat de studenten qua leeftijd dichtbij staan en zij de leerlingen goed begrijpen.

Ervaringen met de alternatieve examens

Docenten en managers zien het Nt2/EDUP-examen als de oplossing om ervoor te zorgen dat de vele nieuwkomers die het CE Nederlands niet behalen, toch door kunnen groeien. Dit werkt ook motiverend voor leerlingen. Ook alle geïnterviewde leerlingen vinden het positief dat zij een ander examen Nederlands konden doen om hun kans op het diploma te vergroten. En niet alleen het examen zelf, maar ook de voorbereiding hierop met het oefenen op hun niveau vonden zij zeer leerzaam.

Taalvaardigheidsniveau

Het CE Nederlands is sinds 2015 verzaamd. Voor die tijd kon je als docent nieuwkomers beter trainen op het CE en ze daar doorheen loodsen maar sinds 2015 heeft Cito iets aan de examens veranderd waardoor dit niet meer goed lukt. Vmbo is iets verzaamd maar vanaf havo is het verschil het grootst en zijn onderwerpen op het examen en de toon van de teksten moeilijker geworden. Dit niveau behalen nieuwkomers uiteindelijk wel verderop in de studieloopbaan, maar daar is meer tijd voor nodig. Nieuwkomers op havo behalen het CE meestal niet, maar zij behalen wel het Staatsexamen-Nt2. Daar komt bij dat leerlingen nu nog maar één onvoldoende mogen hebben om het diploma te behalen. Vroeger kon je meerdere onvoldoendes compenseren met andere hoge cijfers.

Docenten en managers zijn goed te spreken over het taalvaardigheidsniveau van de Staatsexamens Nt2 omdat dit niveau iets lager ligt en bovengenoemde verzwaring van het CE Nederlands daarmee wordt rechtgetrokken. Het EDUP-examen (C1) vindt men nogal zwaar. Het is een te grote sprong tussen B2 en C1. Het EDUP-examen is gemaakt voor volwassenen en veronderstelt veel kennis over werkprocessen en andere onderwerpen waar scholieren ver vanaf staan. Er zijn verhoudingsgewijs weinig nieuwkomers op het vwo, maar toch behalen zij dit moeilijke examen. Dit zijn uitzonderlijke leerlingen die van huis uit culturele activiteiten meekrijgen, het nieuws volgen en daar thuis over praten.

Meestal zijn de eisen voor een vervolgopleiding niet hoger dan B2. Men vraagt zich daarom af of B2 (staatsexamen Nt2) mogelijk ook toereikend is en het EDUP-examen eventueel achterwege gelaten kan worden. Nederlands is voor nieuwkomers een tweede taal maar ook vergelijkbaar met een moderne vreemde taal. Bij Frans bijvoorbeeld wordt er van een leerling op 6-vwo niet zo veel gevraagd. De eisen die aan Nederlands worden gesteld zijn veel hoger dan bij een moderne vreemde taal. Daarnaast vraagt men zich af of het voor leerlingen uit vmbo basisberoepsgerichte leerweg en vmbo kaderberoepsgerichte leerweg wel zinvol is om naast het Staatsexamen Nt2 ook het CE Nederlands af te nemen. De tijd die daar nu aan besteed wordt zou bij deze leerlingen gebruikt kunnen worden voor ondersteuning waar dit nodig is, bijvoorbeeld bij kernbegrippen, vaktaal biologie of aardrijkskunde. Dit wordt nog verder uitgedacht, waarbij rekening wordt gehouden met het feit dat leerlingen vmbo

kaderberoepsgerichte leerweg toch regelmatig doorstromen naar niveau 4. Er wordt een duidelijk niveauverschil gezien tussen leerlingen van vmbo basisberoepsgerichte leerweg en vmbo kaderberoepsgerichte leerweg, terwijl dit niveauverschil er niet is in het Nt2-examen. Met het uitrollen van de leerlijn zal verder worden geëxperimenteerd met het inzetten van de verschillende examens.

Bij een vergelijking van het EDUP-examen met CE Nederlands op vwo-niveau vinden twee leerlingen die ervaring hebben met dit examen na enige aarzeling het EDUP-examen misschien net iets makkelijker. Wel vinden ze dat het een pittig examen is. Het zou volgens hen goed zijn om nog wat extra voorbereidingslessen te krijgen omdat dit examen zo anders is dan het gewone Nederlands. Het taalgebruik is wetenschappelijk. En het is een Vlaams examen waarbij ze moesten wennen aan het Belgische accent bij luisteropgaven. Dat luisteren hadden deze leerlingen nog niet veel geoefend. De Staatsexamens Nt2 worden door alle leerlingen gemakkelijker gevonden dan het CE Nederlands. Het niveau van het Nt2-examen vinden zij precies goed.

Soorten taalopdrachten

Docenten leggen de nadruk op oefenen met spreken en luisteren omdat daar volgens hen veel behoefte aan is. Ook leerlingen noemen dit als het belangrijkste dat ze nodig hebben ter voorbereiding op het examen. Verder noemen leerlingen meer in het algemeen bij het vak Nederlands en bij het CE Nederlands dat er heel veel aan begrijpend lezen wordt gedaan, wat hen betreft iets te veel en dat maakt taal minder aantrekkelijk. Zij zouden liever nog meer oefenen met zich uitdrukken, mondeling en schriftelijk, *“schrijven over dingen die uit jezelf komen”*, en het herhalen van de grammaticaregels die leerlingen vergeten als daar lang geen aandacht aan wordt besteed.

Inhoud/onderwerpen

Zowel docenten als leerlingen noemen dat de voorbeelden en het taalgebruik in het EDUP-examen meer voor volwassenen is. Je wordt aangesproken met ‘u’, het gaat bijvoorbeeld over referaten, over een personeelsfunctionaris terwijl leerlingen niet weten wat dit is. De leerlingen ervaren dit niet echt als een probleem als er vooraf mee geoefend kan worden. Ze vinden het goed te begrijpen. Leerlingen ervaren wel dat teksten hen niet altijd aanspreken. Ze zouden liever teksten krijgen over actuele onderwerpen. *“Dan leer je ook over de wereld en over Nederland en je leert gelijk ook de taal”*. Verder zijn de leerlingen heel lovend over wat de school allemaal aanbiedt op het gebied van taal, ook los van de Staatsexamens Nt2/EDUP. Een leerling vertelt: *“We hebben op school aangegeven dat we gedichten leuk vonden en de school heeft geregeld dat we lessen krijgen van het huis van gedichten.”*¹⁴ *Vanaf volgend jaar kunnen alle scholen uit Den Haag meedoen en dan wordt in competitie een stadsdichter gekozen. Juist met deze dingen maken we taal leuk”*.

Praktische organisatie

Omdat de examinering in de Staatsexamens Nt2/EDUP nog in experimentele fase is voor gebruik door het vo, zijn er nog enkele knelpunten waar de school geen invloed op heeft.

Het inschrijven voor een Staatsexamen Nt2 ervaren leerlingen als een gevecht. Zodra de website voor inschrijving opengaat, moeten leerlingen zich binnen vijf minuten aanmelden, anders is er geen plek meer. Een van de leerlingen was te laat en kon aan een examenonderdeel niet meedoen. Soms moeten leerlingen het hele land door en naar verschillende locaties. Hierdoor missen leerlingen lessen of andere examens die tegelijkertijd plaatsvinden en dan moeten ze kiezen welk examen belangrijker is. De school vergoedt de reiskosten van leerlingen maar kan helaas geen plekken reserveren.

¹⁴ <https://www.huisvangedichten.nl/>

Bij het EDUP-examen is het wel mogelijk om een plek te reserveren. Dit examen kan momenteel binnen de school worden afgenomen. Leerlingen krijgen bij dit examen geen resultaten of punten te zien, maar alleen of men geslaagd of gezakt is. De leerlingen vinden dit heel jammer. Wanneer ze zakken voor een examenonderdeel moet alles opnieuw gedaan worden.

Verder was de ruimte waarin de Nt2-examens gemaakt moesten worden onrustig. Iedereen deed tegelijk in één ruimte achter de computer met koptelefoon en microfoon hetzelfde examen. Iedereen spreekt tegelijk, je hoort elkaar en er is veel herrie. Eén van de leerlingen is hierdoor gezakt. Er zijn halve hokjes gemaakt, maar de geluiden hoor je toch.

Opbrengsten

De grotere kans op het diploma wordt door de docenten en managers als belangrijkste opbrengst gezien. Dit blijkt echt nodig te zijn. Zij hebben immers ook CE Nederlands afgenomen, waardoor ze kunnen vergelijken en ze zien dat de meeste nieuwkomers een voldoende behalen voor het Nt2/EDUP-examen en een onvoldoende voor het CE Nederlands. Een voorbeeld uit 2019-2020 maakt duidelijk dat van de twaalf leerlingen die het Staatsexamen Nt2 hebben gedaan, er elf daarvan zonder het Staatsexamen Nt2 geen diploma hadden behaald. Een leerling had een 5,2 voor het CE Nederlands en een 6,5 voor het Staatsexamen Nt2. Daarmee kon het laatstgenoemde cijfer de onvoldoende voor het CE Nederlands vervangen. Leerlingen vinden dit de belangrijkste opbrengst. Eén van de leerlingen was vorig jaar gezakt, maar dit kwam door Wiskunde. Zij had wel een voldoende voor het Staatsexamen Nt2. *“Doordat ik het Staatsexamen Nt2 al had gehaald, hoefde ik me geen zorgen te maken over Nederlands en kon ik me concentreren op Wiskunde”*, vertelt ze. Ook een andere leerling was vorig jaar gezakt, niet door Nederlands maar door Engels. Een andere leerling heeft net het Staatsexamen Nt2 behaald en moet nu nog in de andere vakken examen doen. *“Als je Nt2 van tevoren haalt dan voorkom je stress, je hebt Nederlands al in je zak als je de andere examens gaat doen. Dan gaan de examens in andere vakken ook beter”*.

Een tweede grote opbrengst die docenten noemen, is dat leerlingen door de extra lessen die als voorbereiding worden gegeven, nog echt veel bijleren in taal. In reguliere lessen Nederlands is nog weinig aandacht voor schrijven en je goed kunnen uitdrukken. *“Voor vragen als ‘Waar plaats je de persoonsvorm?’, ‘Hoe spel je een woord?’ en ‘Hoe schrijf je een zin?’ heb je echt Nt2-lessen nodig”*. De docenten merken dat leerlingen nog veel nieuwe dingen leren, vooruit gaan en dat de leermotivatatie toeneemt. Ook leerlingen noemen dit als belangrijke opbrengst. *“Om dat examen goed te doen moet je de basis van Nederlands leren, superfijn”*. Nieuwkomers kunnen door hun andere taalachtergrond ook moeite hebben bij andere vakken. Het gaat daarbij om de dagelijkse taal met gewone woorden die leerlingen niet kennen. Dus ook bij andere vakken hebben leerlingen en docenten er profijt van dat hun Nederlands vooruit gaat.

Op de vraag of de school moet doorgaan met het examineren in de Staatsexamens Nt2/EDUP zeggen alle respondenten volmondig ja. De docenten en managers hopen van harte dat ze hiermee door kunnen gaan. *“Doordat we deze mogelijkheid hebben, zijn we meer bewust van de aanpak die deze leerlingen nodig hebben”*. Men hoopt dat het straks landelijk mogelijk wordt en het dan beter haalbaar is om de examinering nog iets meer toe te spitsen op de doelgroep van het vo door de context van de EDUP-examenopgaven passender te maken en iets te doen aan het grote verschil in moeilijkheidsgraad tussen B2 en C1.

Ook de leerlingen vinden het heel belangrijk dat de school hiermee doorgaat. Ze hebben er veel aan gehad. Zij horen soms van klasgenoten die deze examens niet mogen doen maar die ook moeite hebben met Nederlands dat die dat ook wel zouden willen. Een bijkomend voordeel voor leerlingen is dat het behalen van deze examens hen ook kan helpen bij het krijgen van een verblijfsvergunning. *“Ik moet hiervoor B2 hebben en dit heb ik dus van de*

school gekregen. Ik hoef dit dus niet naast school te doen en te stressen en het zelf te betalen". De leerlingen uiten nog wel de wens dat de inschrijfproblemen bij Nt2 opgelost worden en bij het EDUP-examen dat zij hun resultaten in kunnen zien en niet alles opnieuw moeten doen als je voor een enkel onderdeel zakt.

6.3 Wolfert Tweetalig

Wolfert Tweetalig is een school voor vo met de onderwijstypen havo en vwo. Op het Wolfert Tweetalig kunnen leerlingen examen doen in een minder gangbare vreemde taal zoals het Spaans, Chinees of Arabisch. Vijf minuten lopen van de school zit het Wolfert College, een school voor vmbo en havo-onderbouw en een ISK. Leerlingen die vanuit de ISK doorstromen naar de bovenbouw van de havo of het vwo, stromen in op het Wolfert Tweetalig.

Op Wolfert Tweetalig hebben we docenten en leerlingen gesproken. We hebben een groepsgesprek gevoerd met twee Nt2- docenten en een individueel gesprek met de coördinator van het experiment en tevens docent Nt2. In aanvulling daarop hebben we een groepsgesprek gevoerd met twee leerlingen uit 4-vwo. Eén van hen is geboren in Nederland, maar opgegroeid in Turkije. De leerling is ingestroomd vanuit het ISK in havo-2 op Wolfert Tweetalig. In de derde klas is hij opgestroomd naar vwo-3 en nu zit hij in vwo-4. De andere leerling is geboren in Brazilië. Deze leerling woont bijna drie jaar in Nederland. De leerling is in vwo-4 ingestroomd vanuit de ISK op Wolfert Tweetalig. Daarnaast hadden we een individueel gesprek met een leerling die vorig schooljaar (2020-2021) het EDUP wel heeft behaald, maar is blijven zitten op een aantal bètavakken en nu opnieuw vwo-6 doorloopt voor die vakken. Deze leerling is geboren in India en woont sinds 2016 in Nederland. Alle drie de leerlingen hebben een schakeltraject gevolgd op het ISK Wolfert College.

Alternatieve examinering

Sinds twee jaar (2021-2022 is het derde schooljaar) kunnen leerlingen in de bovenbouw die minder dan zes jaar onderwijs hebben genoten in Nederland in hun examenjaar, 45 minuten per week Nt2-les volgen en het Staatsexamen Nt2 of het EDUP-examen maken in plaats van of in aanvulling op het CE. Nt2-leerlingen volgen ook het reguliere lesprogramma Nederlands. Het experiment Regelluw loopt tot en met schooljaar 2022-2023. In het eerste jaar van het experiment zijn geen examens afgenomen vanwege corona. Dit is het tweede schooljaar dat de school Staatsexamens Nt2 en EDUP-examens aanbiedt voor leerlingen.

Leerlingen zitten voor de Nt2-les samen met andere leerlingen van hun onderwijsjaar en -type, bijvoorbeeld een Nt2-klas voor havo-4. Voor de overige vakken volgen zij het reguliere onderwijsprogramma. Leerlingen die de Nt2-les volgen worden voorbereid op het Staatsexamen Nt2 (havo) of het EDUP-examen (vwo). De lessen zijn gratis, maar niet vrijblijvend. Van leerlingen die starten met de Nt2-les wordt verwacht dat ze er zijn en bij afwezigheid wordt daar melding van gemaakt. In schooljaar 2020-2021 deden uit de examenklassen tien havoleerlingen mee aan het experiment en zes vwo-leerlingen. Dit schooljaar (2021-2022) zijn dat acht havoleerlingen en elf vwo-leerlingen. In de voorexamenklassen doet een vergelijkbare groep mee. In totaal zitten er 50 leerlingen in de Nt2-les verdeeld over de bovenbouw.

Leerlingen hebben de mogelijkheid het Staatsexamen Nt2, programma II (B2-niveau), voor havo, en het EDUP-examen (C1-niveau), voor vwo, af te leggen in plaats van óf aanvullend op het CE Nederlands. Voor beide examens geldt dat alle onderdelen worden afgenomen: lezen, spreken, luisteren en schrijven. Voor het EDUP C1 gaat het om een combinatie van lezen, spreken, luisteren en schrijven in de delen A, B en C. Het Staatsexamen Nt2 wordt afgenomen door externen in Den Haag en het EDUP-examen mag de school zelf afnemen. Het onderdeel spreken, schrijven en luisteren van het EDUP doen ze in de meivakantie, want het kost veel tijd en moet afgenomen worden

tussen 1 mei en 15 mei. Leerlingen komen dan twee dagen in de meivakantie naar school en dat wordt helder gecommuniceerd zodat leerlingen weten dat het niet handig is om in mei op vakantie te gaan.

Leerlingen krijgen soms het Staatsexamen of EDUP al aangeboden in het voorexamenjaar omdat het een extra oefenmoment is of omdat zij al kans van slagen hebben op bepaalde onderdelen zoals spreken, luisteren of schrijven, wat voor de meeste leerlingen makkelijker is dan lezen. Wanneer leerlingen een onderdeel behalen hoeven zij dat het jaar erna niet meer te doen. Een docent ontmoedigt leerlingen het examen eerder af te nemen wanneer zij weinig kans van slagen hebben, omdat dat hen kan ontmoedigen.

Leerlingen mogen zelf kiezen welk(e) examen(s) zij voor Nederlands afleggen. Leerlingen die kans van slagen hebben op het CE Nederlands worden door docenten aangemoedigd om ook het CE Nederlands te maken omdat het extra kansen biedt. Leerlingen maken uiteindelijk zelf de keuze en sommige leerlingen kiezen hier niet voor. De leerling in 6-vwo heeft het EDUP-examen behaald en wil het CE Nederlands nu niet afleggen omdat ze haar aandacht nu wil verleggen naar andere vakken waarvan ze het examen nog moet behalen. Ze denkt dat ze weinig kans van slagen heeft op (een hoger cijfer op) het CE Nederlands. De meeste leerlingen die de Nt2-lessen volgen, maken naast het Staatsexamen Nt2/EDUP ook het CE Nederlands. Vorig jaar (2020-2021) waren dat alle leerlingen. Dat kwam doordat de examenuitslagen van het Staatsexamen Nt2/EDUP laat bekend waren vanwege corona. Leerlingen wisten dus nog niet of ze waren geslaagd voor het Staatsexamen/EDUP en hebben voor de zekerheid ook het CE Nederlands gemaakt.

Het cijfer voor het Staatsexamen Nt2 of EDUP wordt omgezet naar een centraal eindexamencijfer. Leerlingen krijgen op het Staatsexamen Nt2 en het EDUP punten verdeeld over de verschillende onderdelen lezen, luisteren, spreken en schrijven of een combinatie daarvan. De cesuur van het aantal punten dat per onderdeel behaald moeten worden kan ieder jaar anders zijn. Punten worden door de school omgerekend naar een CE-cijfer en dat moet minimaal een 5,5 zijn. Het cijfer wordt ten opzichte van het schoolexamen afgewogen en dat vormt het eindcijfer.

Selectie van leerlingen voor Nt2-traject

Docenten kunnen leerlingen aanmelden voor de Nt2-lessen als zij aan de juiste voorwaarden voldoen voor het Staatsexamen Nt2/EDUP. Leerlingen mogen niet langer dan zes jaar Nederlands onderwijs genoten hebben in het jaar van diplomering. Het kan zijn dat een leerling wel geboren is in Nederland en toch de Nt2-lessen mag volgen omdat de leerling onvoldoende onderwijs heeft genoten in Nederland. In de Nt2-lessen zitten alleen leerlingen die in aanmerking komen voor het Staatsexamen Nt2 of EDUP. Docenten kijken ook naar de cijfers en werkhouding van leerlingen en beslissen samen met leerlingen of ze meedoen aan de Nt2-lessen. Leerlingen willen meestal graag meedoen. Leerlingen mogen ook zichzelf aanmelden, mits ze aan de eisen voldoen. Ze zijn niet verplicht om de Nt2-lessen te volgen, maar als ze zich aanmelden is dat niet vrijblijvend. Niet iedereen voldoet aan de eisen om het Staatsexamen Nt2 te mogen doen. Als leerlingen niet voldoen aan de eisen kunnen ze zich niet inschrijven voor het Staatsexamen Nt2/EDUP en mogen ze niet deelnemen aan de Nt2-lessen.

Het overgrote deel van de leerlingen in de Nt2-klassen stroomt in vanuit het ISK of de reguliere afdeling van het Wolfert College. Een enkele leerling in de Nt2-klas zit vanaf de brugklas op Wolfert Tweetalig. Het verschil voor leerlingen die vanaf de brugklas of de onderbouw op Wolfert Tweetalig zitten is dat zij gewend zijn aan de methode Nederlands. Wolfert Tweetalig gebruikt voor de reguliere lessen Nederlands de methode *Op Niveau* en het Wolfert College gebruikt de meer toegepaste/minder theoretische methode *Nieuw Nederlands*. Er is warm contact tussen het Wolfert Tweetalig en het Wolfert College en de scholen liggen vijf minuten van elkaar vandaan in Rotterdam Centrum. Leerlingen die instromen op Wolfert Tweetalig worden regelmatig getoetst met Diataal-toetsen om hun

niveau te bepalen. Een van de leerlingen zegt dat hij een versneld traject volgde op het ISK en naar aanleiding van een aantal toetsen na een jaar op het ISK doorstroomde naar havo-2 op Wolfert Tweetalig.

In de praktijk volgen leerlingen die dat nodig hebben de Nt2-klassen. Leerlingen vragen zich af waarom niet alle leerlingen met een andere moedertaal dan Nederlands de Nt2-lessen volgen. Ze denken dat meerdere leerlingen baat hebben bij de Nt2-lessen en het Staatsexamen Nt2 of EDUP.

Veel leerlingen in de Nt2-lessen zijn boven de 16 of 18. Ouders worden schriftelijk geïnformeerd in het Nederlands en Engels. Leerlingen bespreken met hun ouders dat zij naar de Nt2-klas willen en ouders vinden het positief dat leerlingen die kans krijgen.

Vorbereiding

Nt2-leerlingen volgen naast de Nt2-lessen het reguliere programma van het vak Nederlands. Ze maken alle reguliere toetsen en schoolexamens. Ze worden op dezelfde manier beoordeeld als reguliere leerlingen aan de hand van een rubric. Een docent biedt leerlingen extra feedbackmomenten zoals de mogelijkheid tot het inleveren van een conceptverslag en moedigt met name Nt2-leerlingen aan hiervan gebruik te maken. De meeste Nt2-leerlingen doen dit ook omdat ze weten dat het hen helpt.

De bovenbouw heeft een Nt2-klas waarin wordt gewerkt met een speciale methode voor Nt2-leerlingen, *Finale*. De Nt2-lessen zijn een lesuur per week en een lesuur bestaat uit 45 minuten. De vwo-docent heeft vorig schooljaar (2020-2021) de methode gevolgd, maar merkte dat leerlingen meer behoefte hebben aan examentraining. Dit schooljaar (2021-2022) kiest de docent iedere week een onderwerp uit dat de docent integreert in een examenopdracht. Ze gebruikt actuele teksten uit De Volkskrant. Ze zijn gericht bezig met examens oefenen terwijl leerlingen ook hun woordenschat uitbreiden. De Volkskrant is een goed niveau, vergelijkbaar met de methode. In de les wordt het Belgische Radio 1 geluisterd om te oefenen met Vlaams omdat het EDUP-examen in het Vlaams is.

De docent voor havoleerlingen volgt de methode, maar focust meer op spreken en luisteren omdat de groep leerlingen van dit jaar korter in Nederland woont dan de groep die de docent vorig jaar had. De leerlingen hebben behoefte om te oefenen met zichzelf te uiten in het Nederlands. De docent geeft leerlingen tips voor het opdoen en uitstralen van zelfvertrouwen tijdens het presenteren. Dat helpt bij de andere onderdelen zoals schrijven en lezen: *"Als dat zelfvertrouwen groeit verspreidt dat zich als een olievlek door de andere onderdelen lezen en schrijven"*.

De vwo-docent werkt samen met de scheikundedocent om moeilijke woorden uit scheikunde-examens te oefenen. Sommige leerlingen hebben hier baat bij, maar anderen niet omdat zij het jargon al kennen. Het is maatwerk om te bepalen welke leerlingen moeite hebben met de Nederlandse taal in specifieke vakken. Er is daarvoor niet standaard aandacht in de Nt2-lessen.

De Nt2-lessen zijn waardevol volgens de docenten omdat in andere lessen geen aandacht wordt besteed aan taalvaardigheid. Tijdens de Nt2-les merken ze dat leerlingen van relatief veel woorden de betekenis nog niet weten, waar in reguliere lessen geen aandacht voor is. Tijdens de Nt2-lessen is er aandacht voor het niveau Nederlands van iedere specifieke leerling.

Leerlingen doen opdrachten met spelling en het spreken van Nederlands, ze maken presentaties en oefenen op diverse manieren met de Nederlandse taal. Soms worden in de Nt2-lessen onderdelen uit de reguliere les herhaald om ermee te oefenen. Omdat de klas bestaat uit alleen maar Nt2-leerlingen wordt er meer aandacht besteed aan

hun leerbehoeften: *"In de Nt2-les leren leerlingen de stof die Nederlandse kinderen al hebben gehad op de basisschool of in de onderbouw. Zo kunnen we beter begrijpen hoe we de taal gebruiken. We zijn nu met grammatica bezig met de tijden en hoe je zinnen moet ontleden. We hebben veel schrijfoopdrachten"*. De leerlingen oefenen nog niet met examens omdat zij in vwo-4 zitten.

De leerling in 6-vwo was zenuwachtig voor het EDUP-examen, maar voelde zich voldoende voorbereid. Tijdens de Nt2-lessen legde de docent duidelijk uit en focuste op de details die voor de leerling belangrijk waren. Bijvoorbeeld wanneer je 'die' en 'dat' moet gebruiken en het gebruik van lidwoorden: *"Het zijn basics maar het helpt je wel om je zinnen beter te formuleren"*. De leerling vindt het waardevol dat in de lessen de opdrachten gezamenlijk besproken werden omdat ze dan kon leren van anderen.

Leerlingen krijgen hulp van hun ouders en/of lezen, luisteren, kijken en praten in hun vrije tijd Nederlands om te oefenen met de taal. *"Thuis luisteren we Nederlandse radio, lezen we, kijken we tv en Nederlandse films"*. Leerlingen lezen in hun vrije tijd Nederlandse fictie om hun Nederlands te verbeteren.

In de onderbouw is er geen Nt2-les. De school biedt leerlingen die moeite hebben met Nederlands in de onderbouw 'Nederlands Extra' aan, waarin leerlingen oefenen met het gepersonaliseerde programma *Numo* in woord en tekst. Een docent begeleidt dit door eens of twee keer per maand een gesprek te voeren over de voortgang per leerling. Dit is niet vrijblijvend en de docent houdt bij waar leerlingen staan. In de bovenbouw kunnen leerlingen nog steeds in het keuzewerktijdruimte oefenen met *Numo* onder begeleiding van een docent. Docenten merken dat sommige leerlingen en ouders zelfstandig bijles organiseren voor Nederlands.

De leerlingen ervaren dat zij via drie wegen aandacht besteden aan Nederlands: in de reguliere les, tijdens Nederlands Extra en in de Nt2-les. Nederlands Extra is volgens hen gericht op de stof die wordt behandeld bij regulier Nederlands en daarom zitten er ook leerlingen in die klas die Nederlands als moedertaal hebben. Alle lessen vinden zij nodig: *"Bij de reguliere Nederlandse les moeten we literatuur lezen en boekopdrachten schrijven. Als we zinsopbouw beter begrijpen [op basis van Nt2-methode] kunnen we ook die boekopdrachten beter maken"* en *"De reguliere lessen Nederlands zijn ook nodig want daar leren we dingen die we op de toets gaan krijgen"*.

Ervaringen met de alternatieve examinering

Ervaringen van leerlingen

Leerlingen zijn ervan op de hoogte dat zij een Nt2-traject volgen en een ander examen maken dan reguliere leerlingen. Ze doen mee met het Nt2-traject omdat ze hun Nederlandse taalvaardigheid willen verbeteren. Ze leggen het Staatsexamen Nt2 of EDUP af omdat het beter aansluit bij hun leerbehoeften. Leerlingen zijn positief over het feit dat zij in het Nt2-traject zitten, omdat ze hun Nederlandse taalvaardigheid willen verbeteren en de methode beter aansluit bij hun behoeften dan het reguliere programma Nederlands. Ze verwachten dat het Staatsexamen Nt2/EDUP beter aansluit bij hun niveau.

De leerlingen raden het Nt2-examen aan voor alle leerlingen die moeite hebben met Nederlands. Ze denken dat er meer leerlingen in de Nt2-klas kunnen komen. Vorig jaar waren er ruim 20 leerlingen in de ISK-klas en het grootste deel van die leerlingen zit in het reguliere programma en niet in de Nt2-klas: *"Leerlingen met moeilijkheden om te leren of met slechte cijfers voor Nederlands zitten niet per se in de Nt2-klas en wij doen het juist goed dus ik weet niet waarom die leerlingen niet in de Nt2-klas zitten. Zij hebben Nederlands als tweede taal en niet als moedertaal, maar zij willen blijkbaar het CE Nederlands doen hoewel ik denk dat dit hen wel zou helpen"*.

De leerling uit 6-vwo was positief dat ze het CE niet hoefde te doen omdat ze het Nederlands minder goed beheerst en met name lezen moeilijk vindt, waar in het CE volgens de leerling juist de nadruk op ligt. De leerling moet een moeilijke tekst twee keer lezen voor ze het helemaal begrijpt en heeft meer tijd nodig dan niet-nieuwkomers. Ze merkte in de voorbereiding op het CE dat de vragen soms moeilijk zijn, bijvoorbeeld wanneer antwoordopties van meerkeuzevragen erg op elkaar lijken. Moeilijke woorden zoekt de leerling op in het woordenboek en de leerling heeft meer tijd nodig dan gemiddeld om een antwoord te formuleren. Via het Nt2-traject kon de leerling zich verbeteren en op een hoger niveau Nederlands uitkomen. Ze zou het EDUP aanraden omdat het alle vaardigheden combineert; je leert beter Nederlands en je kan compenseren op onderdelen die je moeilijk vindt.

Leerlingen vinden het geen probleem om ook reguliere lessen Nederlands te volgen waarin zij oefenen met het CE Nederlands, ook al hoeven ze dat niet te maken. Het is extra oefening. Twee leerlingen hebben net een toets moeten maken voor Nederlands en het ging hen goed af *"Voor mij ging het best goed eigenlijk. Ik had nul spelfouten, dat weet ik al, maar ik heb nog geen cijfer"* en *"Voor mij ging de toets ook goed, ik was een van de weinige leerlingen die een voldoende heeft gehaald en ik denk dat dat opvallend is want de leerlingen zonder Nt2-les hebben het minder goed gedaan dan ik"*. Het was een leestoets en leerlingen moesten de theorie vanuit de les gebruiken bij een tekst. Leerlingen vinden het moeilijk om een tekst snel te doorgronden en kort de hoofdgedachte op te schrijven. *"Er was een vraag dat je iets moest opschrijven in twee zinnen over de tekst. Dat was ingewikkeld want het was een lange tekst van tien alinea's"*.

Ervaring met het EDUP

De leerling uit 6-vwo vond het EDUP moeilijk, maar wel te doen. Ze vond het niet zo moeilijk als het CE Nederlands omdat op het EDUP alle vaardigheden aan bod komen en lezen wordt gecombineerd met schrijven. De onderwerpen op het EDUP vond de leerling interessant. Qua niveau vond ze het examen vergelijkbaar met andere vakken. Met name bij geschiedenis en aardrijkskunde vond ze het moeilijk om zinnen te formuleren, maar ze heeft de examens behaald. Leerlingen die het examen nog moeten maken, verwachten dat het EDUP beter bij hen aansluit omdat ze op alle onderdelen getoetst worden en niet alleen het lezen en analyseren van literatuur.

Ervaringen van docenten

Het experiment wordt periodiek geëvalueerd en is aangepast op een aantal punten:

- In het eerste jaar van het experiment was de Nt2-les in het keuzedeel opgenomen, maar na het eerste jaar bleek dat niet goed te werken bijvoorbeeld omdat leerlingen niet altijd kwamen. In het tweede jaar van het experiment is de Nt2-les opgenomen in het rooster. Eerst stond het als laatste uur op het rooster, maar dat was intensief en viel vaak uit. Nu staat het als eerste uur op het rooster en dat wordt ervaren als een verbetering. Niet alle nieuwkomersleerlingen volgen de Nt2-lessen, want sommige leerlingen zijn vergevorderd in Nederlands en kunnen het CE maken.
- Leerlingen worden eerder in het schooljaar geselecteerd dan in het eerste jaar van het experiment. In mei wordt begonnen met het selecteren van en kennis maken met leerlingen en docenten zijn al ingepland zodat ze in september direct kunnen starten met leerlingen die van de ISK komen.

Docenten zien daarnaast mogelijkheden voor verbetering:

- Nt2-lessen een blokuur in plaats van 45 minuten. Er is nu onvoldoende tijd om de Nederlandse taalvaardigheid van leerlingen op niveau te krijgen.
- Leerlingen zouden getoetst moeten worden in de Nt2-lessen met Nt2-materiaal en deze cijfers zouden moeten meewegen met het gemiddelde voor het cijfer Nederlands. Leerlingen willen beloond worden en toetsen en cijfers motiveren hen. In de Nt2-methode zijn nu geen toetsen beschikbaar.
- Voor het Staatsexamen Nt2 is een beperkt aantal plaatsen vanuit de overheid beschikbaar, dus op een gegeven moment zit het vol. Leerlingen kunnen zich meestal inschrijven vanaf 31 januari. Wanneer het maximaal aantal

inschrijvingen is bereikt kunnen leerlingen die zich nog niet hebben aangemeld niet meer meedoen. Een flexibilisering of uitbreiding van deze regeling zou helpen.

Niet-nieuwkomersleerlingen met een Nederlandse taalachterstand zouden zeker baat hebben bij de Nt2-lessen en het Staatsexamen, vinden de docenten. De Nt2-methode is compleet in vergelijking met regulier Nederlands omdat het spreken, schrijven, luisteren en lezen toetst. Voor het EDUP geldt dit voor enkele leerlingen, maar over het algemeen sluit het EDUP minder aan bij de leefwereld van leerlingen, is het te moeilijk en in het Vlaams. Over de aansluiting van het CE, het Staatsexamen Nt2 en EDUP bij de taalvaardigheid en leefwereld van leerlingen zeggen docenten het volgende:

- De inhoud van EDUP sluit niet aan bij de leefwereld van jongeren. Het is gericht op werkende volwassenen. Het EDUP is tevens in het Vlaams en dat is een struikelblok voor studenten, want er zit dialect in. Het taalvaardigheidsniveau van het EDUP ligt hoger dan dat van leerlingen. Twee docenten hebben een versie van het EDUP zelf gemaakt en ervaren het niveau ook als pittig.
- Het is voor de school onduidelijk waarom het EDUP moet worden afgenomen en het B2 Staatsexamen voor vwo-leerlingen onvoldoende is. Dit wordt ervaren als een fout in de regeling en er lijkt van tevoren onvoldoende over nagedacht. B2 zou voldoende moeten zijn voor vwo-leerlingen, want universiteiten bieden toegang voor leerlingen met een B2-diploma.
- De inhoud van het B2-Staatsexamen sluit weliswaar beter aan bij de leefwereld van jongeren dan het EDUP, maar alsnog onvoldoende omdat het gericht is op (jong-)volwassenen. Het niveau van het Staatsexamen B2 is goed te doen voor leerlingen en sluit aan bij hun taalvaardigheidsniveau.
- De methode (Finale) die gebruikt wordt op de havo sluit voldoende aan bij het niveau en de leefwereld van leerlingen, hoewel de docent zelf meer focust op presentatievaardigheden en zelfvertrouwen van leerlingen tijdens het spreken en luisteren. De methode die vwo-leerlingen voorbereidt op het EDUP-examen sluit onvoldoende aan op de leefwereld van vwo-leerlingen omdat het gericht is op en bedoeld is voor werkenden.
- Ervaringen over het CE Nederlands zijn gemengd. Het CE Nederlands sluit volgens een docent voldoende aan bij de Nt2-leerlingen, maar volgens een andere docent niet. Het CE is gericht op de Nederlandse cultuur, maar dat moeten nieuwkomers ook leren, vindt een docent. Leerlingen moeten geluk hebben met hun affiniteit met een onderwerp, vindt een andere docent. Een essay schrijven zoals bij geschiedenis zou meer vrijheid bieden aan leerlingen om een eigen onderwerp te kiezen.

Opbrengsten

Op de havo hebben bijna alle leerlingen het Staatsexamen Nt2 vorig schooljaar (2020-2021) behaald. Twee van de tien leerlingen waren te laat ingeschreven en een leerling heeft een onderdeel nog niet behaald (spreken of schrijven). Op het vwo hebben twee van de zes leerlingen het EDUP behaald. Van de vier leerlingen die het niet hebben behaald, hebben drie wel het CE Nederlands behaald. Er is dus één leerling gezakt voor Nederlands op het vwo en één leerling (voor een onderdeel) op de havo.

Docenten denken dat leerlingen in een passend onderwijstype het examen afleggen. Docenten denken dat de Nt2-lessen hebben bijgedragen aan de opbrengsten bij leerlingen en het behalen van het examen. Ze hebben hard gewerkt met de leerlingen. Ook denken docenten dat het taalniveau van de leerlingen op het moment dat zij schakelden naar Wolfert Tweetalig al redelijk was en dat sommige leerlingen een grote motivatie hebben om Nederlands te leren.

Docenten ervaren dat leerlingen meer zelfvertrouwen krijgen door Nt2-lessen omdat het op alle vaardigheden focust. Docenten merken dat de groep leerlingen in de Nt2-lessen in 2021-2022 korter in Nederland zijn dan de groep het jaar ervoor. De leerlingen hebben meer tijd nodig om hun Nederlandse taalvaardigheid op het gewenste

niveau te krijgen dan de groep van vorig schooljaar. Het Nederlandse taalniveau van de groep vorig schooljaar was hoger bij binnenkomst.

Leerlingen vertellen dat zij veel hebben aan de Nt2-lessen. Leerlingen ervaren dat ze zichzelf beter kunnen uitdrukken en dat hun Nederlands sneller verbetert dan wanneer zij alleen regulier Nederlands zouden krijgen. Leerlingen ervaren het als een groot pluspunt om de Nt2-lessen te volgen omdat ze beter Nederlands leren. Door de combinatie van vaardigheden leren zij de taal beter beheersen.

Er komen niet meer leerlingen vanuit het ISK naar het Wolfert Tweektalig sinds het experiment, maar voor de leerlingen is nu een meer passende regeling. Voorheen hadden Nt2-leerlingen vaak bijles georganiseerd vanuit school in samenwerking met een gepensioneerd docent die werkt als zzp'er. Docenten merkten toen meer uitval en vastlopende leerlingen. Vooral bij havoleerlingen merken ze nu minder uitval, omdat Staatsexamenteksten minder idioom bevatten dan CE-teksten die komen uit kranten zoals Trouw of NRC. Wanneer de leerlingen vorig jaar niet de mogelijkheid hadden gehad om Nt2-lessen te volgen waren meerdere leerlingen uitgevallen of gezakt, verwachten docenten. Met name door het Staatsexamen Nt2 verwachten docenten dat er meer leerlingen geslaagd zijn, voor het EDUP (vwo) geldt dat minder.

6.4 Kandinsky College

Het Kandinsky College is een school in Nijmegen voor vmbo, havo en vwo en biedt naast tweektalig onderwijs ook het vak Chinees en Arabisch aan.

Op het Kandinsky College zijn drie gesprekken gevoerd. Naast een gesprek met de afdelingsleider en de Nt2-docent van het Kandinsky College spraken we met een groepje van drie leerlingen die het Staatsexamen Nt2 Nederlands in voorgaande jaren heeft gemaakt en met een groepje van vier leerlingen die dit schooljaar 2021-2022 het Staatsexamen Nt2 Nederlands doen. Vijf van deze leerlingen maken of maakten het Staatsexamen Nt2 programma I, twee van hen programma II. De leerlingen, variërend in leeftijd van 17 tot 20 jaar, waren afkomstig uit Syrië (5) Jordanië (1) en Palestina (1) en hebben Arabisch als eerste taal. Zij wonen vrijwel allemaal sinds 2016 of 2017 in Nederland, één van de leerlingen is in 2015 naar Nederland gekomen. De leerlingen die het Staatsexamen Nt2 in eerdere jaren hebben gedaan, zitten allemaal nog op school en zijn doorgestroomd naar een hoger niveau.

Alternatieve examinering van nieuwkomers

Vier jaar geleden heeft de school een Nt2-specialist aangetrokken omdat daar behoefte aan was. De Nt2-docent is sindsdien werkzaam op de school met als belangrijkste taak het begeleiden van leerlingen die nieuwkomer zijn (geweest). Het jaar daarna, in schooljaar 2019-2020, heeft de school toestemming gekregen om Staatsexamens Nt2 af te gaan nemen. Ze zijn daarmee gestart en hebben nu drie jaar ervaring met deze alternatieve vorm van examineren. De leerlingen doen naast het Staatsexamen Nt2 Nederlands ook een ander Nt2-schoolexamen.

De Staatsexamens Nt2 doen de leerlingen op alle vier onderdelen: spreken, lezen, schrijven en luisteren. Voor het Nt2-schoolexamen wordt door de Nt2-docent samen met de afdelingsleider naar de domeinen gekeken zodat aan de eisen wordt voldaan. De school probeert dat programma zoveel mogelijk te beperken. Het schoolexamenprogramma is voor vmbo en havo. Op vwo-niveau biedt de school dit nog niet aan. Havo is zwaarder en bevat bijvoorbeeld een toets argumenteren en een beschouwing schrijven. Voor vmbo is er een toets taalverzorging en een onderdeel literatuur.

Uiteindelijk krijgen de leerlingen bij het schoolexamen vier cijfers voor de verschillende onderdelen. Het gemiddelde daarvan vormt het cijfer voor het schoolexamen. Dat telt voor de helft in het totale examencijfer.

Voor het Staatsexamen Nt2 krijgen leerlingen geen cijfer maar punten per onderdeel. Om tot een schoolcijfer te komen wordt gebruikgemaakt van een omreken tabel. Als leerlingen 500 punten hebben, zijn ze geslaagd en wordt dat omgezet naar een cijfer. Landelijk zijn hierover afspraken. De examensecretaris rekent het behaalde resultaat om naar het PTA, dat heel anders is genormeerd, met behulp van een sleutel. Andere scholen die de Staatsexamens Nt2 mogen doen, doen dit op dezelfde wijze.

Dit schooljaar volgen acht leerlingen de Nt2-lessen, waarvan vijf leerlingen het programma op vmbo-niveau en drie leerlingen op havoniveau. Zeven leerlingen doen dit jaar het Staatsexamen Nt2 Nederlands en één leerling zit nu in 4 havo, en doet volgend jaar het Staatsexamen Nt2. Vorig schooljaar 2020-2021 hebben tien leerlingen het Nt2-programma gevolgd en zijn daar allemaal voor geslaagd.

Selectie van leerlingen

Leerlingen die minder dan zes jaar in Nederland zijn komen voor het alternatieve programma in aanmerking. De leerlingen die hiervoor worden geselecteerd zijn leerlingen die het reguliere examen naar verwachting niet aan zouden kunnen. Dat is gebaseerd op leerlingbesprekingen en hoe leerlingen het doen bij het vak Nederlands. Bij de leerlingbesprekingen zijn zowel de mentor, de docent Nederlands als de andere vakdocenten betrokken. Beheersing van de taal speelt namelijk niet alleen bij Nederlands, maar ook bij de vakvakken een grote rol. Bij alle leerlingen die minder dan zes jaar in Nederland zijn, stelt de Nt2-docent de beginsituatie vast via de JIJ-toetsen, een toets en een leerlingvolgsysteem. Aan het eind van het jaar doet de Nt2-docent dit weer. Als uit de leerlingbespreking en uit de toetsresultaten duidelijk wordt dat een leerling mogelijk niet het reguliere examen kan doen, dan kan de leerling naar de Nt2-docent gaan voor begeleiding. Deze leerlingen komen dan ofwel in het voorlaatste jaar (3-vmbo of 4-havo), ofwel in het laatste (examen)jaar in begeleiding bij de Nt2-docent. Incidenteel vragen leerlingen op eigen initiatief om dit programma te doen, zij hebben van anderen over de mogelijkheid op school gehoord. Dat zijn dan leerlingen die eerst voor het reguliere Nt1-programma gaan, maar gaandeweg toch merken dat dat niet gaat lukken.

Juist in de periode dat de gesprekken plaatsvonden is de regeling door het ministerie van OCW verruimd en zouden ook leerlingen die langer dan zes jaar in Nederland zijn nog in aanmerking komen voor deze alternatieve vorm van examinering. De nieuwe regeling houdt in dat, als een school eerder nieuwkomersbesteding kreeg voor een leerling, maar in het examenjaar niet meer, de leerling toch in aanmerking komt voor het alternatieve examen. Eerder was het in de beschikking zo dat een leerling alleen in aanmerking kwam voor het alternatieve examen als de school een nieuwkomersbesteding ontving, en dat was er alleen voor leerlingen die korter dan zes jaar in Nederland onderwijs volgden.

Voor de school betekent de nieuwe regeling dat er nog dit schooljaar meer leerlingen in aanmerking komen voor Nt2-examinering, niet alleen op vmbo- of havoniveau, maar ook op vwo-niveau. Het gaat om twee havoleerlingen, die ze nu eerst het CE Nederlands laten doen. De verwachting is dat deze leerlingen dit examen gaan behalen. Maar als ze daarop zakken dan kunnen zij het Staatsexamen Nt2 later doen als *escape*. De Nt2-examens kunnen om de twee of vier maanden afgenomen worden (daar worden af en toe examendata tussengeplaatst). Dat betekent dat deze leerlingen later dan andere leerlingen hun diploma krijgen. Deze Nt2-leerlingen krijgen geen andere Nt2-lessen: de verwachting van docenten is dat ze alle onderdelen (lezen, spreken, luisteren en schrijven) van het Staatsexamen Nt2 moeten kunnen behalen, omdat ze al langer dan zes jaar in Nederland wonen en al goed Nederlands spreken.

In vwo zou het gaan om vier leerlingen. De school overweegt nu, en de afdelingsleiders van het vwo ondersteunen dat zeer, om dit jaar ook het EDUP-programma aan te gaan bieden voor vwo-leerlingen als terugvaloptie. Volgend jaar kan het lesprogramma dan ook worden aangepast, zodat deze leerlingen ook aparte Nt2-lessen krijgen en een Nt2-schoolexamen kunnen maken. Het vergt te veel inspanningen om nu nog een heel Nt2-schoolexamen te maken op vwo-niveau en de PTA's te verzorgen. Voor deze leerlingen zou het volgens de afdelingsleider en de Nt2-docent een geweldige uitkomst als zij het EDUP-examen kunnen doen.

Vorbereiding

De leerlingen worden op het Staatsexamen Nt2 en het eigen Nt2-schoolexamen voorbereid door de Nt2-docent. De leerlingen krijgen drie uur per week aparte Nederlands Nt2-lessen, zo mogelijk in groepjes en op niveau. Deze lessen volgen zij in plaats van de reguliere lessen Nederlands en deze worden gegeven door de Nt2-docent. Op school wordt programma I (taalniveau B1) aangeboden voor vmbo-leerlingen en programma II (taalniveau B2) voor havo-leerlingen. Er waren vooralsnog niet eerder vwo-leerlingen die het EDUP deden, omdat deze leerlingen in het examenjaar al langer dan zes jaar in Nederland waren. Vanwege veranderende regelgeving (verruiming van de termijn waarin kandidaten in Nederland zijn) overweegt de school om ook het EDUP-programma aan te bieden voor vwo-leerlingen. Het is nog de vraag of de school daar in de toekomst ook een heel apart schoolexamenprogramma voor aan gaat passen op C1-niveau of dat deze vwo-leerlingen het reguliere schoolexamen maken.

Voor alle onderdelen van het schoolexamen krijgen de leerlingen extra lessen van de NT2 docent en volgt er een toets. Er worden veel examentrainingen gedaan voor de verschillende onderdelen (spreken, luisteren, lezen en schrijven) en er is veel aandacht voor grammatica en taalverzorging. In de voorbereiding op het Nt2-schoolexamen is het ontwikkelde programma leidend: hieraan moeten de leerlingen voldoen, er worden geen concessies gedaan.

Voor het Staatsexamen Nt2 wordt een steunmethode gebruikt. Voor de vmbo is dat het boek *Inzicht* (B1) en voor de havo is dat het boek *De Finale* (B2), beide van Boom. Daarnaast worden veel examentrainingen gedaan. De leerlingen mogen van de Nt2-docent het Staatsexamen Nt2 afleggen als ze eraan toe zijn. Ze beginnen bijvoorbeeld met luisteren, wat de makkelijkste vaardigheid is, dan volgt een proefexamen en oefenen met luistertoetsen en dan mogen ze voor dat onderdeel op examen. Ook daarbij wordt gebruikgemaakt van lesmateriaal van Boom: examentrainingsboekjes met veel examenopdrachten op de verschillende domeinen. De Nt2-docent signaleert waar leerlingen op uitvallen en besteedt daar extra aandacht aan.

"Door het NT2-onderwijs kun je heel goed de vinger leggen op welke onderdelen van de taal een leerling niet beheerst en kun je heel gericht met ze gaan oefenen. Het is beter dan in de grote reguliere klassen. Je hebt meer inzicht waar de crux zit. Tegelijkertijd kun je wel stellen dat ze, doordat ze uit de klas worden gehaald, dan niet met klasgenoten Nederlands praten. Maar dat kun je niet meten, dat weet je niet.", aldus de Nt2-docent.

Leerlingen vinden spreken heel belangrijk, belangrijker dan lezen en luisteren. Door te spreken leer je meer, ook nieuwe woorden en met andere mensen omgaan. Voor de leerlingen is luisteren en lezen makkelijker dan spreken en schrijven. Vooral voor schrijven geven leerlingen aan veel extra te oefenen. De leerlingen vinden de voorbereidingslessen heel goed. Herkansingen waren niet nodig: *"we zijn allemaal voor de eerste keer geslaagd, dus..."* aldus de leerlingen

Ervaringen met de alternatieve examinering

Zowel de onderwijsprofessionals als de leerlingen zijn heel erg positief over het Nt2-onderwijs op school en de mogelijkheid om het Staatsexamen Nt2 te doen. *“We zijn wel goed bezig”,* aldus de afdelingsleider. *“En iedereen haalt het”,* valt de Nt2-docent bij.

Inroosteren Nt2 lessen en bekostiging

De leerlingen komen uit veel verschillende klassen en hebben op veel verschillende uren Nederlands, waardoor het roosterteknisch niet mogelijk is om de leerlingen in grotere groepjes samen les te geven. In eerste instantie was het plan om in groepjes les te geven, een vmbo-staatsexamengroep en een havo-staatsexamengroep, maar dat is nooit mogelijk gebleken. Ook omdat de Nt2-docent drie dagen per week beschikbaar is, past het niet altijd. Leerlingen krijgen daarom huiswerk/opdrachten om aan te werken op het studieplein op de dagen dat de Nt2-docent er niet is. Dat doen de leerlingen braaf, daar is geen enkele minuut verspeeld.

De onderwijsprofessionals constateren dat er extra kosten gemoeid zijn met het alternatieve examen, zowel voor de leerlingen als voor de Nt2-docent. Ze vinden het jammer dat daarin niet wordt voorzien. De school betaalt nu het examen en de reiskosten naar het examen betaalt de leerling zelf. De aanstelling van de Nt2-docent is wel een voorwaarde om dit goed te laten verlopen, maar de bekostiging komt bovenop de formatie.

Taalniveau

Het alternatieve programma past goed bij de taalontwikkeling van leerlingen. De reguliere examens zijn moeilijker. De teksten in het CE Nederlands snijden problemen aan die in de maatschappij leven en zijn heel erg gericht op Nederland. De leestoetsen van het Staatsexamen Nt2 zijn wat algemener, ook qua woordenschat, en daardoor ook gemakkelijker. De docenten ervaren dat de koppeling van de niveaus van Meijerink aan de ERK-niveaus niet geheel passend is.

De leerlingen vinden het Staatsexamen Nt2 gemakkelijker in vergelijking met andere vakken. Bij biologie worden bijvoorbeeld veel moeilijke woorden gebruikt en bij andere vakken worden vaak uitdrukkingen gebruikt die voor Nt2-leerlingen niet makkelijk te begrijpen zijn.

Inhoud en onderwerpen

Oorspronkelijk zijn de Staatsexamens Nt2 bedoeld voor volwassen nieuwkomers die willen werken of aan een hogeschool of universiteit willen studeren, om te laten zien welk niveau ze hebben. Zowel de onderwijsprofessionals als de leerlingen vinden dat de inhoud ook past bij de leefwereld van deze leerlingen. De stof is niet te makkelijk, maar ook niet te moeilijk. Ook in de boeken gaat het over onderwerpen als solliciteren en situaties waar een migrant mee in aanraking komt als hij/zij in Nederland aankomt. Dat dit voor leerlingen minder gebruikelijke situaties zijn, deert hen niet. Een mail schrijven over een burenruzie laat je een kind van 16 jaar normaal niet doen. Maar het schrijven van een sollicitatiebrief wordt door leerlingen juist wel als heel leerzaam ervaren, omdat ze dat in de toekomst ook zelf moeten doen. Een ander voorbeeld is een opdracht waarbij een ouder naar school gaat voor een leerlinggesprek. Nu zijn deze leerlingen geen ouder, maar de situatie is wel heel herkenbaar want het komt juist veel voor dat zij als woordvoerder voor hun ouders meekomen naar de dokter of naar school gaan met hun jongere zusje, bij aanmelding voor de brugklas. Een van de leerlingen noemt een opdracht over een verhuizing en of de werkgever daarvoor een vergoeding geeft. Dat is voor deze leerlingen minder herkenbaar.

Bij het schoolexamen wordt gekeken naar de domeinen, wat leerlingen minimaal moeten kunnen. Het is lastig om bij het PTA boekjes te vinden op een passend niveau die inhoudelijk niet te kinderachtig zijn. Er is wel een Nt2-

bibliotheek op school die voor de vmbo prima is, maar vooral voor de havo is het lastig om speciaal voor Nt2-leerders geschreven boeken te vinden. Leerlingen lezen dan vaak boeken op een hoger niveau.

Organisatie

Het is voor de kinderen én voor de school lastig dat de Staatsexamens Nt2 niet net zoals het CE op school plaatsvinden. De leerlingen moeten vier dagen voor de verschillende examenonderdelen naar een stad in Nederland. Als dat tijdens de examinering op school is, dan komt het voor dat deze leerlingen middenin de PTA-week weg zijn. Dat is niet handig en kost bovendien veel geld, qua vervoer en organisatie.

De leerlingen ervaren vooral veel last bij het examenonderdeel spreken. Omdat de examens plaatsvinden in een ruimte met veel andere leerlingen, hoor je alles door elkaar en raken leerlingen erg afgeleid. Het maakt ook onzeker of jouw eigen stem wel goed wordt opgenomen. Bij het luisteren geldt dit ook, maar hier wordt minder last ervaren van de omgevingsgeluiden, omdat leerlingen dan oortjes in hebben.

Opbrengsten

De grote opbrengst van de alternatieve vorm van examineren, is volgens de onderwijsmedewerkers dat het leerlingen in staat stelt om toch een regulier diploma te behalen, wat anders wat moeilijker zou zijn. Het geeft leerlingen de mogelijkheid om met minder vertraging aan te sluiten bij het Nederlandse onderwijs. *“Uiteindelijk zouden leerlingen ook wel het reguliere onderwijs volgen, maar dat levert veel vertraging op omdat ze die meters moeten maken, letterlijk, in het Nederlands”,* volgens de afdelingsleider.

De leerlingen geven ook aan dat zij het diploma anders niet behaald zouden hebben. Bovendien geeft het leerlingen meer zelfvertrouwen en ook ruimte voor de andere vakken. De extra energie die ze anders nodig zouden hebben voor het Nederlands, is ook wel nodig voor geschiedenis en aardrijkskunde. Juist omdat je niet zoveel hoeft bij Nederlands, en het makkelijker is, kunnen leerlingen aan andere vakken meer aandacht besteden en behalen ze goede cijfers. Dat geeft minder stress en heeft veel impact op het welbevinden van de leerlingen. *“Het heeft 100% zeker geholpen om het diploma te halen op passend niveau. Dat is wat je wil en wat zo belangrijk is: dat leerlingen niet onder hun niveau zitten”,* zegt de Nt2-docent.

Voor jongeren met een migratieachtergrond is het stapelen kenmerkend, de eerste groep leerlingen zijn allemaal doorgestroomd naar een hoger niveau. Ook zijn zij heel erg gedreven, met name de leerlingen uit Syrië.

De ISK, waar de leerlingen twee jaar hebben gezeten voordat ze naar het Kandinsky kwamen, kan moeilijk inschatten wat het niveau is als een leerling de taal niet goed spreekt. Bijna alle leerlingen komen op vmbo-3 binnen. Als op het Kandinsky blijkt dat het heel goed gaat met een leerling, en een leerling voor sommige vakken hoge uitschieters heeft, dan kan deze bijvoorbeeld direct van vmbo-3 naar havo-4 worden geplaatst. De afdelingsleider en de Nt2-docent vinden dat de school een heel goed aannamebeleid heeft en zijn daar heel trots op. Bij twijfel worden leerlingen getest en wordt in samenspraak het niveau bepaald. De school heeft ook een IQ-test voor anderstaligen, een non-verbale intelligentie toets.

Als de leerlingen deze mogelijkheid tot het alternatieve examen niet zouden hebben, dan zou een deel van de leerlingen de opleiding misschien vertraagd hebben behaald of zelfs niet behaald hebben. Ook zou het de docenten Nederlands extra belasten met de specifieke begeleiding en het aangepaste onderwijsaanbod dat deze Nt2-leerlingen nodig hebben.

De leerlingen zouden het Nt2-programma aanraden voor alle leerlingen die nog niet lang in Nederland zijn en niet zoveel met Nederlandstalige mensen omgaan. Zij vinden wel dat het beter is om het reguliere programma te volgen voor leerlingen die al in Nederland op de basisschool zaten en veel met Nederlandse mensen omgaan, en het niveau van het reguliere programma aankunnen. Dat diploma zien de leerlingen toch als 'echter'.

Zowel de onderwijsprofessionals als de leerlingen willen heel graag dat de school op deze manier door kan gaan met het aanbod van de Nt2-programma's en het examineren met de Staatsexamens Nt2 voor vmbo- en havoleerlingen. Ze willen dat ook uitbreiden naar het EDUP-examen voor vwo-leerlingen. *"Het is eigenlijk een must voor alle migrantenjongeren en we hopen dat ook veel andere scholen deze gelegenheid krijgen"*.

6.5 Conclusies

Op twee van de drie scholen maken leerlingen zowel het alternatieve examen (Staatsexamen Nt2 programma I of II, of EDUP) als het CE Nederlands. Op één school maken de leerlingen een keuze tussen één van beide programma's. Dit is ook de enige school waar leerlingen niet de reguliere lessen Nederlands volgen en ook een alternatief schoolexamen doen. Op de andere scholen doen leerlingen het reguliere schoolexamen.

Op alle scholen doen de leerlingen het gehele alternatieve examen, met alle onderdelen (dus naast lezen ook spreken, schrijven, luisteren). Leerlingen die korter dan zes jaar in Nederland verblijven, komen in aanmerking voor de alternatieve examinering. Onlangs zijn de regelingen verruimd en mogen ook leerlingen die iets langer dan zes jaar in Nederland verblijven het alternatieve programma doen. Leerlingen op de drie scholen worden geselecteerd voor het programma in overleg tussen de docenten en de leerlingen zelf.

Op alle scholen krijgen de leerlingen die deelnemen aan het alternatieve examenprogramma extra begeleiding. Op twee scholen zijn de Nt2-lessen een aanvulling op het reguliere vak Nederlands, op één school vervangen de Nt2-lessen de reguliere lessen Nederlands. De scholen maken gebruik van aangepast Nt2-materiaal voor de doelgroep.

Zowel leerlingen als docenten zijn op de drie scholen enthousiast en positief over het experiment. Beide groepen denken dat het de kansen van nieuwkomers vergroot in het doorstromen naar een passende vervolgopleiding. Niet alleen past het niveau van de Nt2-examens beter bij de Nederlandse taalontwikkeling van deze leerlingen, maar door de mogelijkheid van het alternatieve examen als vervanging van het CE Nederlands, of mogelijke terugvaloptie bij een onvoldoende op het CE Nederlands, is er voor de leerlingen meer rust en tijd om zich op andere vakken te richten. Wel waren er twijfels bij de twee scholen die ook met het EDUP-examen werkten over de aansluiting van dit examen bij de doelgroep. Deze twijfels werden ook genoemd door de experts. De leerlingen zagen dit minder als probleem. Zij hadden soms moeite met praktische zaken, zoals inschrijving voor examens en de uitvoering in één luidruchtig lokaal met andere examenkandidaten.

7 Conclusies

Nieuwkomers hebben meer moeite met het CE Nederlands dan niet-nieuwkomers, met name nieuwkomers die op grond van asielmigratie naar Nederland zijn gekomen. Het Staatsexamen Nt2 of het EDUP-examen biedt voor nieuwkomersleerlingen kansen op een passende vervolgopleiding, al zijn er enkele kanttekeningen te plaatsen.

CE Nederlands, Staatsexamen Nt2, en het EDUP-examen niet zonder meer vergelijkbaar

Het CE Nederlands is bedoeld voor leerlingen in het laatste jaar van het vmbo, havo of vwo om diverse vaardigheden in het Nederlands te toetsen. De opgaven zijn gebaseerd op de niveaus van het Referentiekader Taal van de commissie Meijerink. Deze niveaus beschrijven niveaus in het Nederlands als moedertaal. De Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen zijn gericht op volwassen leiders van het Nederlands en testen diverse vaardigheden. De opgaven van deze examens zijn gebaseerd op het Europees Referentiekader voor de Talen, dat ontwikkelingsniveaus in een tweede taal beschrijft. Er kunnen kanttekeningen geplaatst worden bij de vergelijkbaarheid van het CE Nederlands, de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen, en de onderliggende raamwerken waarop de examens gebaseerd zijn, omdat moedertaalontwikkeling en tweedetaalontwikkeling verschillend verlopen. De in dit onderzoek geraadpleegde experts op het gebied van tweetalige ontwikkeling zien veel nut in het examineren van nieuwkomers op een manier die rekening houdt met de meertalige ontwikkeling van deze kinderen. Wel betwijfelen zij of de Staatsexamens Nt2 en het EDUP-examen qua inhoud passen bij een minderjarige doelgroep, omdat deze examens oorspronkelijk bedoeld zijn voor volwassenen. Daarnaast toetst het EDUP-examen mogelijk op een te hoog niveau voor nieuwkomersleerlingen in het vwo, ook hoger dan voor toelating tot het Nederlandse hoger onderwijs gevraagd wordt. Los van de wijze waarop nieuwkomersleerlingen in het vo geëxamineerd worden, benadrukken de experts dat het belangrijk is dat deze leerlingen, ook na uitstroom uit de internationale schakelklas, voldoende taalondersteuning krijgen in het reguliere onderwijs.

In Duitsland geen aparte examenroute voor nieuwkomers, Zweden biedt Zweeds als tweede taal als apart schoolvak

Net als Nederland kent Duitsland geen aparte examenroute voor nieuwkomersleerlingen. Duitsland heeft minder centraal onderwijsbeleid dan Nederland. Het land bestaat uit zestien deelstaten die elk een relatieve vrijheid hebben om het onderwijs vorm te geven. Op het gymnasium, vergelijkbaar met het Nederlandse vwo, wordt in de meeste deelstaten wel een CE georganiseerd voor leerlingen. Op de *Hauptschule* en *Realschule*, vergelijkbaar met het Nederlandse vmbo en havo, is dit minder vaak het geval. Het moment waarop leerlingen weten welke middelbare school zij gaan volgen vindt net als in Nederland meestal plaats op twaalfjarige leeftijd. Net als in Nederland krijgen nieuwkomers meestal eerst een periode van één tot twee jaar taalonderwijs, waarna zij het reguliere onderwijs instromen. Nieuwkomers volgen vaker *Hauptschule* en *Realschule* dan Gymnasium. Relatief weinig nieuwkomersleerlingen stromen in Duitsland door naar het hoger onderwijs.

In Zweden volgen leerlingen tot hun vijftiende gezamenlijk onderwijs (*grundskola*), daarna kunnen zij kiezen voor een meer beroepsgericht onderwijs of hoger voorgezet onderwijs (gymnasium). Zowel gymnasium als *grundskola* worden niet met een centraal eindexamen afgesloten. Ook in Zweden volgen nieuwkomers eerst apart

taalonderwijs, waarna zij instromen in het reguliere onderwijs. Deze periode in aparte klassen is meestal korter dan in Nederland in Duitsland. In het reguliere onderwijs is het beleid dat er aandacht moet zijn voor taalondersteuning van nieuwkomers. Zweeds als tweede taal is een apart vak, naast, of ter vervanging van Zweeds als reguliere taal. In dit vak kunnen ze ook examen doen. Toelating tot het hoger onderwijs kan zowel met Zweeds als moedertaal als Zweeds als tweede taal. Relatief veel nieuwkomersleerlingen stromen, in vergelijking met Nederland en Duitsland, door naar het hoger onderwijs.

De beschikbare literatuur over de twee landen geeft geen pasklare antwoorden op de vraag welk systeem van examineren beter werkt voor nieuwkomers. Op basis van wat we weten uit de literatuur over bevorderende factoren voor het schoolsucces van nieuwkomers en op basis van de expertgesprekken, kan de aanhoudende taalondersteuning voor nieuwkomers, ook in het reguliere onderwijs, in het Zweedse onderwijs als een veelbelovende praktijk worden beschouwd.

Nieuwkomers zijn een heterogene groep

Tussen 2017 en 2019 deden bijna 3 duizend nieuwkomers examen in het Nederlandse vo. Nieuwkomers doen in vergelijking met niet-nieuwkomers vaker examen op vmbo-niveau. Gemiddeld genomen zijn ze ouder op het moment dat ze examen afleggen. De meeste examenkandidaten die als nieuwkomers worden aangemerkt, hebben een achtergrond uit een Midden- of Oost-Europees land. Veel nieuwkomers komen naar Nederland op grond van gezinsmigratie (37 procent) of arbeidsmigratie (31 procent).

Nieuwkomers slagen gemiddeld minder vaak dan niet-nieuwkomers. Ze behalen met name een lager gemiddeld cijfer op het CE, met name op vmbo-b niveau. De verschillen tussen nieuwkomers en niet-nieuwkomers bij het examenvak zijn nog groter. Afhankelijk van het onderwijsniveau, is het CE-cijfer Nederlands voor nieuwkomers gemiddeld 0,4 tot 0,7 punt lager. Ook bij Engels behalen nieuwkomersleerlingen relatief lage examenresultaten. Aan de andere kant behalen nieuwkomersleerlingen juist relatief goede resultaten op Wiskunde en diverse andere bètavakken.

Nieuwkomers die op grond van arbeidsmigratie naar Nederland zijn gekomen doen het relatief goed op de eindexamens, in tegenstelling tot nieuwkomers die via een asielaanvraag in Nederland zijn gekomen. Jongere nieuwkomers blijken daarnaast betere examenresultaten te hebben dan oudere nieuwkomers. Andere factoren die belangrijk zijn bij het verklaren van prestaties van nieuwkomers op het eindexamen, zijn onder andere de mate waarin leraren in staat zijn risicofactoren te identificeren, het verwachtingspatroon van leraren (hoge verwachtingen zorgen voor betere prestaties), de mate waarin de nieuwkomers zich kunnen identificeren met de cultuur in het land, de gezinssituatie en de aandacht voor taalonderwijs op school.

Docenten en leerlingen positief over alternatieve examens voor nieuwkomers

Op de drie scholen waar geëxperimenteerd is met Staatsexamens Nt2 en EDUP komen leerlingen die in het examenjaar korter dan zes jaar in Nederland verblijven in aanmerking voor het alternatieve programma. Onlangs zijn de regelingen verruimd en mogen ook leerlingen die iets langer dan zes jaar in Nederland verblijven het alternatieve programma doen. Op twee van de drie scholen maken leerlingen zowel het alternatieve examen (Staatsexamen Nt2 programma I of II, of EDUP) als het CE Nederlands. Op één school maken de leerlingen een keuze tussen één van beide programma's. Op deze school volgden de leerlingen niet de reguliere lessen Nederlands, maar een alternatief lesprogramma en ook een alternatief schoolexamen. Op de andere scholen doen leerlingen het reguliere schoolexamen en volgen ze ook de reguliere lessen. Daar bovenop krijgen ze extra lessen

die hen voorbereiden op de Staatsexamens Nt2 of het EDUP-examen. Alle drie de scholen maken gebruik van aangepast Nt2-materiaal voor de doelgroep. De aanpak is in de loop van de jaren steeds verder uitgebouwd. Het begon met de examens en gaandeweg is het proces van selectie en de voorbereiding op de examens verbeterd. Extra lessen richten zich vooral op spreek- en schrijfvaardigheid en het vergroten van de woordenschat, die bij het vak Nederlands maar ook bij andere vakken van nut zijn.

Zowel leerlingen als docenten op de drie scholen zijn enthousiast en positief over het experiment. Beide groepen denken dat het de kansen van nieuwkomers vergroot in het doorstromen naar een passende vervolgopleiding. Niet alleen past het niveau van de Nt2-examens beter bij de Nederlandse taalontwikkeling van deze leerlingen, maar door de mogelijkheid van het alternatieve examen als vervanging van het CE Nederlands, of mogelijke terugvaloptie bij een onvoldoende op het CE Nederlands, is er voor de leerlingen meer rust en tijd om zich op andere vakken te richten. Wel waren er twijfels bij de twee scholen die ook met het EDUP-examen werkten over de aansluiting van dit examen bij de doelgroep. Deze twijfels werden ook genoemd door de experts.

Referenties

- Anda, R. F., & Brown, D. W. (2010). Adverse childhood experiences & population health in Washington: The face of a chronic public health disaster. The Washington State Family Policy Council.
- Andringa, S. (2015). Hoe zijn ze aan elkaar gekoppeld? Staatsexamen Nederlands als tweede taal & Raamwerk Nederlands als Tweede taal. *Les*, 94, p. 36-37.
- Appel, R. & Kuiken, F. (2006) Nederlands als tweede taal. Geschiedenis van een jong vakgebied. In J. Coenen & M. Hoefnagel (red.) Symposium NT2 revisited. 25 jaar Nederlands als tweede taal: de stand van zaken. Cd-rom. Amsterdam: WAP.
- Azouagh, S. (2017). Schoolloopbanen nieuwkomers. Onderzoeksrapport. Een verkennend onderzoek naar de schoolloopbaan van nieuwkomers. Inspectie van het Onderwijs; Min. van OCW. Utrecht: Expertisegroep Nieuwkomers Primair Onderwijs.
- Bacchini, S. (2012). Eerste hulp bij tweede taal: experimentele studies naar woordenschatdidactiek voor jonge tweede-taalverwervers. Uitgeverij BOXPress.
- Bijwaard, G.E. & Wang, Q. (2016). Return Migration of Foreign Students. *European Journal of Population* 32, 31 - 54. <https://doi.org/10.1007/s10680-015-9360-2>
- Bisschop, P., Doeve, T., van der Ven, K., Pétit, R., Elshof, D., Krijnen, E. & van Stigt, A. (te verschijnen). Nieuwkomers in het primair en voortgezet onderwijs. Doelgroepenonderzoek. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Bohnen, E., Jansen, F., Kuijpers, C., Thijssen, R., Schot, I., & Stockmann, W. (2007). *Raamwerk Nederlands. Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. 's-Hertogenbosch: CINOP, ministerie van Onderwijs.
- Bunar, H. (2017). Migration and Education in Sweden: Integration of Migrants in the Swedish School Education and Higher Education Systems. Erasmus Plus NESET II ad hoc question NO. 3/2017.
- Chung, R. C.-Y., Bemak, F., & Wong, S. (2000). Vietnamese refugees' levels of distress, social support and acculturation: Implications for mental health counseling. *Journal of Mental Health Counseling*, 22(2), 150-161.
- Certificaat Nederlands als Vreemde Taal. (2022). *Educatief Professioneel C1*. <https://cnvt.org/examen/examenprofiel/educatief-professioneel-edup---c1>
- College voor Toetsen en Examens. (2020a). *Nederlands vmbo | syllabus BB, KB en GT centraal examen 2022 Versie 2, juli 2020*. <https://www.examenblad.nl/examen/nederlands-vmbo-gl-en-tl/2022>
- College voor Toetsen en Examens. (2020b). *Nederlands (3F) havo | syllabus centraal examen 2022. Versie 2, juli 2020*. <https://www.examenblad.nl/examen/nederlands-havo-2/2022>
- College voor Toetsen en Examens. (2020c). *Nederlands vwo (4F) | syllabus centraal examen 2022. Versie 2, juli 2020*. <https://www.examenblad.nl/examen/nederlands-vwo-2/2022>
- College voor Toetsen en Examens. (2022). *Staatsexamens Nt2*. <https://www.staatsexamensnt2.nl/>
- Collier, V. P. (1989). How Long? A Synthesis of Research on Academic Achievement in a Second Language. *TESOL Quarterly*, 23(3), 509-531. <https://doi.org/10.2307/3586923>
- Commissie Staatsexamens Nt2. (2014). *Staatsexamens Nt2 en de referentieniveaus Taal*. https://www.staatsexamensnt2.nl/document/notitie-staatsexamens-nt2-en-de/f=/staatsexamens_nt2_en_de_referentieniveaus_taal_140714.pdf.
- Compare your country. (2019). International Migration. OECD. Geraadpleegd 4 maart 2022 via <https://www.compareyourcountry.org/migration/en/0/all/default>
- Correa-Velez, I & Gifford, S.M. & McMichael, C. & Sampson, R., 2017. Predictors of Secondary School Completion Among Refugee Youth 8 to 9 Years After Resettlement in Melbourne, Australia, *Journal of International Migration and Integration*, Springer, vol. 18(3), pages 791-805, August.

- Crul, M., Keskiner, E., Schneider, J., Lelie, F., & Ghaemina, S. (2016). No lost generation? Education for refugee children. A comparison between Sweden, Germany, The Netherlands and Turkey. The integration of migrants and refugees. Florence: European University Institute.
<https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/ArchivesInstitutionsGovernanceDemocracy/20181205-Keynote-lecture-education.pdf>
- Crul, M., Lelie, F., Biner, Ö., Bunar, N., Keskiner, E., Schneider, J. & Shuayb, M. (2019). How the different policies and school systems affect the inclusion of Syrian refugee children in Sweden, Germany, Greece, Lebanon and Turkey. *Comparative Migration Studies* 7, 10 <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0110-6>
- DAAD. (Geen datum). Refugees at Higher Education Institutions. German Academic Exchange Service. Laatst bezocht 25-02-2022 via <https://www.daad.de/en/information-services-for-higher-education-institutions/expertise-on-subjects-countries-regions/refugees-at-higher-education-institutions/>
- Derluyn, I & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International journal of law and psychiatry*. 31. 319-30.
- Elliott, D. E., Bjelajac, P., Fallot, R. D., Markoff, L. S., & Reed, B. G. (2005). Trauma-informed or trauma-denied: Principle and implementation of trauma-informed services for women. *Journal of Community Psychology*, 33(4), 461-477.
- Ellis, B.H., MacDonald, H.Z., Lincoln, A.K. & Cabral, H.J. (2008). Mental Health of Somali adolescent refugees: The role of trauma, Stress and perceived discrimination. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76, 184-193.
- Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Rekenen en Taal. (2008). *Over de drempels met taal*. Enschede.
- Graham, H. R., Minhas, R. S., & Paxton, G. (2016). Learning problems in children of refugee background: A systematic review. *Pediatrics*, 137(6).
- Gunderson, L. (2000). Voices of the Teenage Diasporas. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 43(8), 692-706.
- Hamilton, R., & Moore, D. (2004). *Educational interventions for refugee children. Theoretical perspectives and implementing best practice*. New York: Routledge.
- Harris, M., & Fallot, R. (Eds.). (2001). *New directions for mental health services: Using trauma theory to design service systems*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Hofmann, N., Polotzek, S., Roos, J., & Schöler, H. (2008). Sprachförderung im Vorschulalter: Evaluation dreier Sprachförderkonzepte. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung / Discourse. Journal of Childhood and Adolescence Research*, 3(3), 291-300. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-269432>
- Hulstijn, J. (2005). THEORETICAL AND EMPIRICAL ISSUES IN THE STUDY OF IMPLICIT AND EXPLICIT SECOND-LANGUAGE LEARNING: Introduction. *Studies in Second Language Acquisition*, 27(2), 129-140
- Hulstijn, J. (2007). The Shaky Ground Beneath the CEFR: Quantitative and Qualitative Dimensions of Language Proficiency. *The Modern Language Journal* 91(4). 663-667
- Hulstijn, J. (2012). Woorden leren: een kwestie van aandacht en herhaling. *Levende Talen Magazine*, 99(7), 26-29.
- Ingleby, D. and S. Kramer (2012) Country report Netherlands. In Nonchev, A. and N. Tagarov (eds.) *Integrating refugee and asylum seeking children in the educational systems of EU member states*. Sofia: Centre for the study of Democracy.
- Jürges, H., Schneider, K. & Büchel, F. (2005). The Effect of Central Exit Examinations on Student Achievement: Quasi-Experimental Evidence from Timss Germany. *Journal of the European Economic Association*, Volume 3, Issue 5, Pages 1134-1155, <https://doi.org/10.1162/1542476054729400>
- Kamerbrief OCW (2021). Nationaal Programma Onderwijs: steunprogramma voor herstel en perspectief. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 17 februari 2021.
- Kaplan, I., Stolk, Y., Valibhoy, M., Tucker, A & Baker, J. (2016). Cognitive assessment of refugee children: Effects of trauma and new language acquisition. *Transcultural Psychiatry*, 53 (1), 81-109.
- Kattenberg, M.A.C., Gerritsen, S. & Kuijpers, S. (2018). *Does age at arrival matter for refugees? Evidence from siblings*. Den Haag: CPB.

- Kennedy, S., and Dewar, S. (1997). *Non-English speaking background students: a study of programmes and support in New Zealand schools*. Wellington: Ministry of Education, Research and International Section.
- Klein, E. D., Kühn, S. M., Ackeren, I. van, Block, R. (2009). Wie zentral sind zentrale Prüfungen? Abschlussprüfungen am Ende der Sekundarstufe II im nationalen und internationalen Vergleich. *Zeitschrift für Pädagogik*, Vol. 55, No. 4, p. 596-621.
- Kuijper, H. (2009). *De koppeling van de Staatsexamens Nederlands als Tweede Taal Lezen en Luisteren aan het Europees Referentiekader voor Talen. Fase 1 Specificatie*. Arnhem: Cito.
- Kuijper, H., Brinkhuis, M., Van Hofwegen, L. (2010). *De koppeling van de Staatsexamens Nederlands als Tweede Taal Lezen en Luisteren aan het Europees Referentiekader voor Talen. Fase 2 Standaardisatie en bepaling van grensscores*. Arnhem: Cito.
- Le Pichon, E., Erning, R. van, & Baauw, S. (2016). *Edina*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Leschnig, L., Schwerdt, G. & Zigova, K. (2021). Central Exams and Adult Skills: Evidence from PIAAC. IAB-Discussion Paper, No. 6/2021, Nürnberg: Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung (IAB).
- Leung, C. (2014). Evaluation of content-language learning in the mainstream classroom. In *English as a second language in the mainstream* (pp. 193-214). Routledge.
- Litjens, P., Kuijpers, C., Wijers, M. & Jonker, V. (2010). Referentieniveaus taal en rekenen in het mbo: een vergelijking op hoofdlijnen. 's Hertogenbosch: Cinop.
- Loewen, S. (2014). *Introduction to Instructed Second Language Acquisition*. New York: Routledge
- Lowan. (2022). *Diverse soorten nieuwkomerslocaties*. https://www.lowan.nl/po/opzet_scholen/typen-nieuwkomerslocaties/
- Lüdemann, E. (2011). Intended and unintended short-run effects of the introduction of central exit exams. In: Lüdemann, E. (Ed.) *Schooling and the formation of cognitive and non-cognitive outcomes*, Ifo Beiträge zur Wirtschaftsforschung 39, Ifo Institut.
- Massumi, M., Von Dewitz, N., Griebach, J., Terhart, H., Wagner, K., Hippmann, K., Altinay, L., Becker-Mrotzek, M., & Roth, H. J. (2015). *Neu zugewanderte Kinder und Jugendliche im Deutschen Schulsystem*. Köln: Mercator-Institut für Sprachförderung und Deutsch als Zweitsprache und Zentrum für LehrerInnenbildung der Universität zu Köln.
- Meestringa, T. & De Vries, H. (2010). De koppeling van centrale examens Nederlands aan referentiekaders. *Levende talen tijdschrift*, 11(2), p. 13-21.
- Mendenhall M. & Bartlett, L. (2018) Academic and Extracurricular Support for Refugee Students in the US: Lessons Learned, *Theory Into Practice*, 57:2, 109-118.
- Mohan, C. Leung & C. Davison (2001). *English as a Second Language in the Mainstream*. New York: Routledge
- Montgomery, E. (2008). Long-term effects of organized violence on young Middle Eastern refugees' mental health. *Social Science & Medicine*, 67, 1596-1603.
- Nederlandse Taalunie. (2008). *Gemeenschappelijk Europeesreferentiekader voor moderne vreemde talen: Leren, onderwijzen, Beoordelen*. 's-Gravenhage: Nederlandse Taalunie.
- Niemeyer, M. (2014). The cultural and social capital of unaccompanied refugee minors. Stockholm: Stockholm University Master thesis.
- OECD. (2020). Education Policy Outlook. Germany. OECD.
- ÖMA. (2018). Das Deutsche Sprachdiplom der Kulturministerkonferenz. Ökumenische Migrationsarbeit im Landkreis Biberach Diakonie. Laatst bezocht 25-02-2022 via <https://asyl-bc.de/info/links-sprachunterricht/sprache-zertifikate>.
- Onderwijsraad (2017). *Vluchtelingen en onderwijs. Naar een efficiëntere organisatie, betere toegankelijkheid en hogere kwaliteit*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Orr, D. & Hovdhaugen, E. (2014). 'Second chance' routes into higher education: Sweden, Norway and Germany compared, *International Journal of Lifelong Education*, 33:1, 45-61, DOI: 10.1080/02601370.2013.873212

- Pater, C. (2015). Gepersonaliseerd leren geïmplementeerd: de casus Kunskapsskolan. NTOR 4 p. 276-285.
<https://kohnstaminstituut.nl/wp-content/uploads/2019/09/NTOR-2015-afl.-4-Pater-Kunskapsskolan.pdf>
- Rijksoverheid. (g.d.). Eindexamens voortgezet onderwijs. Rijksoverheid. Laatst bezocht op 25-02-2022 via
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eindexamens>
- Rutter, J. (1994). *Refugee Children in the Classroom*. London, Trentham.
- Rydin, I., Eklund, M., Högdin, S. & Sjöberg, U. (2012). Country report Sweden. In Nonchev, A. & Tagarov, N. (eds.) Integrating refugee and asylum seeking children in the educational systems of EU-member states. Sofia: Centre for the study of Democracy.
- Schindler, S. (2017). School tracking, educational mobility and inequality in German secondary education: developments across cohorts, *European Societies*, 19:1, 28-48, DOI: 10.1080/14616696.2016.1226373
- Schwerdt, G. en Woessmann, L. (2017). The information value of central school exams, *Economics of Education Review*, Volume 56, 2017, Pages 65-79, ISSN 0272-7757,
<https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2016.11.005>.
- Schooten, E. van, & Emmelot, Y., (2004). *De integratie van taal- en vakonderwijs*. Amsterdam: SCO- Kohnstamm Instituut. (SCO-rapport 717).
- Sheikh, M., & Anderson, J. R. (2018). Acculturation patterns and education of refugees and asylum seekers: A systematic literature review. *Learning and Individual Differences*, 67, 22-32.
- Skolförordning. (2011). Sveriges Riksdag. Geraadpleegd op 4 maart 2022 via
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skolforordning-2011185_sfs-2011-185
- Stavenuiter, M., Smits van Waesberghe, E., Noordhuizen, B. & Oostrik, S. (2016). Onderwijs en doorstroom naar de arbeidsmarkt van jonge nieuwkomer in Nederland. Een onderzoek naar jonge nieuwkomers van 13-23 jaar ten behoeve van het project KIX Works. Utrecht: Verwey- Jonker Instituut.
- Streitwieser, B., Loo, B., Ohorodnit, M. en Jeong, J. (2018). Access for Refugee Into Higher Education: A Review of Interventions in North America and Europe. *Journal of Studies in International Education*, 1-14. DOI: 10.1177/1028315318813201
- Terhart, H., & von Dewitz, N. (2018). Newly arrived migrant students in German schools: Exclusive and inclusive structures and practices. *European Educational Research Journal*, 17(2), 290-304.
- Thomas, W.P., & Collier, V.P. (2011). Drs. Thomas and Collier share the educational implications of their research on dual language programs. *ESL Globe*, 8 (1), 1-2. Raleigh, NC: North Carolina State University
- Thomas, S., Nafees, B. & Bhugra, D. (2004). "I was running away from death": The pre-flight experiences of unaccompanied asylum seeking children in the UK. *Child Care, Health and Development*, 30, 113-122.
- Tiberius, C., en Schoonheim, T. (2014). *A Frequency Dictionary of Dutch. Core vocabulary for learners*. London and New York: Routledge.
- Van der Bolt, L. (2000). *Ontroerend goed: Een onderzoek naar affectieve leeservaringen van leerlingen van het basis- en voortgezet onderwijs*. Amsterdam: UvA, Proefschrift.
- Van Norden, S. (2014). *Iedereen kan leren schrijven. Schrijfplezier en schrijfvaardigheid in het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- VO-raad (2016). Asielkind leert onder zijn niveau. VO-raad. Geraadpleegd op 12 september 2018 via de website van VO-raad, <https://www.vo-raad.nl/nieuws/asielkind-leert-onder-zijn-niveau>
- Vreemdelingenwet 2000. (2022). Hoofdstuk 1. Inleidende bepalingen, artikel 1. Geraadpleegd 4 maart 2022 via https://wetten.overheid.nl/BWBR0011823/2022-01-01/#Hoofdstuk1_Afdeling1_Artikel1
- Wong, C.W.S., Schweitzer, R.D. Individual, premigration and post settlement factors, and academic achievement in adolescents from refugee backgrounds: A systematic review and model. *Transcultural Psychiatry*. 2017;54(5-6):756-782.

Bijlage A Regressieresultaten

De regressieresultaten (coëfficiënten, standaardfouten en significantie) weergegeven in Tabel A.1 zijn de onderliggende regressieresultaten van de figuren in paragraaf 5.1. Omdat de regressieresultaten minder goed interpreteerbaar zijn, geven de figuren in de hoofdtekst de marginale effecten weer die zijn berekend op basis van de regressieresultaten.

Tabel A.1 Regressieresultaten regressies met alleen nieuwkomers (Paragraaf 5.1)

	(1) Geslaagd	(2) Gem. cijfer CE	(3) cijfer CE Nederlands
Persoonlijke kenmerken			
Examenjaar: 2017	ref.		
2018	-0,023 (0,183)		
2019	0,490*** (0,180)		
Aantal keren examen gedaan: eerste keer			ref.
tweede keer			-0,230** (0,117)
Geslacht: man	ref.		
vrouw	-0,395*** (0,146)	-0,269*** (0,019)	
Leeftijd: <16 jaar	1,387** (0,608)	0,223*** (0,052)	0,245*** (0,083)
16 jaar	0,251 (0,197)	0,082*** (0,024)	0,162*** (0,036)
17 jaar	ref.	ref.	ref.
18 jaar	-0,063 (0,204)	-0,052* (0,028)	-0,064 (0,044)
>18 jaar	-0,752*** (0,263)	-0,236*** (0,037)	-0,348*** (0,062)
Onderwijsniveau: vmbo-b	1,578*** (0,213)	0,310*** (0,027)	0,309*** (0,042)
vmbo-k	0,880*** (0,210)	-0,018 (0,026)	-0,178*** (0,040)
vmbo-g/t	ref.	ref.	ref.
havo	0,016 (0,246)	0,201*** (0,036)	-0,094 (0,058)
vwo	-0,050 (0,384)	0,099** (0,047)	-0,189** (0,081)
Opleidingsniveau ouders: Laag opgeleid	-0,267 (0,269)	-0,045 (0,032)	

Midden opgeleid	ref.	ref.	
Hoog opgeleid	-0,011 (0,351)	0,039 (0,043)	
Opleidingsniveau onbekend	-0,633** (0,261)	-0,078** (0,032)	
Inkomenskwintiel ouder: laagste kwintiel	0,213 (0,246)		
2e kwintiel	0,292 (0,253)		
middelste kwintiel	ref.		
4e kwintiel	0,492 (0,339)		
hoogste kwintiel	1,325** (0,531)		
Migratiemotief: arbeid	ref.	ref.	ref.
kennismigratie	-0,167 (0,574)	-0,003 (0,071)	-0,328** (0,127)
overige arbeidsmigratie	-0,678 (0,452)	-0,277*** (0,061)	-0,459*** (0,105)
studie	0,201 (0,336)	0,025 (0,041)	-0,108* (0,061)
asielmigratie	-1,264*** (0,258)	-0,298*** (0,028)	-0,369*** (0,043)
gezin	-0,608*** (0,234)	-0,106*** (0,026)	-0,153*** (0,042)
overig/onbekend	0,062 (0,577)	-0,099 (0,091)	0,046 (0,121)
Gem. cijfer SE	4,201*** (0,217)	0,912*** (0,018)	0,311*** (0,034)
Cijfer SE Nederlands*			0,320*** (0,033)
Schoolkenmerken			
Aandeel nieuwkomers examenIn op school: laagste tertiaal	ref.	ref.	ref.
Middelste tertiaal	-0,205 (0,275)	-0,057* (0,034)	-0,084 (0,057)
Hoogste tertiaal	-0,828*** (0,270)	-0,101*** (0,034)	-0,135*** (0,052)
Aandeel laagopgeleide ouders op school: laagste kwart	ref.		
2e kwart	0,809*** (0,294)		
3e kwart	0,660** (0,300)		

Hoogste kwart	0,818*** (0,309)		
Gemiddelde kwintiel inkomen van ouders op school		-0,039** (0,019)	
Pseudo R ²	0,405	0,546	0,238
Observaties	3.048	3.048	3.048

* alleen in het model met cijfer CE Nederlands als uitkomstmaat

Noot: Alleen de significante resultaten zijn weergegeven. Significantiëniveau aangegeven met *** = 1%, ** = 5% en * = 10%

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)

De regressieresultaten (coëfficiënten, standaardfouten en significantie) weergegeven in Tabel A.2 zijn de onderliggende regressieresultaten van de figuren in paragraaf 5.2. Omdat de regressieresultaten minder goed interpreteerbaar zijn, geven de figuren in de hoofdttekst de marginale effecten weer die zijn berekend op basis van de regressieresultaten.

Tabel A.2 Regressieresultaten regressies met nieuwkomers en niet-nieuwkomers (Paragraaf 5.2)

	(1) Geslaagd		(2) Gem. cijfer CE		(3) cijfer CE Nederlands	
	Regulier effect	Interactie effect	Regulier effect	Interactie effect	Regulier effect	Interactie effect
Persoonlijke kenmerken						
Examenjaar: 2017	ref.		ref.		ref.	
2018	0,046** (0,020)		-0,010*** (0,003)		-0,025*** (0,004)	
2019	0,152*** (0,022)		0,017*** (0,004)		0,013** (0,005)	
Aantal keren examen gedaan: eerste keer	ref.		ref.		ref.	
tweede keer	-0,145*** (0,040)		-0,173*** (0,006)		-0,121*** (0,008)	
Geslacht: man	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
vrouw	-0,768*** (0,015)	0,367*** (0,142)	-0,227*** (0,002)	-0,041** (0,019)	0,069*** (0,003)	-0,045 (0,035)
Leeftijd: <16 jaar	0,221*** (0,031)	1,139* (0,593)	0,046*** (0,003)	0,184*** (0,051)	0,081*** (0,004)	0,188** (0,091)
16 jaar	0,075*** (0,018)	0,127 (0,193)	0,010*** (0,002)	0,073*** (0,026)	0,021*** (0,003)	0,153*** (0,038)
17 jaar	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
18 jaar	-0,152*** (0,018)	0,083 (0,205)	-0,036*** (0,002)	-0,015 (0,030)	-0,037*** (0,004)	-0,017 (0,049)
>18 jaar	-0,274*** (0,030)	-0,376 (0,249)	-0,067*** (0,005)	-0,160*** (0,038)	-0,089*** (0,008)	-0,244*** (0,066)
Onderwijsniveau: vmbo-b	2,207***	-0,683***	0,496***	-0,189***	0,582***	-0,262***

	(0,062)	(0,245)	(0,010)	(0,035)	(0,011)	(0,053)
vmbo-k	0,969*** (0,052)	-0,106 (0,231)	0,075*** (0,009)	-0,093*** (0,035)	0,020** (0,010)	-0,189*** (0,050)
vmbo-g/t	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
havo	-0,344*** (0,037)	0,260 (0,247)	0,109*** (0,008)	0,091* (0,047)	0,041*** (0,010)	-0,133** (0,064)
vwo	-0,962*** (0,044)	0,724* (0,416)	0,012 (0,009)	0,073 (0,053)	-0,148*** (0,012)	-0,073 (0,087)
Huishoudtype: Eenpersoons	-0,079 (0,100)		0,024* (0,014)	-0,089** (0,042)	0,007 (0,020)	
Ongehuwd met kinderen	0,036* (0,020)		0,023*** (0,003)	-0,030 (0,031)	0,025*** (0,004)	
Gehuwd met kinderen	ref.		ref.	ref.	ref.	
Eenouder	0,135*** (0,019)		0,057*** (0,002)	-0,038 (0,025)	0,051*** (0,004)	
Overig	-0,119 (0,110)		0,022 (0,014)	-0,071 (0,052)	0,006 (0,021)	
Opleidingsniveau ouders: Laag opgeleid	-0,114*** (0,022)	-0,137 (0,277)	-0,023*** (0,003)	-0,019 (0,036)	-0,035*** (0,004)	0,080 (0,055)
Midden opgeleid	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Hoog opgeleid	0,136*** (0,017)	-0,097 (0,325)	0,041*** (0,002)	-0,006 (0,043)	0,021*** (0,003)	-0,007 (0,076)
Opleidingsniveau onbekend	-0,021 (0,018)	-0,558** (0,258)	-0,013*** (0,002)	-0,069** (0,033)	-0,015*** (0,003)	-0,053 (0,053)
Belangrijkste inkomensbron ouders: Werk	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Uitkering	-0,053* (0,028)	-0,195 (0,234)	-0,002 (0,003)	-0,026 (0,028)	-0,003 (0,005)	-0,026 (0,042)
Overig/onbekend	0,002 (0,037)	0,274 (0,279)	0,003 (0,004)	0,056 (0,037)	-0,016** (0,007)	0,066 (0,053)
Inkomenskwintiel ouder: laagste kwintiel	-0,094*** (0,025)	0,393* (0,211)	-0,001 (0,003)		-0,011*** (0,004)	
2e kwintiel	-0,065*** (0,021)	0,365* (0,200)	-0,003 (0,002)		0,002 (0,003)	
middelste kwintiel	ref.	ref.	ref.		ref.	
4e kwintiel	0,050*** (0,018)	0,454 (0,323)	0,005*** (0,002)		-0,002 (0,003)	
hoogste kwintiel	0,137*** (0,020)	0,937** (0,471)	0,019*** (0,002)		-0,009*** (0,003)	
Migratiemotief: geen motief (geen migratieachtergrond)	0,041 (0,109)	(geen int.)	-0,035*** (0,012)	(geen int.)	0,121*** (0,019)	(geen int.)
arbeid	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
kennismigratie	-0,029 (0,539)	-0,193 (0,797)	0,001 (0,059)	-0,008 (0,090)	-0,164* (0,094)	-0,129 (0,156)

overige arbeidsmigratie	-0,120 (0,147)	-0,448 (0,467)	-0,031** (0,015)	-0,247*** (0,070)	0,021 (0,025)	-0,445*** (0,121)
studie	-0,394** (0,192)	0,619* (0,342)	-0,019 (0,024)	0,044 (0,047)	0,015 (0,037)	-0,088 (0,072)
asielmigratie	-0,469*** (0,117)	-0,647** (0,290)	-0,145*** (0,014)	-0,144*** (0,037)	-0,063*** (0,020)	-0,297*** (0,054)
gezin	-0,266** (0,111)	-0,326 (0,269)	-0,096*** (0,013)	-0,010 (0,031)	-0,013 (0,019)	-0,119** (0,048)
overig/onbekend	-0,112 (0,166)	0,188 (0,679)	-0,021 (0,019)	-0,075 (0,100)	0,038 (0,030)	0,041 (0,131)
Gem. cijfer SE	5,065*** (0,035)	-0,957*** (0,242)	0,907*** (0,003)		0,389*** (0,005)	
Cijfer SE Nederlands*					0,224*** (0,006)	0,049* (0,029)
Schoolkenmerken						
Aandeel laagopgeleide ouders op school: laagste kwart	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
2e kwart			-0,012 (0,010)		-0,032** (0,013)	
3e kwart			-0,031** (0,013)		-0,038** (0,015)	
Hoogste kwart			-0,041** (0,018)		-0,045** (0,022)	
Gemiddelde kwintiel inkomen van ouders op school	0,353*** (0,048)	-0,179 (0,161)	0,056*** (0,014)	-0,082*** (0,029)	0,060*** (0,017)	
Pseudo R ²	0,412		0,559		0,204	
Observaties	594.260		594.260		594.239	

* alleen in het model met cijfer CE Nederlands als uitkomstmaat

Noot: Alleen de significante resultaten zijn weergegeven. Significantiëniveau aangegeven met *** = 1%, ** = 5% en * = 10%

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO/KI (2022)



“De wetenschap dat het goed is.”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport 2022-37
ISBN 978-90-5220-184-9

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2022 SEO Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit magazine te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl.

Roetersstraat 29
1018 WB, Amsterdam

+31 20 525 1630
secretariaat@seo.nl
www.seo.nl